

GOS

pl. P400(2)

Urban d.

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

18.

évfolyam

1968

november

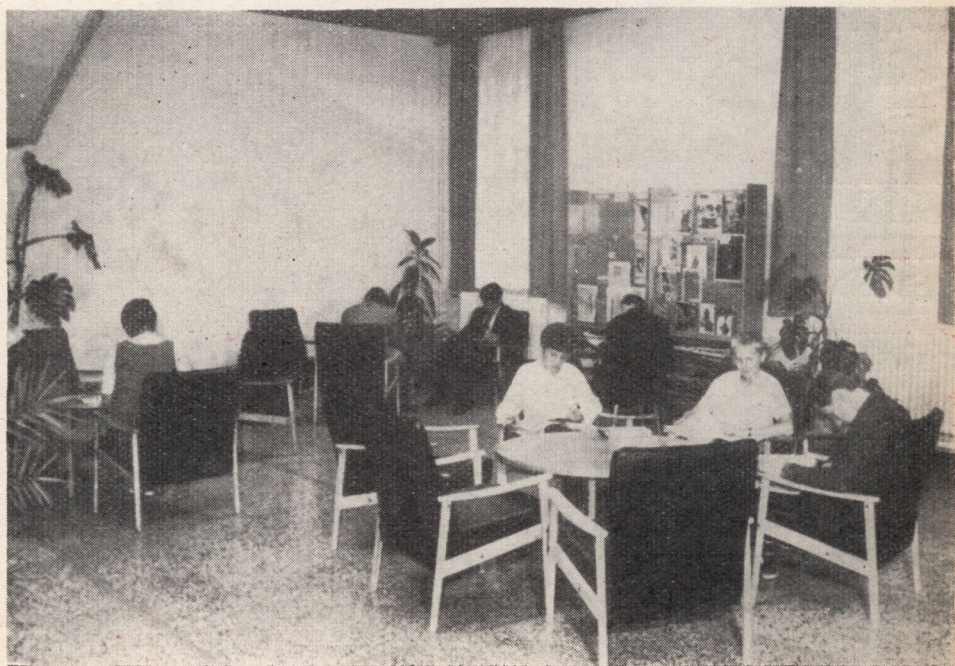
1969 JUN 2 1

11

Felső képünkön: a Veszprémi Megyei Könyvtár műemlék épületben kialakított új otthona (MTI Fotó — Ráczy felv.), alul: lapozgató a földszinti előcsarnokban. Cikkünket ld. a 652. oldalon.

t a r t a l o m

Ötvenéves a Párt	635
CSÚRY ISTVÁN: Könyvtári fejlődésünk néhány ellentmondása és a „Public Library” vita	637
SIMAY NORBERT: Nyitvatartási problémák a budapesti kerületi könyvtárakban	645
MÓNUS IMRE: Könyvek a szocialista brigádtagok kezében II.	649
SZABADOS LÁSZLÓ: A Veszprémi Megyei Könyvtár új épülete	652
Mi van a mérleg serpenyőjében?	655
Mikor hasznosak a könyvtári felmérések? (<i>Katsányi Sándor</i>)	656
Kitüntetések	657
Kodály kívánsága szerint (<i>Bozóky Éva</i>)	658
Hírek	659
Előkészületek a forradalmi évfordulókra	660
A lapokban olvastuk (<i>Zalai Hírlap</i>)	661
Rangemelés vagy csupán névváltozás? (<i>Tóth Dezső</i>)	667
Az év végi statisztikai jelentések elkészítése elé (<i>Urbán László</i>)	668
A könyvtárak életéből (<i>Sotkó Józsefné</i>)	671
A Pylorys xerox-másológép alkalmazási területének bővítése (<i>Sass Lászlóné</i>)	673
Margó	674
Toldy Ferenc a könyvtárosi hivatásról (<i>V. M.</i>)	674

kis bibliográfiák

Forradalmak kora	663
A tv színházi műsorához ajánljuk	665

t á j é k o z t a t ó

LÉNGYEL GÉZÁNÉ: A szovjet irodalom forgalma egy megyei könyvtárban ...	675
VÉRTESY MIKLÓS: Beszélgetés Buga Lászlóval	677
SZÍJ REZSÓ: A könyvformátum szerepe az olvasásban	680
Vita a könyvtárak szórakoztató szerepéről (<i>Arató Antal</i>)	684

k ö n y v e k r ől

Könyvek a két forradalomról (<i>Dr. Szalai György</i>)	685
Könyvek az olimpiákról (<i>Iszlai Zoltán</i>)	688

k é z i k ö n y v t á r

Látogatóban. Kortárs magyar írók vallomásai (<i>Bozóky Éva</i>)	690
Kislexikon (<i>Lukácsy Sándor</i>)	691

- A Komárom megyei Könyvtáros (*Szente Ferenc*) 692
 TAKÁCS MIKLÓS: Útmutató a helyismereti gyűjtemények kezeléséhez és a helyismereti bibliográfiai munkához (*Varga Béla*) 693

bibliográfiák

- Periodica Hungarica (*Pálvölgyi Endre*) 694
 Könyvtári kiadványok 695

A borító hátlapján Monos József rajza

из содержания

- Иштван Чюри*: Тенденции развития венгерского библиотечного дела в дискуссиях о „public library” (637);
Норберт Шимаи: Проблемы относительно времени выдачи книг в будапештских районных библиотеках (645);
Имре Монуш: Условия чтения членов бригад социального труда предприятий комитета Дер-Шопрон II. (649);
Ласло Сабадош: Новое здание Комитатской библиотеки города Веспрем (652);
Ева Бозоки: Будапештская музыкальная библиотека (658);
Режсэ Сий: Роль формата книг в чтении (680).

aus dem inhalt

- István Csúry*: Die Entwicklungstendenzen des ungarischen Bibliothekswesens und die „Public Library“-Diskussion (637);
Norbert Simay: Probleme der Öffnungszeit in den Zweigbibliotheken der Stadtbezirke von Budapest (645);
Imre Mónus: Leseverhältnisse der Mitglieder der sozialistischen Brigaden in den Betrieben des Komitats Győr-Sopron II. (649);
László Szabados: Das neue Gebäude der Komitatsbibliothek Veszprém (652);
Eva Bozóky: Die Musikbibliothek in Budapest (658);
Rezső Szi: Die Bedeutung des Buchformats bei dem Lesen (680).

from the contents

- István Csúry*: Development trends in Hungarian libraries and the dispute on public libraries (637);
Norbert Simay: Problems of opening hours in Budapest district libraries (645);
Imre Mónus: Reading habits among socialist brigade members in Győr-Sopron county II. (649);
László Szabados: New building of the Veszprém County Library (652);
Eva Bozóky: The Budapest Public Music Library (658);
Rezső Szi: The role of the book format in reading (680).

cikkeink szerzői

Arató Antal, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 27. sz. kerületi könyvtárának munkatársa; *Bozóky Eva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Csúry István*, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának igazgatója; *Katsányi Sándor*, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Lengyel Gézné*, a Szolnok Megyei Könyvtár munkatársa; *Mónus Imre*, a győri SZMT könyvtár vezetője; *Sass Lászlóné*, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának munkatársa; *Simay Norbert*, a Könyvtáros munkatársa; *Szabados László*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Szi Rezső*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Tóth Dezső*, a Pápai Járási Könyvtár munkatársa; *Urbán László*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Vértessy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője.

Könyvtáros

A MŰVELŐDESÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Keilner Béla, Kisfaludi Sándor, K'cs István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kóhalmi Béla, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

ÖTVENÉVES A PÁRT

Amikor 1847. november 29-én a nemzetközi munkásosztály első forradalmi pártja, a Kommunista Szövetsége Londonban II. kongresszusát tartotta, mindössze négyszáz tagot számlált. A polgári világ a mozgalmat akkor átmeneti, véletlen jelenségnek tekintette, amely rövid időn belül eltűnik a történelem sülyesztőjében, mivel képtelen szilárd és tartós politikai erővé, szervezett társadalmi alakulattá válni. Az akkori politikai próféták csupán néhány esztendőnyi létet jósoltak számára. Ki emlékszik ma e politikai jósok nevére?

A világ azóta gyökeresen megváltozott. A százhusz évvel ezelőtt jelentéktelennek tűnő eseményből a világ történelmét formáló erő növekedett. Ma a 14 országot felölelő szocialista világrendszer a Föld egyharmadát uralja, s több mint nyolcvan kommunista és munkáspárt tevékenykedik az eszme valóráváltásáért. Közöttük van a Szovjetunió Kommunista Pártja, amely először vezette győztes rohamra az új világot óhajtó forradalmi tömegeket. Közöttük vannak azoknak az országoknak a pártjai, ahol már lerázták magukról a népek a burzsoá uralmat, s az új társadalmi rendet, a szocializmust építik. Végül közöttük vannak azoknak az országoknak a pártjai is, ahol még küzdeni kell a kapitalizmus, a régi vagy új gyarmati elnyomás ellen.

A tudományos szocializmus forradalmi elméletével egyesülő ösztönös mozgalom az öntudatra ébredt munkásosztályt az emberiség történelmét meghatározó tényezők sorába emelte. Az emberiség jövődjéért folytatott harc a proletár internacionalizmus eszméi alapján természetesen egyesítette világot átfogó, nemzetközi egységbe az egyes országokban harcoló, saját maguk és népük felszabadulásáért küzdő munkásokat.

A proletariátus világméretű osztályharca során építette ki a nemzetközi töke ellen a maga frontvonalát. E nemzetközi frontvonal magyarországi szakaszán lépett harcba 50 esztendővel ezelőtt, 1918. november 24-én a magyar munkásosztály forradalmi élcsapata, a Kommunista Magyarországi Pártja. Abban, hogy ez a párt alig egy emberöltő alatt kicsiny, üldözött pártból az ország vezető erejévé vált, a forradalmi elmélet mellett a proletár internacionalizmus eszméjéhez való ragaszkodásnak volt a legnagyobb szerepe. A párt vezette munkásosztály harcában szövetségesként maga mellé állította mindazokat az osztályokat és rétegeket, amelyek érdekelték voltak a társadalmi, gazdasági elnyomás valamelyik formája elleni harcban. A dolgozó osztályok, rétegek, vagyis a nemzet többségének politikai egysége, szövetsége a magyar munkásosztályt nemzeti erővé tette. A munkásosztály küzdelme, törekvése a nemzet törekvésvé vált. Azzal, hogy a hatalomra végül is a dolgozó osztályokkal szövetséges munkásosztály került, a korábban elnyomottak végérvényesen házára találtak. A nemzet és a haza fogalma, amelyeket évszázadokon keresztül a kizsákmányoló kisebbség a maga számára sajátított ki, új tartalmat kapott. A dolgozó osztályok nemzetté lettek, s a haza az ő hazájuk!

Annak, hogy a magyar munkásosztály, s vele a nemzet minden dolgozó rétege a társadalmi haladás, a nemzeti felemelkedés útjára léphetett, egyik fő feltétele volt a párt 50 esztendővel ezelőtti megalakulása. E dátumnak történelmi előzményei vannak, s a párt megalakulása csupán betetőzése volt annak a folyamatnak, amely az előző ötven év alatt a magyar munkásosztály történetében, a magyar nép életében lejátszódott. A magyar proletariátus hosszú utat tett meg, amíg olyan szervezett, tudatos társadalmi erővé alakult át, amely képessé vált az osztálytársadalom megdöntésére. Az önálló politikai erővé válás során a magyar munkásosztály is megteremtette önálló politikai szervezeteit. Száz esztendővel ezelőtt, 1868-ban jött létre az Általános Munkáségylet. Ezt követte 1880-ban a Magyarországi Általános Munkáspárt, majd 1890-ben a Magyarországi Szociáldemokrata Párt megalakulása. A szociáldemokrata pártokban a századfordulótól egyre erősebben eluralkodó reformizmus Magyarországon is fertőzött. Az I. világháború nyilvánvalóvá tette, hogy a reformizmus kiszolgáltatja a munkásosztályt a burzsoáziának. Ez a felismerés vezetett a reformizmussal való ideológiai és szervezeti szakításra. A marxizmus-leninizmus eszméi alapján álló forradalmi párt megteremtése mindenütt, így Magyarországon is történelmi szükségszerűség volt. Ezért hozták létre a magyarországi munkásmozgalom baloldali csoportjai és az Oroszországból hazatérő, forradalmi tapasztalatokkal rendelkező munkások.

latokra szert tevő volt hadifoglyok a Kommunisták Magyarországi Pártját. Mindaz, ami a magyarországi munkásmozgalom addigi történetében a fejlődést munkálta, az új forradalmi pártban összpontosult. Az ötven évvel korábban vörös zászlót bontó Általános Munkásegylet még jelentéktelen, az uralkodó osztály által kézlegyintéssel elintézhető erőnek számított. A Kommunisták Magyarországi Pártja pedig születése után alig néhány hónappal, 1919. március 21-én már győztes forradalomra tudta vezetni az országot dolgozóit. Az azóta eltelt újabb 50 év történelmi út volt, amely nem csak győzelmekhez, hanem átmeneti vereségekhez, kényszerű vagy önkéntes visszavonulásokhoz is vezetett. A végső győzelembe vetett hit azonban egy percre sem ingott meg. A párt vezette munkásosztály végül is megoldotta történelmi feladatát. A felszabadult magyar nép ráléphetett a nemzeti felemelkedés útjára. Ezen az úton az anyagi javakban való mind nagyobb részesedés együtt jár a szellemi, a kulturális gyarapodással. A párt már 1919-ben, a Tanácsköztársaság rövid léte alatt mindent megtett azért, hogy a kultúra forrásaihoz vezető utat szabadáá tegye minden dolgozó számára. Amikor pedig a felszabadulás után ismét a munkásosztály vette kezébe a hatalmat, az 50 évvel korábban már megkezdett utat folytatta.

A változásokat mindenki a maga területén tudja a legjobban lemérni. 1945 óta mindössze 23 esztendő telt el, s ez alatt az alig negyedszázad alatt nagyobb fejlődés ment végbe a mi területünkön, a magyar könyvtárügyben, mint előtte a kapitalizmus egy egész évszázada alatt. Kiépült a tudományos és szakkönyvtárak rendszere és a közművelődési könyvtárak egész országot átfogó hálózata. Nagy a távolság az iskolaszekrényekben, a községházán vagy parókiákon meghúzódó 50—100 kötetes „népkönyvtárak”-tól a máig, amikor a közművelődési könyvtárak polcain 20 680 000 kötet várja az olvasókat, s hazánk minden negyedik polgára mint beiratkozott olvasó forgatja e könyvek lapjait. Mindebben azonban nem az eddig elért számszerű eredmények a legfontosabbak, bár jól eső érzés lemérni a megtett utat, számbavenni az elvégzett munka eredményeit. De ennél fontosabb felmérni a lehetőségeket; a máé, amely nincs teljes mértékben kihasználva, s a holnapé, amelyre terveinket építhetjük.

Abban a munkában, amely a nemzet anyagi és kulturális felemelkedését szolgálja, nekünk is megvannak a sajátos feladataink. E feladatok megvalósításának anyagi, tárgyi feltételei korlátozottak, a nemzet teherbíró képességéhez méretezettek. Eppen ezért kétszeres a felelősségünk, hogy a gondjainkra bízott javakkal népünk érdekében a lehető legjobban gazdálkodjunk, hogy minden lehetőséget, ami a szocialista építés közben számunkra nyílik, népünk kulturális emelkedése, szellemi gyarapodása érdekében maximálisan kihasználjunk.

A társadalom alapjait megváltoztató nagy forradalmi tettek kora ma már nálunk is történelemmé váló múlt. Tőlünk a mi korunk mást: szívós, következetes, célratörő munkálkodást kíván. A tisztánlátás megőrzéséhez, a következetes célratöréshez saját munkánkban a Párt ötven esztendejéből kell példát és erőt merítenünk. A kudarcok, a nehézségek éppúgy velejárói a haladásnak, mint a győzelmek, az eredmények. A Párt ötven éve bizonyítja, hogy a haladás útján a kudarcok, vereségek csupán múltó epizódok, az eredmények azonban maradandók, s a jövő biztos alapjaitól szolgálnak.

Az ember azon a napon vált valóban emberré, amikor az emberi gondolat értékét felismerte, s módot és eszközt keresett arra, hogy gondolatait másokkal közölje, megőrizze és megörökítse.

Kner Imre

Vannak, akik szórakozásból olvasnak és vannak, akik műveltségüket akarják olvasmányukkal gyarapítani; de én a harmadik olvasóra gondolok, arra, akinek az olvasás életfunkció és ellenállhatatlan kényszer — csak ez az igazi olvasó.

Szerb Antal

Az egyetlen irányelv: öntudatos, igaz, bátor embereket nevelni. Hogy minden ember ismerje helyét és szerepét a természetben és társadalomban, hogy meggyőződését leplezetlen őszinteséggel képviselje és bátran törekedjék azon irányba, amelytől a társadalomnak, amelynek ő is része, jobb berendezését reméli — ezt tartsa mindenki, akinek népkönyvtárak intézésével dolga van, legfőbb vezető elvének.

Szabó Ervin

Könyvtári fejlődésünk néhány ellentmondása és a „Public Library” vita

A valóság kérdez, mi fejből válaszolunk

A sűrűsödő gondok s a jövőt érlelő gondolatok, amelyeknek a könyvtárügy munkásai a sajtóban és tanácskozásokon nemegyszer igen élesen vagy emocionálisan átfűtött szavakkal hangot adnak, világosan jelzik az igényt valaminek a megváltoztatására, amit túlhaladottnak érzünk s valami újnak a megvalósítására ezen a területen.¹ S ha az efféle kifejezés, mint „valami túlhaladott” vagy „valami új” nagyon általánosan, tétován hangzik is, nem sietünk összefoglalni a kritikák vagy követelések konkrét lényegét, sem önálló téziseket szövegezni egy reformterv vagy egy visszatekintő kritika számára. Ellenkezőleg: a vita során felszínre került gyakorlati javaslatokat és elvi állásfoglalásokat — bármilyen igaz és helytálló is legtöbbször — összeségükben véve úgy értékeljük, mint hozzájárulást a fejlődési problémák „fejből” való megoldásához; mint szükséges lépcsőjét az alapjelenség megismerésének, amely azonban egyelőre maga is mint jelenség, mint az alapjelenség reflexe kínálkozik elemzésre.

A „problémák fejből való megoldásán” — Engels kifejezésével élve — az elméletalkotó és tervező tevékenységnek ismeretszociológiai tényezője által negative befolyásolt módját és esetét értjük, amelynek során döntő mértékben a már felhalmozott ismeretek és az uralkodó elméletek szolgálnak a következtetések alapjául s háttérbe szorítják a társadalmi valóság közvetlen tanulmányozását, ill. eleve meghatározzák az empirikus adatok értelmezését. Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy a cikkírók és felszólalók elfogultságok vagy éppen visszahúzó osztályelfogultságok rabjai. Ellenkezőleg: mindannyian a társadalmi haladás tényezőjeként szemlélik a könyvtárat s azt keresik, hogyan lehetne megteremtteni vagy helyreállítani az összhangot a társadalom objektív szükségletei s a könyvtárak tevékenysége közt, milyen könyvtárosi leckék adódnak, pl. a gazdaságirányítás rendszerének reformjából, a közép- és felsőfokú képzésben részesült dolgozók számának gyors növekedéséből, a pártprogramokban lefektetett politikai és tudatformáló feladatokból stb. Csakhogy a problémák és szükségletek, úgy amint közvetlenül, kézzelfoghatóan jelentkeznek, valósággal bezogetnek a könyvtár kapuján, csak rövid távon, a napi gyakorlat perspektívájában (mintegy taktikai szinten) szolgálnak útmutatóul a gyakorlat megtervezéséhez. A helyzet könyvtárpolitikai igényű értelmezése s a stratégiai távlatok felrajzolása többet kíván. Azt, hogy a társadalom ökonómiai-tudati létének teljes összefüggésében s a termelési tényezők mélységeiig hatolón tárjuk fel az irodalmi kommunikáció folyamatának törvényszerűségeit, s a könyvtárnak mint e folyamat lebonyolításában alapvető funkciójú intézménynek megváltozott létfeltételeit. A fejlődésében szemlélt szocioökonómiai valóság átfogó megismerése juttathat el bennünket a gyakorlati következtetésekhöz, a megoldásokhoz is. Azokhoz, amelyek csiráikban, feltételeikben — vagy már ténylegesen érvényesülő tendenciaként — alkatelemei ennek a valóságnak.

Igen ám, de aki ezzel az igénnyel közelít könyvtári problémáinkhoz, megreked az általános tételek síkján, vagy elméletileg jobban megalapozott kultúrágák analógiáival próbál operálni. A könyvtári diszciplinák művelői ugyanis — abbéli buzgalomban, hogy tökéletes eszközöket és módszereket vagy a működési terepe vonatkozó „hasznos” információkat adjanak a gyakorló könyvtáros kezébe — elhanyagolták annak tanulmányozását, ami a könyvtárat s eszközeit megelőzi. Nem a társadalmat vizsgálják, önmagát, ismereteit, memóriahordozó szerveit termelő folyamatában, hanem jobb esetben is csak az irodalomhasználóvá, információkeresővé redukált közönséget. Ezért nincs könyvtárszociológiánk — vagy ha van, nem egyéb az adatok értelmezésén túl nem jutó szociográfiánál s a közvetlen praxishoz tapadó empirikus

¹ A bennünket itt közelebbről érdeklő tárgyban a következő cikkeket és tanulmányokat tartjuk számon, mint amelyek a problematikát felvetették, ill. egymástól ösztönözve, egymásra reflektálva különböző oldalról megvilágították: Kiss Jenő: A könyvtári munka rangemelése. = Könyvtáros, 1966. nov. — Dobos Piroska: A könyvtári munka rangemelése. = Könyvtáros, 1967. jan. — Bényei József: A rangemelés feltételei. = Könyvtáros, 1967. márc. — Lenin könyvtárpolitikai elvei és a magyar könyvtárügy. = Könyvtáros, 1967. okt. — Rácz Aranka: A közművelődési könyvtárak feladatkörének időszerű kérdései. = Könyvtáros, 1966. jan. — Kellner Béla: A tanácsai közművelődési könyvtárak az új gazdasági mechanizmusban. = Könyvtáros, 1968. febr. — Bereczky László: A társadalom igényei és a közművelődési könyvtárak. = Könyvtáros, 1968. márc. — Imre Lajos: Elmaradt felszólalás. = Könyvtáros, 1968. júl. — Salbai István: A közművelődési könyvtárügy fejlődési iránya, különös tekintettel a magyar közművelődési könyvtárügyre. 2., átdolg. változat. Bp. 1968.

ismeretek közlésénél vagy a polgári könyvtárszociológia felületi elméleteinek receptív ismereténél. És ha nincs történelmi materialista igényű mélyebb *tartalmi* tudásunk a társadalom informatív háztartásának, irodalmi kultúrájának létfolyamatáról, nem rendelkezhetünk a *módszeri* eszközökkel sem, amelyek valamely konkrét könyvtári szituáció átfogó elemzésében érdemleges segítségünkre lehetnének.

Gondolatmenetünk helyenként elővillanó kritikái éle tehát nem a hivatkozott cikkírók vagy felszólalók ellen irányul, hanem a vulgáris könyvtárelmélet uralkodó tendenciája ellen.

Annak, hogy a vita nem jutott túl a tünet-észlelések, az egyedi problémamegoldások szintjén, vagy — legjobb esetben — a fejlődés tendenciáinak a könyvtár falain belül maradó nyomozásán, egyik legfőbb jele éppen a kész receptek, a feladatkitűzések és gyakorlati megoldások bősége, amelyekhez képest a kifogásolt állapotok jellemzése vagy a sürgetett változásoknak társadalmi szükségletekre való visszavezetése csak mellékesen, nem elemző módon, hanem felületi adatokra, ismert tényekre való utalások formájában történik. A javaslatok közt felvonul a modern könyvtárosi tudás egész arzenálja. Ki-ki a meglévőnél jobb feltételek kialakításáért, a jelenleg érvényesnél korszerűbb szemlélet érvényesítéséért száll síkra, de egyetlen javaslattal sem találkozunk, amely messzebb menne a java könyvtárak gyakorlatának elterjesztésénél, külföldi példák vagy a szakirodalomból ismert megoldások (tehát a meglévő vagy tudott dolgok) propagálásánál, a jobb vagy a több szolgálat követelésénél. Rámutatnak a törpekönyvtárak életképtelenségére, a magasabb szintű irodalomszükséglet tömegessé válására, a kölcsönkönyvtári színvonal túlhaladottságára és sürgetik a jelenlegin nagyságrendileg és funkcionálisan is túllépő, általános referensz szinten a tudományos igényű olvasónak is hasznos közművelődési könyvtár-típus általánossá tételét a nagy népsűrűségű centrumokban.

Külön figyelmet érdemel *Sallai István* tanulmánya, amely mint trend-jelentés, nem „fejből”, hanem a tényleges könyvtári fejlődés elemzése s a könyvtárfalakon túli valóság megszólaltatása alapján konstruálja meg a könyvtári holnapot. Innen a tanulmány élénk pozitív visszhangja. A könyvtárügy munkásai (mármost azok, akikhez jelen rotaprintes formájában mint tárgyalási anyag egyáltalán eljutott) saját törekvéseik megfogalmazását ismerik fel benne. Amikor azonban Sallai a ki-rajzolódó trend-vonalak összegezését a *public library* címkéjével látja el, a kétségtelenül frappáns megjelölés kedvéért a konstrukció tév-interpretálásának kockázatát vállalja: olyan műszót használ, amely szűkebb és szegényebb fogalmi mező jelölésére van fenntartva, mint amilyen a tanulmányból a könyvtárügy perspektívájaként ténylegesen kibontakozik. Aki tehát megpróbál elindulni a Sallai által helyesen meglátott fejlődésvonalakon, csak úgy haladhat biztosan, ha félreérthetetlenül tisztázza, mit ért *public library*-n vagy annak egy magyarországi változatán, illetőleg — mint e sorok írója — egyenesen megkérdőjelezi a terminus jogosultságát.

A modern polgári közkönyvtár modellje és a szocialista fejlődés objektív hatótényezői

Hogy a bevált vagy sokat ígérő szakmai sémák kínálkozása milyen kevéssé viszi előre a megoldásoknak magából a problémásodó valóságból való kifejtését, éppen a *public library* modell nem eléggé árnyalt behelyettesítésének példája körül világlik meg.

(„Public library” emlegetve mindig a szó specifikus, a mi vitáinkban is használt értelmére gondolunk. Arra a — többnyire helyi fiók- vagy vidéki könyvautóbuszhálózatot is fenntartó — közművelődési könyvtártípusra, amely funkcióját a legszélesebb értelemben fogja fel, kiterjesztve gondját a Piroska és a farkas közönységétől a barkácsoló öregúrig, a reklámötletre vadászó grafikusig, a levelezőoktatás résztvevőjéig s amelynek referensz szinten a specialista is hasznát veszi, de amelynek legfőbb törekvése a művelődési átlagfogyasztó irodalomigényének ébresztése és kielégítése. Ennek felel meg a gyűjtés mindenre — a tudományos és művészi nem értékre is — kiterjedő univerzalizációja és a tájékoztató tevékenység módszerei sokszínűsége, amelybe a mesedélutánok tartásától vitaulécek és magnóklubok szervezéséig minden belefér. E tevékenységek olyan belsőépítészeti milióban, könyvtári szerkezetben és társasági klímában fejtetnek ki, hogy a könyvtár az olvasó kulturális otthonává és a környék szellemi központjává, sőt klub jellegű intézménnyé válik.)

Lenin nem csupán azért tűzte ki a születő szovjet könyvtárügy céljál a fejlett kapitalista országok e legkorszerűbb közművelődési könyvtártípusának és könyvtári rendszerének megvalósítását, mert történetesen a használó autentikus nézőpontjáról ismert néhány kiváló nyugati könyvtárat s értékelte szolgáltatukat, teljesítményeiket. Jól látta, hogy ez csak mennyiségi vívmánya a modern polgári könyvtárnak a feudális főúri vagy tudóskönyvtárhoz képest, hogy minőségileg új vonásuk éppen a korlátlan nyilvánosság s a könyvtári szemlélet és munkastílus demokratizálódása.

Az, hogy — amint dicsérőleg mondta — a könyvtárak nyitva állnak „a tömeg, a nép, az utca számára”. Hogy *amint a termelőerők fejlettségének egy bizonyos szintjén be kellett vezetni a kötelező népoktatást s az iskola a kapitalista termelés, a polgári állam egyik talpkövévé vált, ugyanúgy egy következő szinten nagy nyilvánosságú s minden más tekintetben is példászerű könyvtárak rendszerét kellett létrehozni.* Nemcsak az ismeretszerzés (mint a szélesebb értelemben vett termelési tapasztalat) időbeli és foglalkozási korlátainak leküzdése érdekében vált szükségessé a nyilvános könyvtár a modern polgári társadalomban, hanem úgy is, mint a polgári ideológia terjesztésére rendkívül alkalmas és bizonyos állampolgári predispozíciók kialakítását is segítő intézmény. És bár a public library fő társadalmi bázisa az értelmiség és a különböző kispolgári, alkalmazotti rétegek, táborába vonja a munkásosztályt is, elsősorban persze azokat a képzetlenebb, jobban fizetett rétegeket, amelyek olvasóvá való nevelése az adott termelési mód viszonyai közt objektív szükségszerűség.

Mindenképpen olyan intézménytípus jött tehát létre, amelynek szovjet talajra való átültetése sokat ígért mind a műszaki ismeretek, mind a marxista humanista műveltség terjesztése szempontjából. Azt is mondhatnánk: itt valósulhatott meg igazán az eszményi „nyilvános könyvtár”, amely immár a polgárián átideologizált műveltség szétsugárzása helyett a keze munkája s társadalmi léte fölött hatalomra jutott teljes ember formálására, s a valóság materialista szemléletének propagálására vállalkozhat. Éppen ezért nem lehetett Lenin elképzelése szerint a könyvtár merőben passzív szolgáltató intézmény, hanem emberformáló műhelyként, a munkáskultúra műhelyeként kellett működnie. Már itt hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a lenini elképzelésben benne rejlik az a követelmény is, hogy az irodalomhoz fűződő könyvtári-informatív tevékenységek a gazdasági-társadalmi tevékenységek szocialista szintjének megfelelő magasabb szinten valósuljanak meg. Így a szocialista nyilvános könyvtár már csírájában mint tudományos könyvtár jelenik meg, amely tömegviszonylatú munkájában is a tudományos ismereteknek termelési-társadalmi hatótényezővé való átalakítására hivatott.

Tudott dolog, hogy a szovjet könyvtár — bármily nagyra nőtt is a sztálini periódusban — sok tekintetben másképp fejlődött, mint ahogy Lenin elképzelte. Bizonyos fokok a népkönyvtár (és a tudományos könyvtár) nehezkesebb, zártabb német típusához került közelebb, bár azt mind gazdagsága, mind egyértelműen munkásközponti olvasópolitikája, mind pedig szervezettsége és könyvpropagáló módszereinek eredményessége tekintetében messze túlszárnyalta. Így, amikor 1953 után a lenini alapra rétegződött szektás elemek kiküszöbölésére került sor, a fejlesztés már nem valamiféle elméleti modell rekonstrukciója jegyében folyt tovább, hanem e sajátosságok és pozitív vívmányok — a realitás — alapulvételével.

Távol álljon tőlünk, hogy mindazt, amit a történelem létrehozott, csupán mert megmásíthatatlan tény, Candide-hoz illő lelkesültséggel vállaljuk, igeneljük. Bizonyos, hogy *Lenin keze alatt oldottabb, áthumanizáltabb, modernebb könyvtártípus vált volna általánossá.* Mégis úgy véljük, hogy a szovjet könyvtárügy fejlődését nem csupán a szektás könyvtárpolitika voluntarista tényezői térítették el a lenini útról, hanem objektív társadalmi történeti tényezők is. Ezek közt persze visszahúzó is, mint a két háború és következményei, vagy a cári orosz hagyományok, de előrevívők is, mint a marxista—leninista eszmeiség normaként való érvényesítése, vagy mint a hálózati szervezés kedvező feltételei a szocialista államiság bázisán. E véleményünk alátámasztásához természetesen a szovjet könyvtárügy fejlődésének a szovjet társadalom ismeretszociológiai fejlődésébe ágyazott elemzése lenne szükséges.

A meghíusult és megvalósult public library

Ugyanilyen igénnyel kellene elemezni a felszabadulás utáni magyar fejlődést is, amikor arra a kérdésre keresünk tudományos hitelű választ, hogy a negyvenes-ötvenes évek gazdasági, társadalmi viszonyait s a művelődési forradalom egész tendenciáját tekintve, megvoltak-e nálunk a feltételei a public library reneszánszának. De mert az ismeretszociológiai előmunkálatok e vonatkozásban is hiányoznak, csupán mint megerősítésre szoruló véleményt írjuk le, hogy nem. Ha a könyvtárügy együtt akart haladni a többi művelődési intézménnyel a gyors áttörésért teljes frontszélességben indított offenzívában, *mozgalmi módszereket alkalmazó, apró egységeket kellett nagy számban létrehozni.* Ez a könyvtártípus ígérkezett a legalkalmasabbnak arra, hogy azt a nem sokféle, de nagy tömegben, frissiben publikált irodalmat, amelyre a forradalomnak illetve a forradalom útján tájékozódást kereső embernek az első lépéseknél szüksége volt, a társadalom minden csoportjához s az ország minden zugába eljuttassa.

E szükséglethez társult az a negatívum, hogy a felszabaduláskori Magyarországon egyszerűen nem volt érdemleges közművelődési könyvtári hálózat, amelyből az

újat ki lehetett volna fejleszteni, és hogy azt a kevés jó alapot és haladó könyvtári kezdeményt (pl. a munkásegyleti, falusi olvasóköri könyvtárak maradványait, a néhány jó városi könyvtárat) sem tudtuk eléggé megbecsülni, amely a múltból egyáltalán ránk maradt. És mert a könyvtárosok egész tömegének munkábaállítása vált szükségessé, magasabb szakmai és műveltségi követelmények támasztása sem lett volna megvalósítható. Mindez — az alapítás ezernyi finansziális és tárgyi nehézségével párosulva — szükségképpen a legegyszerűbb könyvtári képlet és az elemi szintű munkastílus általánosulásához vezetett s átmenetileg még a fejlettebb könyvtárakra is nivellálóan hatott. Más és más módon, de a szektás és a németes konzervatív irányzat is neheztelte, hogy a szűlető közművelődési könyvtárak mielőbb teljes fegyverzetben lépjenek fel. A szektás irány úgy, hogy negligálta a működés szakmai, gyűjteményi és tárgyi feltételeit, a — sokszor a „patronáló” tudományos könyvtárak által képviselt — német irányzat pedig úgy, hogy a nyilvántartó-katalogizáló-raktárból kölcsönző szakmai képletet fetisizálta.

A fejlődés egy fájdalmas mozzanata, hogy *Szabó Ervin nagy könyvtáros-nemzedékének* olyan kiváló vezéregyéniségei, mint a még jó erőben levő *Dienes László* és *Kőhalmi Béla*, tehát éppen azok, akik a legjobb hazai hagyományoknak a szovjet vívmányokkal való szintézisére törekedtek s ehhez eszményi adottságokkal rendelkeztek, nem lehettek az új kommunista könyvtárpolitika hivatalos irányítói.

Az indulás e részben negatív tényezői vagy következményeik — mindinkább anakronisztikus módon — napjainkig is rányomják bélyegüket könyvtári valóságunkra, s elősegítik egy olyan reformszemlélet kialakulását, amely szerint valamely egészében túlhaladott formációval teljes frontszélességben kellene szembeállítani valami merőben újat. Most nem vizsgáljuk, mennyiben jogosult ez a szemlélet, mennyiben nem. Csupán annak indokait szeretnénk előadni, miért *nem tekinthető a public library típusú könyvtárak létesítése vagy általánossá tétele fejlődésünk archimedesi pontjának*.

Először azért, mert abban a mértékben, ahogy a közművelődési könyvtárugy túljutott az indulás nehézségein s az egyes könyvtár többre lett képes elemi teendők végzésénél, úgy jutottak érvényre a szakmailag igényesebb megoldások, köztük a public library eszközei és módszerei, s szorultak vissza bizonyos szektás előítéletek. (Pl. a szabadpolccal kapcsolatos aggályok.) Részben a könyvtári organizmus belső törvényszerűségei s a szükségletekből kiinduló impulzusok hajtottak előre ezen az úton, részben tudatos törekvések. Lehetetlen itt ez utóbbiak szellemi, személyi és intézményi tényezőit akár csak vázolni is. Csupán a fejlődés dialektikus összetettségének érzékeltetéséül említjük, hogy a szektás iránnyal szemben már elég korán (1953) érvényesülni kezdett *Lenin könyvtári útmutatásának pozitív hatása* (Krupszkaja igen népszerűvé vált könyvecskéje útján), majd ez az útmutatás lett az 1956-os könyvtári törvény szemléleti alapja. Hogy *Kőhalmi Béla* adminisztratív hatáskör nélkül is a ma szolgálatába tudta állítani nemzedékének tapasztalatát és műveltségét, vagy hogy a sebtében verbuválódó *népkönyvtáros nemzedék rövid idő alatt kitermelte* a maga világszínvonalon tájékozódó, alkotó szellemű élgárdáját.

Napjainkban tehát először is azért nem lehet a public library programjával új irányt szabni a fejlődésnek, mert mostanáig meglehetősen elterjedté váltak nálunk e könyvtártípus működési formái s ténylegesen ki is fejlődtek könyvtári intézményeink (megyei könyvtárak!), amelyek nemcsak bizonyos megoldások egyezésének, hanem a működési formák teljes elsajátításának szintjén is kielégítik a public library közkeletű kritériumait. Ha tehát ilyen körülmények közt mégis felelevenítjük a public library programját, ezzel valójában semmi újat nem tűzünk magunk elé — legfeljebb annyit, hogy a megvalósult, de még általánossá nem vált *korszerű képlet váljék általánossá*, illetőleg, hogy ahol e működési formák már meggyökerestek, fejlődjenek tovább, működjenek hatékonyabban.

Arról, hogy a public librarytól elsajátított működési formákat saját társadalmi céljaink szolgálatában, szocialista tartalomnak alárendelten és sajátos szocialista módszerekkel együttesen alkalmazzuk, s hogy a fogalmat épp ezért mindig korlátozott értelemben, mintegy idézőjelbe téve használjuk, mint evidens dologról, szükségtelen külön beszélnünk. Megítélésünk szerint azonban, ha teljes rendet akarunk teremteni e problémakörben, nem csupán tartalmi vonatkozású fenntartásokkal kell élnünk.

Tapasztalatunk s (ismét csak egyéni, ellenőrizetlen) megítélésünk szerint ugyanis a public library működési formái közül egyesek lényegi, mások csak járulékos elemeivé váltak könyvtárainknak — azoknak az élvonalbeli műhelyeknek is, amelyek e vonatkozásban mintáknak tekinthetők. Ilyen lényegi elemmé fejlődött mindenekelőtt a kölcsönzésre szánt gyűjteményrész szabadpolcos prezentálása, a referenz szolgálatra való felkészülés, a szobák és ketrecek helyett szabad térségeket alkotó

építészeti megoldás, a közönség szükségletéhez, műveltségéhez való mozgékony igazodás mind a gyűjtés, mind a feltárás terén, közérthető és könnyen kezelhető osztályozó és katalogizáló rendszerek, jelzetek és más technikai megoldások alkalmazása stb. Igaz, hogy — a szemléleti összetevők mellett — éppen e működési formák a public library alapvető jegyei. De, ha az egyéb típusú könyvtárakban szétnézünk, mindezen megoldásokat ugyancsak ott találjuk a működés lényegi összetevői közt. Ezek tehát voltaképpen közös javai a könyvtárügynek. A nagy szabadpolcos térség, a gyűjtemény böngészésre csábító feltárulkozása, a közvetlen használatot segítő könyvtártechnika, vagy az olvasó és a könyvtáros nyjas szimbiózis a éppúgy sajátja a modern tudományos, mint a közművelődési könyvtárnak.

Hanem ami ezzel szemben osztatlanul és kiemelkedően a public library sajátossága, az előadásos, a klubszerű és az egyébfajta élőszóval végzett ún. kulturmunka — megítélésünk szerint — minálunk nem talált termékeny talajra. Nem azért, mintha a könyvtárosok nem követnének el mindent e formák meggyökereztetésére, vagy mintha nem adhatnánk hitelt egy-egy sikeres író—olvasó találkozásról, klub-foglalkozásról adott tudósításnak. Annak okai, hogy ezek a — csűf gyűjtőnevükkel élve — „rendezvények” többnyire oly kényszeredetten sikerülnek, s hogy a szép könyvtári fotelekben néhány elárvult öreg s szüleit hazaváró gyerek kivételével oly kevesen üldögélnék, egyrészt kulturális mechanizmusunkban, másrészt társadalmunk egyes kultúrszociológiai sajátosságai közt keresendők.

A „mechanizmus” tényezői közt utalunk a tv és a rádió szerepére (amely mellett a közvetlen szóbeli ismeretterjesztés műfajai nagyrészt általában is túlhaladottakká válnak) s arra, hogy minálunk a kulturális szervezés feladata túlságosan is „le van fedezve”. (TIT, művelődési otthonok, filharmónia, szakszervezet, KISZ stb.) A nagy nyüzsgésben szinte elvész az a viszonylag nem nagy számú kulturális alkalom, amely valóságos élményt kínál, s amelyet a közönség is győz idővel, érdeklődéssel. A kultúrszociológiai okok közül első pillantásra a legműveltebb publikum időhiánya, bizonyos tudatkikapcsoló mechanizmusok (futball, táskarádió, alkohol stb.) tömegméretű kultusza, a társasélet művelt hagyományainak erőtlensége ill. egyrészt a kávéházi-eszpresszói, másrészt a dzsentroid-mulatózó és a kispolgári fecsegő formák vonzereje ütközik szemünkbe. Ezek ugyan ismét csak felületi jelenségek, de a mélyükön rejlő gazdasági tényezők bonyolultsága s részben feltáratlansága miatt itt be kell velük érnünk. Az e vonatkozásban szükséges átfogó szociológiai kutató-programon belül sokat ígérőnek tartanánk pl. társadalmi struktúránk szocialista átalakulásának tanulmányozását, különös tekintettel a mozgásban levő rétegekre.

Röviden: a public library típusát, a korszerű működési formák széles körű alkalmazása tekintetében leginkább megközelítő könyvtárak tevékenységének egy sajátos csoportját úgy értékeljük, mint amely nem elégít ki objektív szükségletet s mint amely nem hozza meg a befektetett munkával arányos gyümölcsöt.

A könyvtárügy fejlesztését differenciáltan s társadalmi fejlődésünk összetettségének megfelelően kell megtervezni

Második megfontolásunk szerint a ténylegesen vagy lehetőségeiben a közművelődési könyvtárak felé irányuló igény nem lineárisan fejlődik, hanem folyton differenciálódik, csoportigényekre bomlik s (legalábbis a jelenből áttekinthető történeti szakasz határai közt) polarizálódik.

A társadalmunkban végbemenő szociokulturális átrétegződés bonyolult alakulására s ennek mélyén a termelési viszonyok és a hatalmi pozíciók alapvető megváltozására ki nem térve, éppen csak jelezzük a közvetlen *tényezők sokrétűségét*, amelyek ezt a differenciálódást előidézik s a felszabaduláskori viszonylag homogén osztály- és réteggkulturákat oly sokféleképpen megosztották és átalakították. Mindezekelőtt a termelési ágak s az azokon belüli *munkamegosztás differenciálódására* gondolunk, ami most már nemcsak az ipari munkásság kebelében hoz létre új meg új képzettségi, műveltségi kategóriákat, hanem a nagyüzem útjára tért parasztságon belül is. Az iskolázás, amely ebben az időben lett az egész társadalom műveltségének valóságos megalapozója, részben az előző tényezővel (a munkamegosztásbeli pozícióval) azonos értelmű kategóriák kialakítását munkálja, részben azonban azokat tovább tagolva, vagy azoktól függetlenül hoz létre műveltségi csoportokat. Ugyancsak jórészt egységben az előző kettővel, azokat erősítve, de gyakran keresztelve is, ellenükben hatva lép fel a származási tényező. Értelmiségünk döntően munkás és paraszti gyökerű értelmiséggé válik, ami nemcsak világnézeti pozícióját határozza meg, hanem műveltségét is átítja a származásának megfelelő osztályműveltség tartalmaival. Munkásosztályunk megnövekedése főleg a paraszti kultúra bevitelének, különböző fokú asszimilálásának és kulturális senkiszigetek képződésének változatos folyamatait indította el. Az *osztályok, foglalkozási és kulturális csoportok közti vándorlás*

igen gyakran a lakóhely és az életkörülmények gyökeres megváltozásával jár együtt, ami pozitív és negatív értelemben egyaránt művelődési problémák forrása. Az utazó munkások nagyon is közismert problémáját éppen csak érintve, hadd utaljunk itt arra, hogy az életkörülmények egyértelműen pozitív változása is gyakran okoz válságot egyének és csoportok kulturális fejlődésében. A faluról városba áttelepült, modern lakásba beköltöző munkás művelődési feltételei ugrásszerűen megjavulnak, ugyanakkor a kiszakadás az eredeti szociokulturális talajból elidegenedett szituációt hoz létre, amit nem mindig old fel a munkahelyi vagy a lakóhelyi közösség, s amely a huligan-fertőzéstől a kispolgári befolyásig megteremti a legkülönbözőbb *antikulturális hatások* talaját is. Végül az életkori tényezőzt említjük, mint amely közös olvasói platformra hozza a nagyapát az unokával, fokozatokat és szakadékokat teremt azonos iskolázottsági kategóriakon belül.

Mindezek a tényezők egymással és egyéb tényezőkkel összefonódva, folytonosan bontják, színezik, egészében véve előrelendítik a kulturális mezőnyt. Ugyanakkor — igaz, hogy csökkenő tömegben — megmaradnak (sőt, a fejlődés ellentmondásossága folytán képződnek is) olyan szociokulturális rétegek, amelyek könyvtárilag ellátatlanok, amelyeket ezután kell olvasásra nevelni, vagy amelyek (pl. életkori vagy települési tényezők miatt) nem is fejlődhetnek igényes olvasókká. *Ezek a rétegek alkotják az egyik pólusát a valóságos vagy lehetséges igényeknek.* Ami az e rétegek szokásaihoz, igényeihez igazodó, olvasóvá nevelésükre leginkább alkalmas könyvtártípust illeti, annak — megítélésünk szerint — közelebb kell állnia a jelenleg is működő, főleg kölcsönzést lebonyolító java városi kerületi és a nagyobb községi könyvtárhoz, mint a public libraryhoz. Ezzel persze nem a szabadpolc vagy a korszerű működésmód likvidátoraiaként akarunk fellépni. Ellenkezőleg: a könyvtáros műveltsége, a helyiség és a berendezés korszerűsége, az állomány nagysága és színvonala terén az eddiginél magasabb — maximális követelményeket állítanánk. E tipizálással csupán azt hangsúlyozzuk, hogy a legfőbb fejlesztési feladat ebben a kategóriában a „népközelség” fokozása, a művelődés küszöbén álló rétegek olvasóvá nevelésére való koncentráció.

A másik igénypólust a tudomány közvetlen termelőerőként való fellépése hozta és hozza létre. Mint ezzel szorosan összefüggő jelenséget, nem kell külön kategóriaként feltüntetnünk, de meg kell említenünk, hogy a tudománynak e közvetlen szerepe nemcsak a termelésben, hanem a felépítmény valamennyi alkotó és irányító funkciójában is megvalósul — pontosabban: objektíve szükséges, hogy megvalósuljon. Ahogy most már nemcsak a korábbi értelemben vett alkotó értelmiségi munkás, hanem a felépítmény és a termelés valamennyi irányító, magasabb érdemi, ill. műszaki feladatának ellátója arra kényszerül, hogy tudományos eredményeket használjon fel, sőt, hogy praxisát tudományos módszert alkalmazva lássa el, az a könyvtár, amely a társadalomnak ezt a rétegét kívánja szolgálni, arra kényszerül, hogy tudományos könyvtárrá legyen.

Új tanulmányhoz kellene kezdenünk az itt kínálkozó ellenvetések kiküszöbölésére. Hova forduljon a mérnök, az orvos, a tanácsi tisztviselő szórakoztató, rekreatív irodalomért? Mi hasznát veszi a specialista a tudományos közkönyvtárnak, mégpedig a szükségképpen egyetemesen (tehát nem szakkönyvtári mélységben) gyűjtő közkönyvtárnak, hisz munkahelyén többnyire rendelkezésére áll a megfelelő szakkönyvtár? Gazdaságos, racionális dolog-e egy relatíve szűk réteg igényei szerint megalkotni, illetve nyilván a legnagyobb települések központi könyvtáraiból kifejleszteni ezeket a szükségképpen nagy, tudományos könyvtárakat? Mért kell *egy* jellegű és *egy* funkciójú könyvtárban gondolkoznunk, ahelyett, hogy épp a public library alapelveinek megfelelően *egy* könyvtárat, *egy* könyvtártípust igyekeznénk alkalmassá tenni valamennyi olvasóréteg számára s a szükségletek egész skálájának kielégítésére?

Hogy gondolatmenetünk fő vonalán maradjunk — a kifejtő, bizonyító kitérőt megtakarítva — válaszul nem adhatunk többet egyéni álláspontunk tételes rögzítésénél.

1. Az itt jelzett alkotó és irányító értelmiségi kategóriák szintjén — elvileg — nem beszélhetünk szórakoztató, csak a megismerést mélyebbé és átfogóbbá tevő, közvetve vagy közvetlenül a tudományos fokú praxist segítő olvasmányokról. Ebben az értelemben a szépirodalomnak is tudományos funkciója van. Ahol a „szakmai” és a „szórakoztató” olvasás a gyakorlatban mégis különválik, ott jogosan beszélhetünk a személyiség egyfajta hasadásáról, amely a szellemi háztartásra mindenképpen hátrányos, néha pedig éppenséggel a szellemi züllés veszélyét rejti magában.

2. Bár az olvasási szokások effajta hasadásos állapotát valóságos lenne állami intézkedésekkel orvosolni próbálni, nem kisebb balgaság, ha *a társadalom költségén szállítjuk* az önmagában véve ártatlan, közvetve azonban társadalomellenes (mert

a műveltek idejét fecserlő, a tehetséget züllesztő) szórakoztató irodalmat. (Az olvasói pályája kezdetén álló ember szempontjából a szórakoztató irodalom szerepe egészen más. Pl. a nemes ponyva olvasása segítheti az olvasáshoz szükséges idegpályák bejáratását, a stílus- és képkultúra épülését stb.) A művészi, történeti vagy dokumentatív értékű szépirodalomnak természetesen pozitív szerepe van a tudományos igényű olvasás síkján.

3. A szakkönyvtár elegendősége fikció illetve látszat, amelynek mind a valóság összetettségében, és összefüggéseiben való megismerésének követelménye, mind pedig a kutatók tényleges, sokféle csatornát igénybe vevő információs gyakorlata ellene szól.

4. A tudományos rendeltetésű közkönyvtárak létesítését s egy-egy könyvtár méretezését nem lehet valamiféle egyszerű viszonyba hozni a várható forgalommal. A tudományos könyvtárak ökonómikus telepítését éppen ezért úgyszólván lehetetlen a könyvtártervező pozíciójából megoldani. De még a közvetett tényezők, a termelési, népmozgalmi és a kulturális koncentráció jellemzőinek számbavétele is elégtelen támpont, ha szimpla mennyiségi vetületben, a termelési és szociokulturális régió minőségét és történeti tényezőitől elvonatkoztatva történik.

5. A tudományos könyvtárakba bebocsátható képzettségi kategóriák alsó határát megvonni gyakorlatilag is, morálisan is helytelen. A nagy általános tudományos könyvtárakat a legmagasabb képzettségű specialisták és a különböző szintű tanulmányokat végzők mellett ténylegesen a legkülönbözőbb rendű és rangú nem szakemberek a legkülönbözőbb természetű irodalomigénnyel keresik fel ma is, s ez a jövőben a termelés szabta követelmények és az általános képzettségi szint emelkedése következtében még gyakoribbá válik. A különböző célok (tudományos kutatás — népművelés) közös szervezeti keretben való szolgálata azonban nem vezethet a profil elmosásához, nem zavarhatja meg az alapvető tudományos feladatra való koncentrálódást. Abból, hogy egy tudományos könyvtárban a művelődni vágyó s egy közművelődésben a tudományos kutató találhat (kell is hogy találjon) céljainak megfelelő műnyt, a legkevésbé sem következik, hogy a kétféle gyűjtemény azonos tartalmú, működésmódú, vagy hogy a kétféle könyvtárostól azonos erények kívánatnak. (Ehhez kapcsolódó hipotézisünk: egy bizonyos nagyságrenden felül a közművelődési könyvtár az elé a választás elé kerül, hogy radikális állományapasztást hajtson végre vagy átnőjön tudományos könyvtárrá.)

Összefoglalóan: *a társadalmunkban végbemenő műveltségi differenciálódás és polarizáció s a termelés és a felépítmény fejlettsége által meghatározott tudományos szükségletek következtében a hazai könyvtárfejlesztés problematikája olyan bonyolulttá vált, hogy azt sem generális séma szerint, sem könyvtári ismereteink egyszerű alkalmazásával megoldani nem lehet.* Gondolatmenetünk amellettt szól, hogy 1. közművelődési könyvtáraink zömének nem kell lényegi módosuláson átmennie, hanem csak² mennyiségileg, színvonalbelileg fejlődnie ahhoz, hogy lépést tartson a szükségletekkel. (Hiszen egyrészt a szocialista fejlődés objektív tényezői formálták olyanná, amilyen, másrészt a modern nyugati nyilvános könyvtár működési formáit többé-kevésbé ténylegesen hasznosítja.) 2. Valószínűnek látszik azonban, hogy egy sor közművelődési könyvtár nagy tudományos könyvtárrá kell hogy fejlődjék. (Amint ez a folyamat pl. a kaposvári, a miskolci és a szombathelyi megyei vagy a szegedi városi könyvtárban ténylegesen meg is indult.)

Elmélet és gyakorlat

Sokszor panaszoljuk: társadalmunk nem tud és makacsul *nem is akar tudni a könyvtárakról*. Hiába nevelődik a lakosság döntő s növekvő hányada könyvtári olvasóvá, köz- és magánvitáiban annyi szó sem esik a könyvtárügyről, mint a Patyolat Vállalatról, s a könyvtáros nem követelhet a maga számára annyi közfigyelmet, mint az építómunkás, a vasutas vagy a pedagógus. Bizonyos mértékig ez így is van rendjén: a könyvtár valószínűleg legdúsabb virágkorában sem emelkedik magasra az izgalmas témák árfolyamjegyzékén. De a mostani mély csend (amelyet különösen nyomasztóvá tesz a *hivatalos* hallgatás, a könyvtárügy következetes mellőzése az országos érdekű kulturális tervek, beszámolók szövegéből) mégis csak annak a jele, hogy az objektív szükségletek s a könyvtárak tevékenysége közt ellentmondások keletkeztek, s ezért *nem érzi a társadalom eléggé a magáénak* ezt az intézményt.

Ez a feltevés a könyvtárügy munkásainak egy részében az óvatosságról hangulatát érleli, s azt a taktikai álláspontot, hogy *célszerű csendben maradni az*

² A „csak” szócska persze itt nem arra utal, mintha a mennyiségi és színvonalbeli fejlődés, amely szükségesnek mutatkozik, nem volna jelentős és nagyarányú, hanem arra, hogy a könyvtárak e körében valószínűleg nem várható minőségi ugrás.

elért pozíciók sáncai mögött. A többség azonban épp ellenkezőleg: nagy vállalkozásokra érez magában kedvet, s így akarja a könyvtárügy létjogát, funkcióját realizálni a kulturális tevékenységek élvonalában. Annak érdekében, hogy e dolgot gondolatmenetét egyértelműen az *utóbbi* törekvés szolgálatába állíthassuk, a praxis oldaláról is meg kell magyaráznunk, mit értünk a valóságból való kifejtésen, hogy képzeljük a *könyvtárelmélet s a könyvtárfejlesztés társadalomtudományi megalapozását*.

Semmi esetre sem úgy, hogy most pedig várjunk türelemmel, amíg tudós búvárok felszínre nem hoznak mindent a társadalom mélyéről, ami csak érdekli a könyvtárost, s meg nem konstruálnak egy minden ízében kész, minden apró részletet számbavevő eszményi modellt. A társadalomtudomány alapvető sajátossága éppen az, hogy elszakíthatatlan a társadalmi praxistól, hogy az elméleti állásfoglalás egyúttal valamely gyakorlati utat megválasztó, pártos állásfoglalás, sőt — mivel az egyes fejlődési szintek csak a magasabb szinten álló számára mutatkoznak meg teljesen — maga a megismerés is társadalmi cselekvésen, az előző szintről való felemelkedésen alapszik. Az elméleti jövőkutatásnak és a jövő gyakorlati munkálásának tehát dialektikus összjátékban kell megvalósulnia. Annyi elméleti tudás, amennyi (az itt sürgetett átfogó kulturszociológiai megismerést is lehetővé tevő) magasabb tevékenységi szint megtervezéséhez szükséges, a kezünk ügyében van. Sallai István nagyrészt meg is fogalmazza a következő szint hipotézisét. A közművelődési könyvtár helyét a modern szocialista információ rendszerében keresi meg. Rámutat a tudatformálás összefonódására a tudományos és a művészi tartalmak közlésével, s arra, hogy *nincs önmagában, önmagáért végzett népművelő munka*. A népművelés egy aspektusa minden társadalmi, jelesül minden kulturális tevékenységnek. Hangsúlyozza a könyvtár központi szerepét a felnőttoktatásban, amely egyre inkább a permanens képzés jellegét ölti magára. Az egyes könyvtárat nem módszertani vagy adminisztratív, hanem egy átfogó *ellátási rendszer* tagjaként fogja fel.

Folytathatnánk, de annak jelzésül, hogy egy átfogó reformhipotézis alap-tételei készen és szilárdan, egy trendjelentésben való összefoglalásra kiérleltlen sorakoznak fel, ennyi is elég. A rezignált és konzervatív álláspontot mindez arra figyelmezteti, hogy a fejlődés megérlelte a cselekvést. Igaz, az érett cselekvések a történelemben nem mindig realizálódtak. *De ha tudatosításuk megtörtént, minden további már nem fátum, hanem tervszerű vívmány — vagy mulasztás.*

Csúry István

Tanácskozás a könyvtárosképzés és továbbképzés fejlesztéséről

A könyvtárosok — oktatók, kutatók és gyakorló szakemberek — harmadízben vettek részt a népművelési oktatók és kutatók hagyományossá vált nyári tanácskozásán, amelyet ezidén a debreceni tanítóképző intézetben tartottak.

A program keretében elhangzott Kovács Máté előadása is az egyetemi népművelő és könyvtáros képzés új tantervéről és programjáról. A további előadások és eszmecserek pedig a népművelési feladatok és a népműveléssel szemben támasztott társadalmi követelmények számos lényeges, az oktatás és kutatás során egyaránt figyelembe veendő vonatkozását ölelték fel.

A speciálisabb kérdéseket több szekcióban tárgyalták meg. A könyvtáros-szekció ebben az évben a könyvtárosképzés és továbbképzés fejlesztésével foglalkozott.

A vita Csúry István (Szakképesítési követelmények a tudományos és szakkönyvtárak felsőfokú munkaköreiben), Futala Tibor (Szakképesítési követelmények a

közművelődési könyvtárak felsőfokú munkaköreiben), Csendes János (Szakképesítési követelmények a középfokú könyvtárosi munkakörökben), valamint Babiczky Béla (A gyakorló könyvtárosok továbbképzése a könyvtárosképző intézetekben) előadása nyomán nemcsak azt igyekezett tisztázni, hogy mennyire korszerű a könyvtárosképző intézmények oktató- és nevelőmunkája, mely irányokban szükséges a specializálódás és az milyen mértékben valósítható meg a képzés ideje alatt, illetve a továbbképzés eddigiénél hatékonyabb, a képző intézmények mellett kialakítandó rendszerében, hanem azt is, hogy a képzés és a továbbképzés eredményességének növelése szempontjából milyen ösztönző besorolási és bérezési intézkedésekre van szükség. Igen hasznos volt, hogy a megbeszélésen részt vehettek a debreceni és a más megyékből meghívott gyakorló könyvtárosok is: az ő jelenlétük, aktivitásuk hozzájárult a helyes következtetések levonásához illetve a tárgyalt problémák soronkövetkező megoldásához. (fti)

Nyitvatartási problémák a budapesti kerületi könyvtárakban

Szükséges-e továbbfejleszteni azt a nyitvatartási rendszert, mely jelenleg érvényben van a könyvtárakban? — A kérdést egy nagy közművelődési könyvtárhálózat, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban tettük fel — az elmúlt nyáron — olvasóknak és könyvtárosoknak azzal a céllal, hogy a válaszokat — megtételezve személyes benyomásainkkal — a szakma nyilvánossága elé tárjuk.

Mint hogy az egész hálózatra érvényes egységes nyitvatartási rend nincs megállapítva, azokat a könyvtárakat kerestük fel, amelyeknek nyitvatartási ideje a könyvtárak kisebb-nagyobb csoportjára nézve tipikusnak tekinthető, és így valamennyi érvényben levő változatot bemutatják.

Utunk első állomása a nagy északi munkáskerület könyvtára, a 28-as volt.

Két műszakban

Délután 5 óra.

A hűvös olvasóteremben — a kinti hőség ellenére — mind a nyolc asztal foglalt. Folyóiratok színes lepedőivel, lexikonok, enciklopédiák kötetivel veszik körül magukat az elmélyült olvasás hívei. Némelyek előtt tankönyvek, jegyzetfüzetek halmjai tornyozódnak.

Első beszélgető partnerünk egy magyar—oroszlakos tanár. Elmondja, hogy heti programjában rendszeresen szerepel a könyvtárlátogatás. Itt, az olvasóteremben készül az órára. Az iskola újabb minden elfoglaltságot, mely a tanítás mellett a pedagógusokra hárul, a hét elejére koncentrál, hogy a hét vége az önképzésé maradhasson.

— Nagy kár — mondja —, hogy a könyvtár szombaton zárva van. Legalább az olvasóterem tartana néhány órányi ügyeletet.

Íme, egy szót sem szoltunk a szombati nyitvatartásról, és máris szóba került.

De hogyan vélekednek erről a többi jelenlevők? (Az olvasóteremben csak sütni szabad, így senki sem hallja, mit mond a másik.)

Betanított munkás (20 éves): Jó volna, ha szombat délután, itt, a csendes hűvös-ségben átböngészhetném a folyóiratokat.

Bérelszámoló: Legyen nyitva szombaton is legalább 2-től 6-ig.

Festő és mázó: Szerintem inkább az kellene, hogy délelőtt olvashasson itt az ember, amikor szabad szombatos.

Gépészmérnök hallgató: A szombat nem arra való, hogy könyvtárban ücsörögjek.

Géplakatos: Felesleges szombaton nyitva tartani a könyvtárat.

Ketten időközben eltávoztak, újabbak foglalták el helyüket. Őket már nem zavarjuk.

— Az olvasóteremnek, a tanévben 50—60 látogatója is van egy-egy napon. Többnyire tanulók, akik itt készülnek a másnapi órákra. Vizsgaidőszakban az egyetemi hallgatók száma is felugrik, de járnak ide felnőttek is szép számmal, és persze a nyugdíjasok. Ők az olvasóterem leghűségesebb és legkitartóbb látogatói. Attól kezdve, hogy beáll a hűvös idő, nyitástól zárásig itt ülnek.

Az olvasótermi felügyelő, aki ezeket mondja, arról is beszámol, hogy mind több üzemi dolgozó — munkás és tisztviselő — keresi fel a könyvtárat. Rendszerint valamilyen munkaügyi vagy bérkérdést rendező jogszabály után kutatnak. Kezdi fel-fedezni a könyvtárat, mint információt nyújtó intézményt, amely segítséget ad az ügyes-bajos dolgok eligazításához. Az ilyen, egyetlen alkalomra tervezett látogatást aztán rendszerint a továbbiak követik, mert adatgyűjtés közben a könyvtáros ügyesen felkeltette a látogató érdeklődését másfajta könyvek iránt is.

— Ami a szombati nyitvatartást illeti: nincs kétségünk afelől, hogyha a könyvtárat kinyitjuk, lesz olvasó is, aki felkeresi. A kérdés azonban az, hogy kik... Szerintem főleg nyugdíjasok, akik máskor is ráérnek a könyvtárba jönni. Bár ez a *szabad szombat*...?

6 óra.

Már érezhető, hogy közeledik a zárás ideje. A kiadó pult előtt vagy 15-en topognak: a könyvtárvezető is „beáll” a három kölcsönző könyvtáros mellé negyedeknek. A sorbanállók azonban csak nem akarnak fogyni. Es közben az, ajtó egyre gyakrabban nyílik. Jönnek loholva az utolsó percben érkezők...

Megszámoljuk a törzslapokat. Délelőtt 11-től — ekkor nyitottak — délután 6

óraig 277-en kölcsönöztek. (Másnap telefonon megkapjuk a végleges adatokat: *az utolsó órában, 6 és 7 között, 57 olvasó futott még be. Kétszer annyi, mint az előző órákban.*)

A roham csillapultával a könyvtárvezető elmondja, hogy a hét négy napján (hétfő, kedd, csütörtök, péntek) 11-től 19-ig, szerdán 15-től 19-ig tartanak könyvtári órákat. Szombaton a könyvtár zárva van.

A heti nyitvatartási idő 36 óra.

Az olvasók többsége délután jön, de a váltott műszakban dolgozó üzemiak gyakran élnek azzal a lehetőséggel, hogy a hét négy napján a déli órákban is nyitott ajtót találnak. Tanévben nem egy diáknak az iskolából közvetlenül ide vezet az útja. Vizsgák idején meg éppenséggel sokan az egész délutánt itt töltik. (Sok tanuló nem tud otthon zavartalanul készülni a másnapi órákra.)

Ez a megnyújtott nyitvatartás érinti a könyvtárosok munkaidejét is. A kölcsönzés mellett az egyéb munkákat is el kell végezni. Ezért az úgynevezett *kétműszakos munkabeosztást* vezették be, melynek az a lényege, hogy a könyvtárosok fele-fele arányban az egyik nap 9-től 5-ig, a másik napon pedig 12-től 8-ig dolgoznak. Így el lehet érni, hogy a hosszabb kölcsönzési idő alatt is mindig van könyvtáros szolgálatban, sőt a munkanap egyrészében „mindenki a fedélzeten” van. Ilyenkor lehet egyéb munkát is végezni.

A könyvtárvezető egyébként úgy véli, hogy a szabad szombat elterjedése nyomán jelentkező könyvtári feladatok különösen érintik majd ezt a könyvtárat, hiszen a főváros egyik legrégebb és legnagyobb munkáskerületében működik. Eddig azonban — mint mondja — *még nem találkoztak* a hétfégi nyitvatartásra vonatkozó igényekkel.

Munkanap — olvasók nélkül

Összesen heti 37 órán át van nyitva az ajtaja annak a könyvtárnak is, amely az egyik patinás „sugarúti palota” öreg falai között, korszerűen megújítva fogadja látogatóit. Itt, a 10-es könyvtárban nem kevésbé eleven kép fogadja a belépőt, mint a város peremén.

— Meghaladja a 300-at is a látogatók száma — tájékoztat a könyvtár vezetője — és nemigen fordul elő, hogy 1000-nél kevesebb könyv lenne olvasóra egy-egy kölcsönzési napon.

— Az olvasóterem látogatottsága is kielégítő: a 38 folyóirat és az 1500 kötetes kézikönyvtár 40—50 érdeklődőt vonz naponta. Nálunk is elsősorban a diákok örülnek a helybenolvasási, pontosabban az olvasóteremben biztosított tanulási lehetőségnek, annál is inkább, mert — mint tudjuk — a nagy olvasótermekkel rendelkező tudományos könyvtárakban nem jut hely a középiskolásoknak.

— Kell tehát a hosszabb nyitvatartás, sőt ha erre lehetőségünk volna — a létszámra gondolok — *a téli hónapokban még a késő esti órákban is nyitvatartanánk*. Bizonyos vagyok benne, hogy például a továbbtanuló felnőttek szívesen igénybe vennék este 7 után is az olvasótermet, hogy zavartalanul tanulhassanak.

Szombaton ezt a könyvtárat sem látogathatják az olvasók.

A szombati munkanap egyrésze az egész hálózatban a könyvtárosok önképzésére van fenntartva. Ilyenkor az előírt szakirodalmat olvassák. Azaz, hogy olvasnák. Mert azt halljuk, hogy mindig van olyan feldolgozó, vagy adminisztratív munka, ami a hétköznapi „nagy hajtás” miatt elmarad, de amit feltétlenül el kell végezni. Így aztán *„közönséges munkanap” lesz a szombat is — olvasók nélkül*.

A könyvtárvezető szerint is jogos olvasói igény, hogy szombaton legyen nyitva a könyvtár néhány órára.

A 37 órás nyitvatartást itt is a kétműszakos munkabeosztás teszi lehetővé.

Mínusz 10 óra

Van könyvtár, ahol egyszer már megnyújtották a nyitvatartási időt, aztán ismét visszatértek a hagyományos „egyik nap délelőtt, másik nap délután” rendszerhez. (A legtöbb könyvtárban 10-től a kora délutáni órákig, illetve 14-től 19 óráig tartanak nyitva.)

A szemre imponálóan modern budai könyvtár — a Karinthy Frigyes úti — megszüntette a kétműszakos munkabeosztást és ezzel együtt 10 órával csökkentette a nyitvatartási időt — elhelyezési okokból. Helyhiány miatt ugyanis több szintesre építették. Így az egyes részlegek el vannak választva egymástól. Például a könyvkiválasztó övezet a földszinten van, míg a könyvek visszavétele a galérián történik. Ott van a tápraktár is. Az olvasóterem teljesen elkülönül a könyvtár többi részétől.

A Karinthy Frigyes úti Szabó Ervin Könyvtár olvasója (MTI Fotó — Vitályos felv.)

Nincs olyan pontja a helyiségkomplexumnak, ahonnan az egész áttekinthető lenne. Mindezek azt okozzák, hogy a könyvtárosok jelenlegi létszáma nem elég a váltott műszak fenntartásához.

Így lett az öreg, zártpolcos könyvtárban biztosított 39 órás nyitvatartásból itt, a csillogó új könyvtárban 29 óra.

Mégis, mi kellene ahhoz, hogy visszaállítsák a hosszabb nyitvatartási időt?

— Még három könyvtáros — hangzik a könyvtárvezető válasza. A meglévő személyzetre semmiképpen nem lehet több munkát „rápakolni”.

(A könyvtárvezető azt is elmondotta, hogy másfél évvel ezelőtt megkérdezték a kimaradt olvasókat: miért nem járnak a könyvtárba. A válaszok között mindössze kettő volt, amely a nyitvatartási idő szűkös voltát jelölte meg a kimaradás okaként. — Nyolcvan olvasónál érdeklődtek.)

Szombaton 13-tól 18 óráig kölcsönzés

A tábla, mely ezt a meglepő „információt” tudatja a járókelőkkel, a kispesti, 25. számú kerületi könyvtár épületének falán van elhelyezve.

1962 októberében nyílt meg először a könyvtár szombaton délután is a látogatók előtt. A múlt évben 2860 felnőtt és 1080 ifjúsági olvasó vette igénybe rendszeresen szolgáltatásait. A kölcsönzők havi átlaga 2800, ők 9700 kötetet visznek haza. A heti 34 óra nyitvatartási idő alatt nagyjából ugyanannyian keresik fel a könyvtárat, mint a hasonló nagyságú és település jellegű körzetben működő könyvtárakat, de — és ez szemmel látható — nincs torlódás, zsúfoltság. Ha pedig azt kutatjuk, hogy vajon a szombati 5 órás kölcsönzési időt valóban ki is használják-e az olvasók, akkor a számok a következőkről tudósítanak: szombaton 5 kölcsönzési óra alatt átlagosan 74 látogató keresi fel a könyvtárat, míg a többi hétköznapon 5 és $\frac{3}{4}$ órának 108 látogató az átlaga.

Kik járnak szombat délután ebbe a derűsen modern berendezéssel otthonossá varázsolt könyvtárba?

A többséget itt is a diákok alkotják. A könyvtárvezető szerint az olvasótermet szombaton sokkal kevesebben látogatják, mint hétköznap. Erről azonban írásos feljegyzés, számszerű adat nincs.

Érdekes: hétköznap a forgalom közvetlenül a nyitás után, majd 17—19 óra között a *legerősebb*. Ezután 20 óráig fokozatosan csökken az olvasók beáramlása. Azokon a napokon viszont, amikor csak 17 óráig van nyitva a könyvtár, 16 és 17 óra között nem csökken a forgalom ez előző órákéhoz képest. Ez nyilván azt bizonyítja, hogy korai 17 órakor bezárni a könyvtárat.

Mit hoz a jövő?

Kevesli a könyvtárak nyitvatartási idejét a kerületi könyvtárak osztálya annál inkább is, mivel a könyvtárak számát sem tartja elegendőnek az igények kielégítésére.

Egyel több ok arra, hogy a *meglevők maximális kihasználására* törekedjünk. De nézzük a nyitvatartás alakulásának történetét:

Nincs feljegyzés a kezdeti állapotokról, de az bizonyos, hogy például 1955-ben *több könyvtárban hosszabb volt a nyitvatartási idő*, mint ma. Ezekben a már említett kétműszakos munkabeosztást vezették be.

Hol szervezték meg?

Ott, ahol sok volt az olvasó, és a szűkös nyitvatartási idő alatt nem tudták őket ellátni.

Miért nem lehetett általánossá tenni, és főleg *miért fejlesztették vissza* ott, ahol már megszervezték?

A válasz abban a tényben keresendő, hogy a budapesti tanácsi könyvtárhálózat fejlődése elmaradt az igények mögött. Es most nemcsak arra a 70 ezer új olvasóra gondolunk, aki 1960 és 67 között jelentkezett a könyvtárakban. (A 38-as számú könyvtárban például annak nyomán, hogy új, korszerű helyiségbe költöztek, rövid idő alatt 1800-ról 2500-ra ugrott fel az olvasók száma. És ez nem egyedüli példa.) Valójában a város egész lakosságával számolnunk kell, mint lehetséges olvasókkal, hiszen reméljük, hogy előbb vagy utóbb valamennyien olvasókká válnak. És ebből a szemszögből nézve bizony elégedetlenséggel tölt el bennünket, hogy 1000 lakosra csak 856 kötet könyv jutott a budapesti Szabó Ervin könyvtárak állományából, viszont vidéken 1570 könyv vár minden 1000 lakost a tanácsi könyvtárakban. Bizonyára ez a tény is hozzájárult ahhoz, hogy a beiratkozott olvasók száma nem éri el a megyékben működő tanácsi könyvtárak olvasói átlagát. (Budapesten 89, a megyékben 177 beiratkozott olvasó jut 1000 lakosra.)

De nem létesült elegendő könyvtár a meglévők tehermentesítésére sem. (A kerületi könyvtárak osztálya szerint az említett 70 ezer új olvasó ellátására legalább 23 új könyvtárra lett volna szükség.)

A könyvtárosok száma sem növekedett a szükségletnek megfelelően. Emiatt *át kellett irányítani könyvtárosokat* azokba a könyvtárakba, amelyekben hirtelen megnőtt az olvasók száma. A létszámkivonás elsősorban a kétműszakos könyvtárakat érintette, mivel ezekben érthetően több könyvtáros dolgozott. A megmaradt, „*apasztott*” létszámmal viszont már nem lehetett tovább fenntartani a kétműszakos munkabeosztást és ezzel együtt *csökkenteni kellett a nyitvatartási időt* is.

Így állt elő a jelenlegi helyzet, amelyet az jellemez, hogy az 59 kerületi könyvtár közül *mindössze 3-ban van kétműszakos munkabeosztás és hosszabb nyitvatartási idő*. Ezek a könyvtárak heti 37—39 órán át fogadják az olvasókat. A többiben 24—29 óra a heti nyitvatartás ideje.

Szombaton két könyvtár tart nyitva, közülük azonban csak az egyiket, a kispesztit tekinthetjük olyannak, amely többlet szolgáltatásként nyújtja olvasóinak a szombati kölcsönzés, illetve helybenolvasás lehetőségét.

Várható-e ezek után, hogy a kerületi könyvtárak a jövőben a jelenleginél hosszabb ideig állnak az olvasók rendelkezésére?

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a Fővárosi Tanács számára javaslatot készített a kerületi könyvtárak nyitvatartási idejének növelésére. Ebben, összevetve az igényeket a lehetőségekkel azt kéri, hogy a Fővárosi Tanács évi 250 ezer forintos anyagi támogatással tegye lehetővé 35 kerületi könyvtárban a szombat délutáni kölcsönzés vagy helybenolvasás (olvasótermi szolgálat) — némelyikben mindkettő — bevezetését.

Simay Norbert

Könyvek a szocialista brigádtagok kezében II.

TAPASZTALATOK A SOPRONI SELYEMGYÁRBAN

Előző cikkünkben (Könyvtáros, 1968. 7. sz.) egy vizsgálat nyomán bemutattuk, hogyan alakul a társadalomtudományi művek forgalma Győr megye 15 üzemében a szocialista brigádok körében. Ebben az írásban azt vesszük szemügyre, hogy egy gyárban (Soproni Selyemgyár) mennyit és mit olvasnak a szocialista brigádok tagjai. A kiválasztott üzem példázza talán leginkább az átlagot.

A brigádok és a könyvtári tagság

A szóban forgó vállalatnál a felmérés időszakában 17 szocialista brigád dolgozott 260 taggal. Közülük könyvtári olvasó 152 volt, a tagok 58,4%-a. Egyébként a 940 fő számláló dolgozói gárda 37,5%-a könyvtári olvasó, szám szerint 353.

Csoportok (nem, foglalkozás, iskolai végzettség)	Az egyes csoportokhoz tartozók				
	száma és %-os aránya az összes brigádtag számához viszonyítva		közül olvasó	Utóbbiak %-os aránya	
				a csoport tagjainak	az összes olvasó brigádtagoknak
	számához viszonyítva				
Nő	145	55,8	63	43,4	41,4
Férfi	115	44,2	89	77,3	58,6
Szaktanácsos	174	66,9	98	56,3	64,5
Segédmunkás	44	16,9	23	52,2	15,1
Műszaki	23	8,8	14	60,8	9,2
Adminisztratív	14	5,4	14	100,0	9,2
Egyéb	5	2,0	3	60,0	2,0
8 általános alatt	58	22,3	40	69,0	26,3
8 általános	162	62,3	84	51,8	55,3
Középiskola	37	14,2	25	67,5	16,4
Főiskola, egyetem	3	1,2	3	100,0	2,0

Az olvasók zöme helybeli (86,8%), a munkások között is ők alkotják a többséget (80,4%). A bejáró munkások 39,2%-a tagja a könyvtárnak.

A KISZ-korosztályúaknak, akik a brigádtagok 42,7%-át teszik ki, 44,2%-a tagja a könyvtárnak. Jobb az arány a 26 évnél idősebbek esetében: 78%-uk olvasó.

Ezekből az adatokból kitűnik, hogy sok a szaktanácsos a tagok, de az olvasók között is. A férfiak magas részvételét az olvasómozgalomban az magyarázza, hogy a TMK-brigádban, ahol főleg férfiak dolgoznak, nagy gondot fordítanak a könyvkölcsönzésre. Az iskolai végzettség tekintetében ellentmondó adattal találkoztunk: a táblázat szerint viszonylag nagyobb számban olvasnak azok, akiknek nincsen meg a nyolc általános iskolai végzettségük. Meg kell jegyeznünk, hogy a teljes felmérés megyei átlaga sokkal egyöntetűbb, ott világosan kiderült az iskolai végzettségnek az olvasási kedvre gyakorolt serkentő hatása.

Vizsgálódásunk egyik legfontosabb mozzanatát a brigádnaplók tanulmányozása képezte. Ennek során egybevetettük a naplókban rögzített vállalásokat a könyvtári nyilvántartásokkal, elbeszélgettünk a brigádvezetőkkel, a könyvtárossal és az olvasókkal, részt vettünk a brigádértekezleteken. Ennek a sokrétű tájékozódásnak néhány érdekes tanulsága volt:

A TMK szocialista műhelyben, ahol 73-an dolgoznak, és vállalták, hogy a brigád valamennyi tagja az elmúlt évhez hasonlóan rendszeres olvasója lesz a könyvtárnak, teljesítették a vállalást. Az első félévben 354 könyvet olvastak el.

Az „Új élet” brigád minden tagja aláírta a szocialista szerződést a könyvtárral, és így megtartották vállalásukat: mindenki olvas az együttesből.

Egy hat brigádból álló szakmánya 29 tagja közül — bár mindannyian vállalták az olvasást —, 12-en egyáltalán nem vittek könyvet; a többiek viszont a beiratkozás után rendszeres olvasóvá lettek.

A „Technológiai szocialista brigád” vállalásából: „A brigád minden tagja rendszeres olvasója lesz az üzemi könyvtárnak.” A szerződést valóban aláírta minden tag, de ezek közül négy már korábban is olvasó volt, egy dolgozó most lett rendszeres olvasóvá, öt azonban egyáltalán nem vitt könyvet.

A „Béke” csévéelő brigád vállalta, hogy minden tag olvas majd. Közülük három már előzőleg is könyvtári tag volt, a másik három új tagként lépett be, és azóta is rendszeresen olvas.

Miről tanúskodnak ezek a tények? Arról, hogy sok esetben formálisak az ígéretetek és a vállalások. Számos brigádtag belép a könyvtárba, kölcsönöz is, de maga nem olvas, hanem vagy *olvasatlanul visszaviszi* (többen elmondták, hogy így van!), vagy a családtagok olvassák a könyveket. Nem lehetünk türelmetlenek ezekkel a dolgozókkal szemben sem. Előbb-utóbb bizonyára olvasó emberré válnak — lehet, hogy éppen a családtagokon keresztül, akiknek könyvet visznek haza.

Néhány szó a könyvtárról:

Sopron egyik legrégebbi szakszervezeti könyvtára. A könyvtáros fáradságot nem ismerő ember. Ez év januárjában ment nyugdíjba. A könyvtár elhelyezése nem mondható szerencsésnek, hiszen egy hatalmas művelődési teremben kapott néhány szekrényt az állomány tárolására, itt folyik a kölcsönzés is. Ennek az lett az eredménye, hogy sokszor kellett az olvasókat eltanácsolni egy-egy gyűlés, tanfolyam vagy egyéb rendezvény miatt. A könyvtár letéti ellátásban részesül, állománya mind számbelileg, mind összetételét tekintve megfelel a kívánalmaknak.

A brigádtagok olvasásának mértéke

A szocialista brigádtagok olvasásának mértéke alatta marad az összes olvasóké-
nak (amelyekben természetesen benne vannak a szocialista brigádtagok is). Évi átlagban számítva egy-egy brigádtag 6—7 kötetet vitt haza a könyvtárból, míg az összes olvasók által kivitt könyvek átlaga 10,9 kötet volt. És ez a lemaradás nem is kevés, hiszen a megyei átlaghoz viszonyítva, ahol az olvasás mértéke még nagyobb (15,6 kötet), 6,5 kötetet tesz ki.

Miből adódik ez az alacsony olvasási érték? Láttuk már: sokan beiratkoztak a könyvtárba, hogy eleget tegyenek vállalásuknak, könyvet azonban nem, vagy alig alig vittek. Nem újdonság az a tény, hogy az olvasó beiratkozik, de egy-egy könyv kölcsönzése után elmarad a könyvtárból. Ezzel javul a tagsági statisztika — az év végéig —, de romlik az egyik legfontosabb mutató, az olvasás mértékét jelző szám is, és ami a legnagyobb baj: *nincs annyi olvasó, mint hiszünk.*

Mit olvasnak a szocialista brigádtagok

Hogyan alakult az állománycsoportok kölcsönzése a tagok foglalkozása szerint — erre vonatkozólag nyújt útbaigazítást az alábbi táblázat:

Állománycsoport	Szakmunkás	Segédmunkás	Műszaki	Adminisztratív	Összes
Ismeretterjesztő	14,6	16,4	24,6	14,4	15,7
Magyar irodalom	35,7	34,4	43,3	33,2	36,1
Világirodalom	32,3	28,7	24,6	33,2	31,4
Ifjúsági irodalom	17,4	20,5	4,5	19,2	16,8
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az ismeretterjesztő irodalom forgalma mindössze 0,1%-kal marad alatta a megyei átlagnak. A kapott érték egyetlen csoportban ugrik magasan az átlag fölé, a műszaki könyvek csoportjában. Ennek az az oka, hogy a könyvtáros a műszaki könyvtárat is kezelte, és ez utóbbiból sok szakkönyvet tett át a szakszervezeti könyvtárba. Ezek forgalma emeli meg az ismeretterjesztő — és benne a műszaki — irodalom forgalmát. Meg kell jegyeznünk, hogy az ún. „hobby” könyveket (kötés, horgolás, szakácskönyvek stb.) nem tekintettük műszaki könyveknek.

A szépirodalom adatai számos ponton eltérnek a megyei átlagtól. A műszakiak olvasmányai között a megyét tekintve nagyobb számmal szerepelt a világirodalom, mint a magyar. Az adminisztratív beosztásban dolgozóknál magasnak tűnik az ifjúsági irodalom részesedése, számszerűen azonban ez mindössze nyolc kötet. Meg kell

itt jegyezni, hogy az ügyviteli dolgozók — bár valamennyien könyvtári tagok — nagyon keveset kölcsönöztek négy hónap alatt — összesen 42 kötetet. Ez is igazolja a formális könyvtári tagságról már mondotakat.

Legkiegyensúlyozottabb képet a szakmunkások kölcsönzése mutat: alig tér el az üzemi, sőt a megyei átlagtól is. Ezt a tényt igen kedvezőnek értékelhetjük. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szakmunkások feltűnően kevés társadalomtudományi művet és a szakásosnál ugyancsak kevesebb útleírást olvasnak.

Utóbbi nehezen érthető, de lehet, hogy összefügg a társadalomtudomány iránti érdeklődés csekély voltával.

Nagyon figyelemre méltó adatok birtokába jutottunk azáltal is, hogy összevetettük a kölcsönzött művek tartalmi megoszlását az iskolai végzettséggel és a nemek szerinti megoszlással. A közölt diagramm külön tünteti fel a nők és férfiak érdeklődésének megoszlását. Nem kell sok megjegyzést fűzni a rajzhoz, talán csak annyit, hogy a fő tendenciában megegyezik a megyei átlaggal, kivá! az ismeretterjesztő és az ifjúsági irodalom vonatkozásában, de a szépirodalom esetében néhány helyen eltér attól.

Azt már régen tudjuk, hogy a férfiak szívesebben forgatják az ismeretterjesztő irodalmat, mint a nők. Ezt a közölt rajz is igazolja, az azonban szembeűnő, hogy az ifjúsági könyvek kölcsönzése egyenes arányban csökken az iskolai végzettség emelkedésével. Mind a nők, mind a férfiak esetében látszik ez a tendencia. Ennek oka — amellet, hogy a magasabb iskolai végzettséggel arányosan csökken az ifjúsági irodalom iránti érdeklődés — az lehet, hogy a közép- és főiskolát végzetek lényegesen kevesebb könyvet visznek haza gyermekeiknek. Részint, mert több könyvet vásárolnak, részint pedig talán azért, mert gyermekeik más könyvtáraknak tagjai.

Az is kitetszik a rajzból, hogy a nők sokkal nagyobb arányban kölcsönöznek magyar irodalmi alkotásokat, mint a férfiak, akiknél ez a csoport szinte a legkisebb. Kivételt csak azok a férfiak képeznek, akiknek nincs meg a nyolc általános iskolai végzettségük. Az általuk kölcsönzött könyvek javarésze olvasmányos irodalom.

A további vizsgálódások fényt derítettek arra is, hogy az olvasók kora és lakóhelye a nemekkel egybevetve hogyan alakítja a forgalmat.

Néhány érdekesebb összefüggés:

A bejárók nemcsak kevesebben vannak a brigádtagok és az olvasók között, de valójában kevesebbet is kölcsönöznek, évente 6,3 kötetet. (Egy korábbi elemzésben már kimutattuk, hogy a vidéki munkások nagy része a lakóhelyen veszi igénybe a könyvtári szolgáltatásokat.)

A nők több könyvet kölcsönöznek, mint a férfiak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy valóban többet is olvasnak. (Közülük nagyon sok gyermekének visz könyvet.)

A 26 év alattiak olvasási kedve élénkebb, mint a KISZ-korosztályból már kinőtteké, de olvasmányaik összetétele sok kívánni valót hagy maga után. Főleg a szórakoztató irodalmat kedvelik, a konkrét ismeret nyújtó könyveket nem szívesen forgatják. Ezt feltehetően a könyvajánlás gyengesége okozza, és talán az állományban is lehet valami fogyatékoság, ami miatt nem kedvelik a fiatalok az ismeretterjesztő műveket. Az ifjúsági könyvek részesedése a 26 év felettiek esetében bizonyára azért magasabb, mivel ők már családjuknak is visznek könyveket.

M ó n u s I m r e

Jegyzetek fel mindjárt mindent. Egy jegyzet többet ér, mint egy taligányi emlékezet.

Ralph Waldo Emerson

1802—1882

A Veszprémi Megyei Könyvtár új épülete

1962 végén vizsgálták meg a volt püspöki jószágkormányzóság épületét, alkalmas-e arra, hogy benne a megyei könyvtár új otthonát kialakítsák. A megyei könyvtár ugyanis rég kinőtte a múzeum épületében levő helyiségeit. Mint minden kompromisszum esetében, itt is idegenkedtek egy ideig a régi épülettől, a két-ségeket *kitűnő fekvése* osztatta el. A város egyik csuklópontjában áll, a színház, múzeum, megyei tanácsház szomszédságában, az egyetemtől és az új városnegyedről befutó út tengelyében. Egyetlen hátránya is ebből ered: a kelle-ténél zajosabb, és egyre inkább az lesz.

A tervezés idején még nem állt egyetlen új magyar közművelődési könyvtár-épület sem, csak az átalakított épületben működő békéscsabai könyvtárat tekint-hettük hazai példának

Az épületátalakítással járó megalkuvá-sok határát a szakértőknek kell megszab-niuk. Az építés dolga az, hogy minél job-ban megközelítse az ideális célt. Szeren-csére a legalkalmatlanabbnak tűnő épület is rejthet nem várt lehetőségeket, a régi épület megfelelő kezekben újjáéledhet, régi értékeihez hozzáidomíthatók az új

részletek. Veszprémben is ez történt: vé-gük is *jól sikerült középület született.* (L. a borító 2. oldalán levő felső képet.)

A gótikus kapualjból nyíló jó arányú előcsarnokban van a ruhatár, a hírlapok olvasására szolgáló lapozgató és a jól el-helyezett fölépcső. Kár, hogy a lépcső részleteinek, főként a korlátnak szegé-nyes és tökéletlen megoldása elüt az épü-let többi részétől. Az előcsarnok szemben levő falára kerülő gobelin bizonyára kel-lemes látvány lesz. Az utóbbi években ritkán készült ún. terazzo burkolat (ne-mes zúzalékkal készült műkő). Itt na-gyon szépen sikerült. Egy egyszínű, nagy, a gobelinnel összhangban levő sző-nyegre azonban feltétlenül szükség lenne a lépcső melletti teremrészben, hogy a klub hangulatát melegebbé tegye. (L. a borító 2. oldalán levő alsó képet.) A terv-be vett Eötvös szobor nagyságát és elhe-lyezését is jól meg kell fontolni, nehogy túlszűfoltta váljék az előcsarnok.

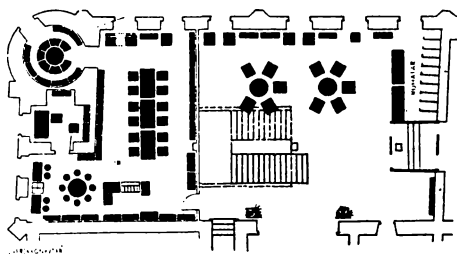
Az előcsarnokból nyíló gyerekkönyv-tár az épület legszűkebb nyilvános része. 80—90 m²-es területét a kölcsönző asztal tagolja két részre. (L. a borító 3. oldalán levő felső képet.) A torony alatti kis ke-

Az emeleti könyvkiválasztó tér a feljáró felől nézve

rek szoba egycsapásra kedvelt helye lett a könyvtárnak. Ehhez fogható *intim helyiséget* másik új könyvtárban még nem láttam. A kerek asztal azonban alacsony, nem kerülne sokba a lábait meghosszabbítani. (L. a képet.) Egy nagy, csak lefelé világító lámpaernyővel hatását tovább lehetne fokozni. Kár, hogy a bejárati ajtó jellegtelen, bizonyára megoldható, hogy a későbbiek során üvegezett ajtóra cserélik fel.

Az utcai épületszárny egész első emeletét egybenyitották, 400 m²-es tér alakult így ki, a földszintről nyíló szabad lépcsőt a felső térben *körülüvegezték*: ez igen fontos volt a hangszigetelés és a fűtés miatt. A lépcső a nagyteret két részre osztja, a kölcsönzőtér $\frac{2}{3}$, a folyóiratolvasó és olvasóterem $\frac{1}{3}$ részét foglalja el. A lépcső mellett fut végig a kettőt összekötő katalógus tér. (L. a borító 3. oldalán levő alsó képet.) A torony alatti kis sarokszobába ezen az emeleten a hanglemez- és hangszalaggyűjtemény került. A folyóiratolvasóból a parkra néző nagy loggia rendkívül hangulatos.

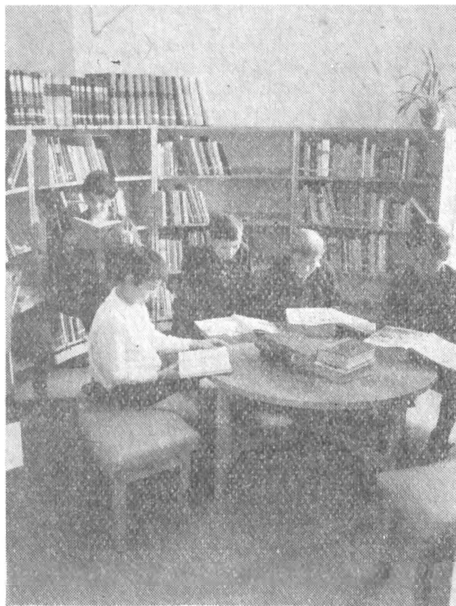
Földszinti alaprajz az előcsarnokkal és a gyermekkönyvtárral

A kölcsönző tér igen jól *áttekinthető*, az olvasószolgálati könyvtárosokon kívül egy-két fővel ellátható a tájékoztatás és az ellenőrzés is.

A könyvtár legfőbb erénye, hogy *igen jók a különböző térrészek arányai*. A könyvkiválasztó tér bútorok és függönyök nélkül igen aránytalan volt. A kibontott, válaszfalak nélküli terem kis ablakaival sötét is volt, az udvar felől elhelyezett nagy acélkeretes ablak ugyan segített ezen, de bántóan goromba részleteivel elütött a gótizáló ablakok hangulatától.

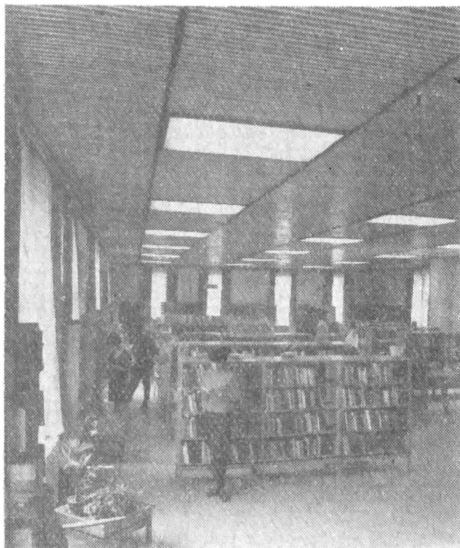
Ezek a kényszerszülte megoldások a bútorok és függönyök, valamint a fa álmennyezet felszerelése után alig vehetők észre.

A könyvtár *nagyvonalú, nyugodt, derűs hangulatát* minden könyvtárápító, berendező könyvtáros és építész figyelmébe ajánlom. Eddig épült könyvtáraink belső

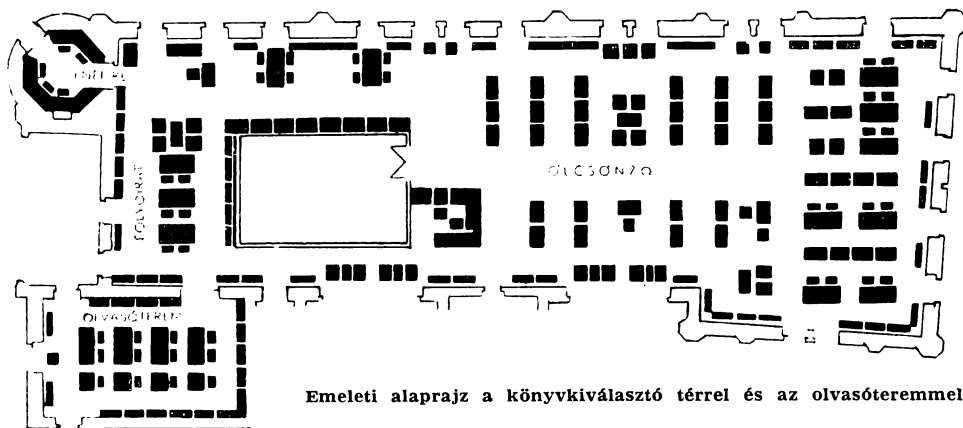

A gyermekkönyvtár kör alakú olvasószobája a kézikönyvtárral (MTI Fotó — Rácz felvételei)

építészeti megoldásaiban ugyanis sokszor kellett megalkudni az éppen kapható függönyanyaggal, bútorkárpittal, alkalmatlan bútorokkal stb. Nem volt minden esetben szerencsés a „dekoráció” sem. Sok „modern” váza, disznővény, ferdén elhelyezett tarka szőnyeg egészítette ki a jószándékkal, de kevés hozzáértéssel végzett,

Képünk bal oldalán: a berendezéshez tervezett virágtartók

Emeleti alaprajz a könyvkiválasztó térrel és az olvasóteremmel

főként a lakásberendezéssel összetévesztett könyvtárszépítő tevékenységet. Emiatt könyvtáraink túlságosan hasonlítottak egymáshoz, nemegyszer nyugtalan, karakter nélküli összkép fogadta a könyvtár látogatóját.

Ma már — különösen a nagyobb könyvtárakban és főként ott, ahol a teljes belső tervezést *egységes elképzelések alapján* végezték el — középülethez méltó belső terek alakultak ki: hozzájuk csatlakozott most a veszprémi könyvtár, s *hatása bizonyára kedvező lesz* a környezetében levő kisebb könyvtárakra is. A veszprémi könyvtár kitűnő példa arra, hogy a számára juttatott viszonylag szerény építési költségből is *igen értékes enteriőröket* lehetett létrehozni. A könyvek, folyóiratok, a vendégek ruhái oly sok színt adnak a könyvtárnak, hogy a hely komolyságához méltó összefoglaló, egyszerű formájú bútorcsoportokkal összehangolt, egy-két uralkodó színnel lehet csak a nagyméretű tereket világosan tagolni. Veszprémben a világos padló és a természetes színű állványok mellett igen határozott hatásúak a *fekete, műbörkárpitózású fotelók*. Helyükre kerültek a

dísznövények is, a bútorokkal együtt tervezett virágtartókba. (L. a képet.) A tölgyfaelemmel burkolt állványok sárgás színét a függönyök türkizkékje bontja, a szín ereje a drapériák méretéhez képest jó, de egy melegebb kék szín kellemesebb lett volna.

A feliratok még mindig a könyvtárak legnehezebben „megzabolázható” részei. Különösen a szakcsoport jelzetekhez nehéz megfelelő anyagokat, betűket találni. A megoldás egyrészt az lehet, hogy lemondunk az áruházi útbaigazító táblákhoz hasonló nagy méretekről, másrészt, hogy a feliratokat az állványok felső párkányába építjük be. Itt a mennyezetről függesztett táblák megfelelő színűek, méretük azonban túl nagy, és kár, hogy nem egyforma magasságban lógnak.

Az épület adottságaiból ered, hogy a munkahelyek egy részét a kapualj elválasztja a könyvtár többi részétől, és az udvari traktusban elhelyezett — nagyon gazdaságosan telepített — tömör rakartól, könyvkötészettől és gondnoki lakástól.

Szabados László

A KOSSUTH RÁDIÓ VISSZHANG CÍMŰ MŰSORÁNAK egyik riportjában — mint arról hírt adtunk — szóvá tette: a budakeszi tudószanatórium könyvtára az idén alig vásárolhat új könyvet, mivel gazdasági okokra hivatkozva törölték a könyvbeszerzési keretet. — A Visszhang később visszatért a kérdésre, mivel az adás hallgatói közül többen felhívták a riportert figyelmét arra, hogy a kórházak könyvtárai talán még rosszabb helyzetben vannak, mint a szanatóriumoké. Kevés, agyonolvasott és gyenge színvonalú a könyvvállományuk, ráadásul van olyan kórház is, ahol nem tudják a betegek, hogy lehet könyvet kölcsönözni. Pedig, amint egy szólásra jelentkező belgyógyász orvosnő véleménye is tanúsítja, az olvasás igen jó hatással van a betegekre, segíti őket annak a kóros lelkiállapotnak a leküzdésében, amelybe betegségük folytán kerültek.

Rendbe kell tehát tenni a kórházi könyvtárakat, lehetővé kell tenni számukra, hogy kiegészítsék a könyvvállományukat. A rádió felvetette azt a javaslatot is, hogy a tanácsi közművelődési könyvtárak segítsék könyvekkel a kórházi könyvtárakat.

Mi van a mérleg serpenyőjében?

„Őszi hírek a győri városházáról” címmel cikket közölt egyik szeptember eleji számában a *Kisalföld*. A cikkben „Kellemetlen meglepetések” alcím alatt az alábbiakat írja: „Egy helyben topog a volt Kioszk épület lebontása, pedig olyan határozat van rá, amelyet annak idején a városi és megyei pártbizottság vezetése is helyeselt. Kiállításon bemutatták a nagyközönségnek, hogy mi kerül a rossz állapotban levő, nem antik és nem modern, lényegében stílus-talan épület helyébe. A gondot a megyei könyvtár áttelepítése okozza. A város által felajánlott hely az érdekelt félnek nem felel meg. A vita tart a megyei tanács és a városi tanács művelődésügyi szervei között. Ez van az egyik serpenyőben. A másikban pedig az, hogy egy országos vállalat 11 millió forintos létesítményt akar építeni a Rába-szigetre. Legfrissebb információk szerint két-három millió forintot már a következő esztendőben szeretnének beépíteni. A feltétel a régi épület lebontása. Ha ez nem történik meg, nem valószínű, hogy ezt a 11 millió forintot még egyszer felajánlják Győrnek.”

Könyvtáros körökben — sajnos — országos beszéd-téma lett a Győri Megyei Könyvtár kálváriája. Úgy látszik, a helyi lapnak erről nincsenek „legfrissebb információi,” ezért kénytelenek vagyunk egy kicsit pontosabban megszövegezni, hogy mi is van abban a bizonyos győri serpenyőben.

A Győr-Sopron megyei Tanács VB 1964. tavaszán határozatban állapította meg, hogy a megyei könyvtár jelenlegi helyiségei a felmerült igényeket már nem tudják kielégíteni, az épületben további fejlesztési lehetőség nincs, ezért szükségesnek tartja új me-

gyei könyvtár építését, a mostani épületet pedig vendéglátóipari célra visz-szajuttatja. A határozat nyomán a városi tanács kijelölte az új megyei könyvtár helyét, a Művelődésügyi Minisztérium pedig közbenjárt a Tervhivatalnál, és a mostani öt-éves tervbe felvették a könyvtár megépítését.

Az új gazdasági mechanizmus életbe lépésével azonban a beruházási összegek felhasználása tanácsi hatáskörbe került. A Győr-Sopron megyei tanács — élve jogával — a megyei könyvtár építését elhalasztotta az 1975—80-as időszakra. Mi sem lenne természetesebb ezek után, mint hogy a megyei könyvtár maradjon a régi helyén. A Megyei Tanács igazgatási osztálya azonban — helyt adva a Hungária Szálloda és Étterem Vállalat kérésének — a megyei könyvtár mostani helyiségeit kialtalta a vendéglátóipari vállalatnak anélkül, hogy a megyei könyvtár átmenetinek szánt elhelyezéséről megnyugtatóan intézkedett volna. Elképzelése szerint a könyvtárt két épületben helyezze el, egyik helyen az olvasószolgálati és feldolgozó részleget, másik helyen egy 70 000 kötetes raktári állományt és a köteteket. Nem beszélve arról, hogy a könyvtár jelenlegi, de eddig is szűknek bizonyult, 800 m² nagyságú helyiségeivel

szemben az olvasószolgálatnak csupán 220 m² alapterületet szántak, amely egy 8000 lakosú község könyvtárának elhelyezésére lenne csak elegendő, nincsenek biztosítva az áthelyezéssel kapcsolatos átépítési és költözködési költségek sem, holott ezeket minden esetben az a szerv szokta megtéríteni, amelynek érdekében az áthelyezés történik. Ezek a jogi természetű tények is ott vannak hát abban a bizonyos serpenyőben, ha hallgat is rólok a *Kisalföld*.

A fentieknek kívül még valami: a Győri Megyei Könyvtár jelenleg a legrosszabb elhelyezésű dunántúli megyei könyvtár. Országosan is csak huffeljobb két megyeszékhely „versenyezhet” vele: Nyiregyháza és Kecskemét. Győr büszkén hivatkozik rá, hogy ipari és művelődési központja Észak-Dunántúlnak, leendő régió központ. A Győri Megyei Könyvtárat a Művelődésügyi Minisztérium is az elsők között kívánja általános tudományos könyvtárrá fejleszteni. És ezt a könyvtárt most mégis jó 10—15 évre községi nagyságrendre kívánják leszorítani, mégpedig egy vendéglátóipari létesítmény érdekében!

Győr-Sopron megyében részeseült már méltatlan elbírálásban könyvtár vendéglővel szemben: Sopronban a városi művelődési ház legjobb helyiségeit vendéglő kapta, s a könyvtár emiatt az alagsorba szorult. S most Győrben egy vendéglő létesítése miatt szinte létében van veszélyeztetve a megyei könyvtár.

Jó lenne, ha a *Kisalföld* ezekről a tényekről is tájékoztatná olvasóit, de legalább is azt az 5600 felnőtt győri lakost, aki a könyvtárnak állandó olvasója.

Mikor hasznosak a könyvtári felmérések?

A könyvtári felméréseket sokan gyakran vással fogadják. Nem annyira hitelességükben, inkább gyakorlati hasznukban kételkednek, elterjedésükben múlt divatot látnak. S valljuk be: semmitmondó, súlytalan felmérések tucatja látszik alátámasztani véleményüket.

A megyei könyvtárak módszertani könyvtárosainak tihanyi konferenciáján és a *Könyvtárosban (Gondolatok a módszertani munkáról. 1968. 8. sz.) Szente Ferenc* is feszegette ezt a problémát. „Majdnem minden járásban folytak különféle egyéni — többnyire ötletszerűen indított — felmérések, melyek az anyaggyűjtés után félbemaradtak s haszon nélkül elavultak” — mondta.

Hogyan biztosíthatjuk a felmérések tekintélyét, eredményességét úgy, hogy közben ne fojtsuk el a kezdeményezések lendületét se? — Az elhangzott javaslat szerint a megyei könyvtárak *kezeljék tervfeladatként* az állapot- és tudatvizsgálatokat, ügyeljenek előkészítésük alaposágára, a végrehajtás pontosságára és színvonalára. Úgy vélem, ezzel mindenki egyetért. Még tovább mennék: előre tervezük meg a „köztudatba építés” állomásait is. Fordítsunk nagyobb figyelmet a *felmérések utóéletére*: ismertetésükre, népszerűsítésükre, hiszen végső soron ott dől el hasznosságuk.

Még a hasznot nem hajtó vizsgálatoknak is lehet olyan érdemük, hogy igen sok könyvtáros számára az első lépést jelentik a könyvtárelméleti tevékenység felé. S ez magában sem lebecsülendő dolog. Tervszerű irányítással azonban az egy-egy meghatározott területen végzett vizsgálódás egyben a sajátos problémák megismerésének és ezáltal az önképzésnek is az iskolája lehet. Például a tanulói fűjség és a KISZ-korosztályú fiatalok olvasási igényeinek vagy a falusi könyvellátás kérdéseinek tanulmányozásához aligha vezet ennél jobb út. Mi úgy érezzük, hogy a Veszprém megyében végzett ilyen irányú felmérések, s az a tény, hogy e problémaköröknek a megye könyvtárosai között jó ismerői, szakemberei vannak, összefüggenek egymással.

A legfontosabb természetesen mégis a felmérések *objektív hasznossága*, vagyis az a hatás, amit publikálásuk után gyakorolnak azokra, akiket informálni akarnak valamiről. Nemcsak a könyveknek van meg a maguk sorsa: a felméréseknek is van utóéletük. S általában ez dönti el, hogy betöltik-e hivatásukat? S itt nem egyszerűen a sokszorosítási és terjesztési lehetőségekre gondolok. (Nem mintha azok körül minden rendben volna. Tudott dolog, hogy országos pályázatokat

nyert írárok is hosszú évekig várnak a megjelenésre, miközben időszerűségüket veszítik. Reméljük, hogy a *Könyvtári Függetlenség* ígért bővítésében megoldja ezt a problémát.) A „publikálást” itt tágabb értelemben gondolom: a tanulmányok népszerűsítését, az *illetékesekhez való eljuttatását* értem a fogalmon. Tapasztalataink szerint ugyanis azok a felmérések váltak igazán gyümölcsözővé, melyek nemcsak a könyvtárosokhoz jutottak el, hanem idegen közegben is fogékonv hallgatókra találtak. Az általános iskolások olvasási szokásairól készült felmérésünk megállapításai például sokáig hatástalannak látszottak, mikor azonban az egybegyűlt irodalomszakos tanárok körében ismertették, mozgósító erejűvé váltak. A pedagógusok olvasásáról készített helyzetképünk arra vár, hogy szakfelügyelők előtt publikáljuk. Ellenkező példa: a megye mezőgazdasági szakembereiről nagy munkával készült színvonalas elemzés végeredményben *hatástalan, meddő maradt*, mert az érdekeltekre nem gyakorolt közvetlen hatást.

A felmérésekben agitatív erő rejlik. Újszerűen csoportosított és megvilágított tényekre, ismeretlen adatokra felfigyelnek az emberek, közhelyekre nem. De ezenkívül a könyvtárak tekintélye is megköveteli, hogy a kulturális élet kérdéseire *ne általános megállapítások* vagy közismert statisztikai adatok alapján szóljanak hozzá. — Veszprém megyében a marxizmus-leninizmus esti egyetem munkatársai több száz — különböző társadalmi rétegekhez tartozó — ember megkérdezésével végeztek tudatvizsgálatot. A kérdések között az olvasási szokásokra vonatkozó is szerepeltek. Ott, ahol a párt- és tanácsi vezetők ilyen beható vizsgálatok alapján tájékozódnak, joggal várhatják el a könyvtáraktól az olvasási kultúra mélyreható, újszerű feltárását.

A felmérések *mozgósító ereje* érték, melyet kihasználatlanul hagyni vétek, a vizsgálódások fő célja mégsem a mozgósítás. Létalapjukat az adja, hogy a helyi igények, társadalmi szükségletek és ellátottsági adatok feltárásával *alapot szolgáltatnak a könyvtári tervezőmunkához*. Végeredményben tehát az a felmérés eredményes, amelynek nyomán *könyvtári funkciórendszerünk kialakítása*, a szolgáltatások körének és színvonalának megállapítása történik, majd ezek nyomán a szükséges intézkedésekre is sor kerül. Eredményes volt pl. a tapolcai járás, a káli medence gazdasági, kulturális, közlekedési stb. viszonyait elemző tanulmány, mert egy jól működő könyvtári körzet szervezéséhez nyújtott segítséget. (Meddő

maradt viszont a városok könyvtári ellátottságáról készített számos felmérés.)

Az erők szétforgácsolása éppen a legfontosabb feladatok megoldását hiúsítja meg. „Híján vagyunk azoknak a vizsgálatokon alapuló tanulmányoknak, amelyek egy-egy megye vagy járás könyvtári helyzetét a társadalom életéből, fejlődéséből, céljaiból kiindulva tárják föl” — mondta *Szente Ferenc*. Veszprém megye könyvtárosai most a különböző felmérések olyan összehangolását tervezik, melynek eredményeként megrajzolhatnánk a megye viszonylag teljes könyvtárszociológiai térképét. Az elmúlt öt évben nyolc olyan felmérés történt a megyében, melyet eléggé *megalapozottnak tekinthetünk általánosítások levonásához*. (Csak azokat a munkákat sorolom ide, melyek országos pályázaton helyezést értek el, vagy melyeket elismert fórumok publikáltak.) Ezek a következő rétegek olvasási kultúrájával foglalkoztak: falusi és városi általános iskolai tanulók, KISZ-korosztályú fiatalok, városi és a falvakból bejáró munkások, mezőgazdasági dol-

gozók, mezőgazdasági értelmiség, pedagógusok. E felmérések részei lehetnének egy nagyobb összefoglalásnak. Ennek alapjául az a jelenleg készülő nagyobb vizsgálódás fog szolgálni, melynek során a megye elmúlt 25 évének társadalmi át-retegződéséről, a társadalmi mozgás tendenciájáról gyűjtünk adatokat.

Kétérdő véleményeket idéztem bevezetőmben, befejezésül hadd kérdezzem meg újra: *arányban áll-e a felmérések során végzett munka az általuk elért eredményekkel?* Értelmes célok és körültekintő munkaszervezés esetén hisszük, hogy igen. S a felmérések hasznáról vitatkozva miért csak a torzókra figyelünk? *Ughy Jenő* emlékezetes felmérését a parasztság olvasásáról mennyi kétérdés kíséerte, s gondolatait egyszer csak a *Nép-szabadság* vezércikkében láttuk viszont. És tanúi lehettünk, hogyan élnek tovább legfontosabb megállapításai, s épülnek bele egy országos mozgalom programjába. Nem haszontalanul.

Katsányi Sándor

Kitüntetések

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a felszabadulás előtti forradalmi mozgalomban kifejtett és elismert tevékenységéért *Csákvári Eleknének*, az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosának a SZOCIALISTA HAZÁÉRT ÉRDEMREND kitüntetését adományozta.

A művelődésügyi miniszter augusztus 20-a alkalmából az alábbi kitüntéseket adományozta:

SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Bereczky László, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tudományos főmunkatársa; *Bolgár Pálné*, az Országos Széchényi Könyvtár h. gazdasági igazgatója; *Büky Béláné*, az MTA Könyvtárának osztályvezető helyettese; *Dobó István*, az MTA Könyvtárának főkönyvtárosa; *Ferenczy Endréné*, az Országos Széchényi Könyvtár csoportvezetője; *Futala Tibor*, a Művelődésügyi Minisztérium főelőadója; *Kostyál István*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Milhoffer Alajos*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezető helyettese; *Onódy Miklós*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ csoportvezetője; dr. *Radnai Márta*, az Országos Széchényi Könyvtár tudomá-

nyos munkatársa; dr. *Takács Menyhért*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezető helyettese; dr. *Vargha Balázs*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tudományos főmunkatársa.

KIVÁLÓ DOLGOZÓ

Epres Antal, az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosa; *Fehér István*, az Országos Széchényi Könyvtár gépkocsivezetője; *Mencsik Pál*, az Országos Széchényi Könyvtár könyvkötő szakmunkása; *Németh Lajos*, az Országos Széchényi Könyvtár kisegítője; *Szivák Lajos*, az Országos Széchényi Könyvtár könyvkötő szakmunkása;

MINISZTERI DICSÉRŐ OKLEVÉL

Bácz Kálmánné, az Országos Széchényi Könyvtár főkönyvtárosa; *Bántai Vilmosné*, az Országos Széchényi Könyvtár főkönyvtárosa; *Horváthné Izsó Livia*, az Országos Széchényi Könyvtár főkönyvtárosa; *Komornik Zoltánné*, az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosa; *Mártyán Gyuláné*, az Országos Széchényi Könyvtár csoportvezetője; *Pap Zoltán*, az Országos Széchényi Könyvtár tudomá-

Kodály kívánsága szerint

A zenei könyvtár megnyitását örömmel üdvözlöm. Kívánom, legyen olvasója is annyi, hogy mihamar szüknek bizonyuljon! — Négy évvel ezelőtt írta Kodály Zoltán e szavakat a Fehérhajú utcában akkor megnyitott zenei könyvtár emlékkönyvének első lapjára, s ami akkor óhaj volt, azóta valósággá vált.

A zenei könyvtár a közelmúltban *A XX. század zenéje* címmel kiállítást rendezett a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában. E kiállítás ismét felhívta a figyelmet a zenei könyvtárra, s ez ad alkalmat lapunknak is arra, hogy újból foglalkozzék eredményeivel, problémáival,

A könyvtár feladatkörének sokrétűségét minden magyarázatnál jobban megvilágítja két, ugyancsak az emlékkönyvből vett idézett:

A Tücsök Muzsika egyszemélyes szerkesztősege nevében nagy örömmel köszöntöm az új fellegvárat. Olvasóinkat serkentjük, hogy itt adjanak találkozót egymásnak. Lukin László.

És alább:

Nagyon hálás vagyok a könyvtárnak, melyben fél év alatt 50 olyan kompozíciót ismerhettem meg, melynek megvételére képtelen lettem volna. Szokolay Sándor.

Tehát a Tücsök Muzsika olvasóitól a Kossuth-díjas zeneszerzőig terjed a könyvtár látogatóinak táborára: zenélő gyerekek, zenekedvelő felnőttek, műkedvelők és hivatásos zeneszerek, ismert művészek és zeneesztéták egyaránt látogatják. Ebből a körülményből fakad azonban a könyvtár jelenlegi gondjainak fő része is: a széles feladatkörhöz képest már nem elégségesek a rendelkezésre álló eszközök.

A könyvtár, miként ezt annak idején megírtuk róla (*D. Jámbor Mária: Egyéves a budapesti zenei közművelődési könyvtár. Könyvtáros, 1965. 8. sz.*), 6000 kötetes kotta és 3000 kötetes szakkönyvvállománnyal nyitotta meg kapuit. Azóta 16 000-re nőtt a kotta- és 5000-re a szakkönyvvállomány. (Ezen kívül megtalálhatók a könyvtárban a magyar és a nagy világnyelveken megjelenő fontosabb zenei folyóiratok is.) Ez a nagyarányú gyarapodás azzal a hátránnyal járt, hogy a szűkké vált raktár csak az olvasóterem felé tudott terjeszkedni, s így az olvasótermet meg kellett szüntetni. Helybenolvasásra most már csak a kölcsönző három asztalánál van mód, ahol az 1500 látogatóból csak 12 olvasót lehet leültetni. (Ez a helybenolvasás is inkább csak lapozgatást jelenthet, hiszen a zsúfolt kölcsönző állandó forgalma mellett elmélyülten olvasni lehetetlen.) De ennél is súlyosabb gond,

hogy hely hiányában a könyvtár mindaddig nem létesíthetett lemez- és magnószalag-tárat, s így a könyvtárban *zenehallgatásra egyáltalában nincs lehetőség.* Ha más szocialista országok zenei könyvtáira gondolunk, ahol párnázott fülkék, süppedő szőnyegek biztosítják a zavartalan zenehallgatást, de még — hazai viszonylatban is —, ha a Békés megyei könyvtárak zenei részlegét idézzük föl, ez a hiányosság nyomasztó és elszomorító. Igaz, hogy a bővítés reménye van: a Fehérhajú utcai ódon épületben egy tágas, *alig használt szakszervezeti kultúrterem* várja rég megígért átadását a könyvtár számára. Ha ez megtörténik, akkor a helybenolvasás és zenehallgatás gondja megoldódik, és lemezgyűjtemény létesítésére is mód nyílik. Ebben az esetben — miként a könyvtár vezetője, *Szalai Ágnes* meggyőződéssel állítja — az olvasók száma duplájára nőne,

A kották és szakkönyvek közismerten magas ára miatt a vásárlás nem lehet a gyarapítás egyetlen módja. A könyvtárosok, akik olvasóikhoz hasonlóan zeneértők és zenekedvelők, s akiknél hivatás és szenvedély ily módon egybeesik, mindent megtesznek, amit ötlet és lehetőség sugall: fáradozásuk nyomán a könyvtár sok értékes ajándékhoz jut. A mecénások között a Magyar Zeneművészek Szövetsége, a Széchenyi Könyvtár, a Zeneművészeti Főiskola Könyvtára, a Fővárosi Tanács, a Zeneműkiadó szerepelnek leggyakrabban, de érkeznek külföldi ajándékok is, legutóbb az NDK követsége adott át nagyértékű kottákat és könyveket, melyeknek jórésze a kiállításon is látható volt.

A könyvtár gyűjtőköre nem terjed ki a könnyűzenére és a regényes életrajzra. *A zenével elmélyülten foglalkozóknak* kíván segítségére lenni, ezért zenekari művek kispartitúráit, hangszeres előadási darabokat, kamaraművek szölamanyagát, kórusműveket gyűjt és kölcsönöz — de csak Budapesten. A vidéki igények kielégítését meg sem kísérelheti. A nagy klasszikus zeneszerzők életművének gyűjtésében teljességre törekszik, századunk zenéjével kapcsolatban pedig a nálunk még sokszor ismeretlen, kiváló művek feltárására és gyűjtésére. A több nyelvű könyvanyagban a magyar után a német nyelv vezet: az olvasók nyelvtudásához alkalmazkodva, a könyvtár a különböző országokban megjelent fontos műveket lehetőleg német fordításban szerzi be. Maga a vásárlás, a zenei világirodalom figyelemmel kísérése és az abból való válogatás is nagy körültekintést, műgondot

A zenei könyvtár kiállításának egyik részlete (Jánosi Ferenc felvétele)

igényel, a könyvtárat használó zenei szakírók véleménye bizonyítja, hogy a könyvtárosok ezt a feladatukat is igen jól látják el.

Az 1500 állandó olvasó 63%-a nem hivatásos muzsikusként, de a többség játszik valamilyen hangszeren. Az olvasóknak csaknem fele 25 éven aluli, tehát a könyvtár az esztétikai és ezen belül a zenei nevelés fontos tényezője. Az 1967. évi statisztikai adatok szerint 21 000 kölcsönzés történt, ebből 8400 kötet volt a zene-mű és 3040 kötet a könyv. Az állandóan visszatérő, rendszeres olvasókon kívül még 2100 olyan látogatót is nyilvántart

a könyvtár, kik egy-egy esetben vették igénybe szolgáltatásaikat. Napjaink legnépszerűbb, legtöbbet keresett zeneszerzőiről Szalai Agnes ezeket mondja:

— Korunk zenéjét kivéve, minden korszak népszerű. De a reneszánsz reneszánszát éljük, a könnyelven hibásan prae-klasszikusoknak nevezett — helyesen nem a klasszikusok előtti, hanem a legnagyobbakat megelőző, de szintén klasszikus — zeneszerzők a legkeresettebbek. És mellettük a barokk zene. Nem a mi feladatunk ennek az érdeklődésnek társadalmi okait kutatni, mi csupán a tényeket tapasztaljuk. *Bozóky Éva*

A GYERMEKOLVASÓK TÁBORÁNAK növelése érdekében Vass Lajosné kisteleki (szegedi járás) községi könyvtáros helyszíni kölcsönzéssel egybekötött kiállítást rendezett a község általános iskolájának tornatermében. A kiállítás sikere láttán az igazgató megígérte, hogy a következőkben 6 szervezi meg az osztályok csoportos könyvtárlátogatását. Ígéretét megtartotta: nemsokára az akció után a két hetedik és a két nyolcadik osztály pedagógus vezetésével egy-egy órát töltött a könyvtárban. A látogatás 120 résztvevője közül 54 új olvasó iratkozott be a könyvtárba. (J. J.)

Hírek

A CÍTATEL', a szlovák könyvtárosok folyóirata szeptemberi számában közli Sallai István cikkét a magyar falusi könyvtárak helyzetéről és problémáiról.

ORVOSI KÖNYVTÁROSOK és orvostanácsadók tartották tájértekezletet Szegeden szeptember végén az Országos Orvostudományi Könyvtár és a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának rendezésében. Az értekezleten a szegediekén kívül Csongrád, Bács-Kiskun, Szolnok, Békés, Borsod és Szabolcs

megyék egészségügyi intézményeinek képviselői vettek részt. A program keretében a szocialista országok orvosi dokumentációjáról, az orvostanácsadók szerepéről, a tapasztalatcserék jelentőségéről, a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtáráról — a táj központi könyvtáráról — és a könyvtári gépesítésről hangzottak el előadások, majd a résztvevők megtekintették a József Attila Tudományegyetem Könyvtárának sokszorosító berendezéseit. (J. G.)

EGÉSZ NAPOS NYITVATARTÁST vezetett be az üzem szabad szombatjain a Salgótarjáni Kohászati Üzemek Könyvtára.

Komárom megye

A Tatabányai Megyei Könyvtár arra törekszik, hogy a községekben a könyvtárak jubileumi tevékenységüket az ünnepek, megemlékezések általános és közös programjába illesszék be. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a községi könyvtárak — legtöbbször a járási könyvtár segítségével — nem szerveznek önálló rendezvényt, hanem azt, hogy az adott településen a programkidolgozástól a végrehajtásig kapcsolódják be a munkába a könyvtár, mindenütt jelen legyen a könyv. Ezért a feladatokat, célkitűzéseket a főhivatású könyvtárosokon kívül a tiszteletdíjas munkatársakkal is az elmondottak szellemében ismertettük a nyári könyvtárostanfolyam alkalmával.

A Tatai Járási Könyvtár 5 községben (Dad, Környe, Kecskéd, Naszály, Tarján) a forradalmi események helytörténeti vonatkozásait ismertető előadásokat szervez a TIT-tel és a helyi művelődési otthonnal közösen, három irodalmi színpadnak pedig segítséget nyújt ünnepi műsorának összeállításához. A gyermekkönyvtári részleg a járási-városi úttörő titkárokkal közösen készít és bonyolít le programokat (veteránok találkozója a gyermekolvasókkal, filmvetítés, vetélkedő).

A Dorogi Járási Könyvtár vetélkedőt szervez a járási székhely általános iskoláiban. A vetélkedő forgatókönyvet sokszorosítva eljuttatja a községekbe. Ugyancsak a Dorogi Járási Könyvtár vándorkiállítást készít a Tanácsköztársaság plakátművészetéről. (A kiállítást, a saját területén történő bemutatás után, a többi járásnak is felajánlotta vándoroltatásra.)

Az Oroszlányi Városi Könyvtár ajánlópolcot készít a rádióknak és a tv-nek az

évfordulókkal kapcsolatos politikai jellegű adásaihoz.

Ajánlópolcos kiemeléssel népszerűsíti az évfordulókkal kapcsolatos irodalmat a megye valamennyi szabadpolcos városi és községi könyvtára. Ennek összeállításához a megyei könyvtár röplapbibliográfiát és útmutatót jelentet meg. A megyei híradó, a Komárom megyei Könyvtáros novemberi száma több cikkben foglalkozik az évforduló megünneplésével, így közreadja egy városi (Oroszlány), egy községi (Csolnok) és egy szakszervezeti (szőnyi MOLAJ) könyvtár tervét is.

Rövidesen forgalomba kerül a megyei könyvtár kb. 10 éves szöveggyűjteménye a Tanácsköztársaság Komárom megyei eseményeiről. A tervek között szerepel olyan eseménynaptár megjelentetése is, amely a rendelkezésre álló források alapján naponként és településenként sorolja fel a Tanácsköztársaság idején a megyében lejátszódó eseményeket. Az Esztergomi Városi Könyvtárban készül Komárom megye 1919-es sajtójának cikkbibliográfiája.

Az 1918/19-es forradalmi események 50. évfordulójával kapcsolatos feladatokat megtárgyalta a megyei könyvtárközi bizottság és a könyvtárvezetők értekezlete. A könyvtárközi bizottság a főfoglalkozású könyvtárosok részére előadást rendezett a KMP megalakulásáról. Ebből az alkalmából a megyei könyvtár korabeli dokumentumokból összeállított kiállítást mutatott be. A bizottság javasolta azt is, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Komárom megyei szervezete 1969 márciusában ünnepi ülést rendezzen a Tanácsköztársaság könyvtárügye címmel. (K. E.)

Vas megye

Az évfordulóra tanácsköztársasági emlékkötet jelenik meg a megyében, amelyhez a tanulmányírók részére a forrásanyagot a megyei könyvtár bocsátotta rendelkezésre. A feltáró munka eredményeként hozzákezdünk *A Tanácsköztársaság a korabeli sajtó tükrében* című kiadvány összeállításához. Az évfordulókkal kapcsolatos kutatótevékenység segítésére, amely a középiskolás versenyek nyomán is megélénkült, módszertani füzetet állítottunk össze, mely a könyvtári, levéltári és múzeumi kutatás „rejtelseiben” kalauzolja el az ez iránt érdeklődőket.

Hozzáálltunk a kiállítások elkészítésé-

hez is. Az eseményeket nyomon követő kiállítások mellett, melyeket a könyvtárban, de főként más intézmények helyiségeiben (Ifjúsági ház, BM-klub, TIT-klub, Tanácsakadémia, Ipari Szakmunkásképző Intézet stb.) tervezünk, reprezentatív kiállításunk is lesz a levéltárral és a múzeummal közös rendezésben. Ezt a kiállítást a járási székhelyekre is eljuttatjuk.

Segítségét kívánunk nyújtani a KISZ és az úttörő mozgalom vetélkedőinek az előkészítéséhez, a műsor összeállításához, lebonyolításához, s természetesen a résztvevők számára megfelelő irodalomajánlást is végzünk (irodalomjegyzék, röpd-

lapbibliográfia, tematikus kiállítás). Jó alkalomnak érezzük az évfordulókat arra is, hogy megyénk helyismereti folyóiratára, a Vasi Szemlére újból felhívjuk a figyelmet, hiszen a Szemle a helyi eseményekkel bemutató tanulmányok közlésével fontos forrásnak számít. Természetesen a könyvbeszerésre is kiterjed figyelmünk: minden könyvtárban szorgal-

mazzuk az évfordulókra megjelenő kiadványok beszerzését és gyors rendelkezésre bocsátását.

Nem feledkezünk el az író-olvasó találkozókról sem. Az 1918—19-es kor tollforgató szereplőivel vagy a korról szóló művek szerzőivel szeretnénk olvasóinkat személyesen is megismertetni.

(T. Gy.)

Hírek

AZ ESZTERGOMI VÁROSI KÖNYVTÁR a helytörténeti kutatás megkönnyítésére elkészítette az 1918—19-ben jelent helyi Népszava cikkrepertóriumát.

A KECSKEMÉTI KATONA JÓZSEF MEGYEI KÖNYVTÁR Két világ mezsgyéjén címmel szöveggyűjteményt adott ki az 1918—19-es forradalmak jubileumi ünnepeire. A gyermekkönyvtárban pedig kiállítást rendeznek a város és a Tanácsköztársaság történetéről.

A SZENTENDREI JÁRÁSI KÖNYVTÁR a KMP jubileumának tiszteletére munkaversenyt indított a tiszteletdíjas könyvtárosok között. A versenyfeladatok között szerepel, hogy a könyvtárosoknak a hármas évforduló megünneplésében irodalmi est, író-olvasó találkozó, illetve kiállítás rendezésével kell részt venniük.

A BAJAI JÁRÁSI KÖNYVTÁR a történelmi eseményekkel foglalkozó irodalmi esteket rendez a járás nagyobb községeiben a Tóth Kálmán Irodalmi Társasággal közös rendezésben.

A KALOCSAI JÁRÁSI KÖNYVTÁR ajánló bibliográfiát ad ki az 1918-as polgári demokratikus forradalomnak, a KPM megalakulásának és a Tanácsköztársaságnak történeti és egyéb jellegű irodalmából.

A KOMÁROMI JÁRÁSI KÖNYVTÁR a járás könyvtárosai között olvasótoborzó versenyt hirdetett, melynek célja új olvasók toborzása a mezőgazdasági munkások és a bejáró dolgozók közül. A Tanácsköztársaság megalakulásának évfordulójára szervezett verseny győzteseit az évforduló alkalmából rendezett irodalmi esten jutalmazzák meg.

A PESTERZSÉBETI VASAS MŰVELŐDÉSI HÁZ könyvtára kiállítást rendez a Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója tiszteletére.

A TOLNA MEGYEI KÖNYVTÁR — a megyei levéltárral közösen — mintegy negyven oldalas eseménynaptárt készít a helyi történelmi eseményekről.

a lapokban olvastuk

Lehet-e tanulni Somogytól?

Az első könyvbarát-házat tavaly novemberben Öreglakon, a másikat most, az idei könyvhéten, és Somogyváron avatták fel. Szerte az országból és Somogy megyéből több százan voltak jelen ezen a megnyitón, a kezdeményezés országosan felkeltette az érdeklődést, napilapok, szakfolyóiratok foglalkoztak ezzel az újszerű, a kisközségek sokoldalú kulturális igényeit kielégítő korszerű népművelési intézménytípussal.

A népművelők és tervezők ugyanis évek óta keresik azt a népművelési intézménytípust, amely a korábbiaknál is jobban figyelembe veszi a változó igényeket és a lehetőségeket. E két követelmény teljesítése viszont nem is olyan egyszerű probléma. Különösen problematikus a jellegzetesen „kisközséges” vidékek helyzete, s ilyen megyénk is.

Milyen típusú és rendeltetésű kulturális intézmény látszik a legalkalmasabbnak megyénk 400—1000 lakosú községeibe? Az általános követelmények közül először azt említjük, hogy az új, többcélú intézmény biztosítsa az adott falu lakosságának folyamatos művelődését, s ugyanakkor a kulturált szórakozás szükségleteit is teljesítse. Másodszor — a kis községek pénzügyi-anyagi lehetőségeihez mérten — építése és üzemeltetése is olcsó legyen.

Úgy véljük, a fenti két követelménynek az eddigi zalai klubház-próbálkozásoknál a Somogy megyei könyvbarát-házak jobban megfelelnek.

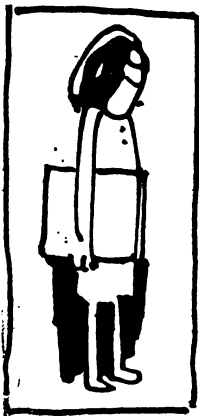
Már maga az elnevezés is jelzi, hogy a könyvbarát-ház könyvtár, illetve könyvközpontú. A benne elhelyezett községi könyvtár és földművelésszövetkezeti könyv-

vesbolt az ott megtalálható szépirodalmi és szakkönyvek, valamint újságok és folyóiratok révén elsősorban az olvasók, a könyvvásárlók, vagyis a könyvbarátok otthona. Ami új ebben az intézménytípusban, azt az építészeti és funkcionálisan hozzá épített cukrászda jelenti. A hármaskörű funkció együttes hatásáról a somogyiak már sok jót tudnak mondani.

Nézzük sorjában. A modern, szabadpolcos könyvtár a kis falu „nagyságához” mérten 80—100 négyzetméteres alapterületű, s bútorokkal felnőt- és gyermekkönyvtári részre van tagolva. Ebben a részben a szokványos könyvtári munka mellett természetesen kisebb irodalmi, szakmai és társadalmi rendezvények is lebonyolíthatók. Az igények és a lehetőségek miatt a földművesszövetkezeti könyvesbolt alapterületét általában 20—25 négyzetméterben határozzák meg. Az egyéb igényektől függően, az is elképzelhető, és megvalósítható, hogy ebben a „kereskedelmi” részben iskolaszereket, írószközöket, emléktárgyakat, papírárut, stb. árusítsanak.

A cukrászdát Somogyban libresszó jellegűre tervezik, vagyis a szokványos falusi cukrászdánál nagyobb alapterületen a fogyasztás mellett könyv és folyóirat illetve újság olvasására is mód nyílik. Szokatlan bútor az ilyen cukrászdában a könyv- és a folyóirat-állvány, a tapasztalatok szerint azonban a látogatók hamar megszokják és megkedvelik.

Működtetése a hármaskörű vagy többoldalú funkció ellenére nagyon egyszerű. A könyvtárát tiszteletdíjas könyvtáros vezeti. A könyvesbolt vezetését illetve a kultúrcikkek árusítását — százalékos dotációval — bizományos végzi, aki lehet maga a könyvtáros, vagy annak családtagja, de a földművesszövetkezet idegen személyt is alkalmazhat. A cukrászda „gazdája” természetesen a földművesszö-

vetkezet. A cukrászda egész napon át nyitva tart, s így már ekkor is alkalom nyílik a könyvek, újságok, folyóiratok böngészésére.

Hol érdemes a könyvbarát-ház létrehozása? Elsősorban azokban a zalai községekben — sajnos sok van ilyen — ahol a községnek könyvtárhelyiségre van szüksége, s a községi tanács ennek szükségességét felismerte, illetve hajlandó és tud is érte anyagi áldozatokat hozni. Másodsorban ott, ahol a szövetkezet korszerű cukrászdát tervez építeni és a falusi könyvterjesztés színvonalát is emelni óhajtja (a kultúrcikk forgalmának növelése szintén jó indok lehet). Vitathatatlan, hogy a könyvtár szomszédságában, kulturált körülmények között működő könyv- és esetleg újság- és folyóirat-bizományos sokkal nagyobb forgalmat bonyolít le, mint a falusi vegyesbolt egyik szögletében vagy az iskolai szekrényben tárolt „könyvesbolt” eladója.

Az építés költségeit természetesen a működtetők vagy fenntartók közösen viselik. Így van ez Somogyban is. A megyei könyvtár tervprogramja alapján egy 76 négyzetméter alapterületű könyvtárhelyiséget, a hozzá tartozó 17 négyzetméter alapterületű irodát (raktár is lehet), 16,7 négyzetméter alapterületű könyvesboltot és egy 56 négyzetméteres cukrászdát magában foglaló intézményt hozzávetőlegesen félmillió költséggel lehet felépíteni. A költségek társadalmi munkával még csökkenthetők is.

A tapasztalatok szerint a könyvbarát-ház nagyon eredményes mozgatója lehet a kis községek művelődésének. Népművelő munkájában a hagyományos eszközök és módszerek mellett erősen támaszkodik az úgynevezett tömegkommunikációs eszközökre. Felszereléséhez tartozik a rádió, a tv, a lemezjátszó, és magnetofon, amelyeket jó munkamegosztással a könyvtárban és cukrászdában felváltva is lehet üzemeltetni.

Előnye még az is, hogy közvetlenségével, többoldalú lehetőségeivel, az igazi kulturálódás és a szórakozás biztosításával nagyobb vonzást gyakorol az emberekre, mint a régi típusú, talán túlméretezett és leginkább importált műsoroknak hely adó kultúrház. Persze, nem arról van szó, hogy ne építsünk a nagyobb zalai községekben új művelődési otthonokat, klubházakat és klubkönyvtárakat. Mégis, mivel a kisközségek művelődési intézménytípusainak sora a somogyi könyvbarát-házakkal csak gazdagodott, s eddigi eredményeik is számottevőek, talán érdemes ezekre nekünk is felfigyelni — tanulni Somogytól.

Balázs Béla
Zalai Hírlap

FORRADALMAK KORA

Szépirodalom, irodalomtörténet

- Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből.* (Szerk. Szabolcsi Miklós, Illés László.) 1962. Akadémiai, 676 l. /Irodalom-szocializmus/
- JÓZSEF Farkas: *Rohanunk a forradalomba.* A modern magyar irodalom útja 1914—1919. 1957. Bibliotheca, 264 l.
- REMETE László: *Így látták a kortársak.* Az 1917—1918-as magyarországi sajtó az orosz proletárforradalomról. 1957. Kossuth, 248 l.
- (REMETE László): *Irodalom, forradalom, 1917—1919.* Az orosz és magyar forradalmak egykorú irodalmi dokumentumok tükrében. 1956. Magvető, 452 l.
- „Mindenki újakra készül...” Az 1918—19-es forradalmak irodalma. /Szöveggyűjtemény./ Akadémiai, 2. köt. /A Tanácsköztársaság publicisztikája és irodalmi élete./ (Szerk. József Farkas.) 1962. 970 l. /Irodalom-szocializmus/
- „Mindenki újakra készül...” Az 1918—19-es forradalmak irodalma. /Szöveggyűjtemény./ Akadémiai, 4. köt. /A Tanácsköztársaság publicisztikája és irodalmi élete./ (Szerk. József Farkas.) 1967. 1221 l. /Irodalom-szocializmus/
- ZRINSZKY László: *A Magyar Tanácsköztársaság emléke költészetünkben.* 1919—1945. 1962. Akadémiai, 147 l. /Irodalomtörténeti füzetek, 38./
- (HALASI Andor): *Pirkadása a magyar égnek.* Írók emlékezései a Magyar Tanácsköztársaságról. 1959. Szépirodalmi, 261 l.
- PÉTER László: *Juhász Gyula a forradalmakban.* 1965. Akadémiai, 340 l. (Irodalom-szocializmus)
- Antológiák*
- Akik harcoltak értünk.* Drámai pillanatképek a magyar szabadságmozgalmak történetéből. 1961. Gondolat, 143 l. /Játékszín, 31./
- (KANIZSAI-NAGY Antal): *A forradalmak hősei. Elbeszélések a történelemből.* 1848—1945. 1963. Móra, /Iskolai könyvtár/
- (HÁMORI Ottó): *Regél a hősök könyve.* 1961. Móra, 344 l.
- Hősök véréből új élet sarjad...* [Cikkek, novellák, költemények.] 1957. Zrinyi, 142 l.
- Hősök voltak...* [Elbeszélésgyűjtemény a magyar munkásmozgalom történetéből.] 1960. Móra, 615 l.
- Regények, elbeszélések*
- BÓKA László: *Nandu.* 1—2. köt. 1963. Szépirodalmi.
- FÁBIÁN Zoltán: *Déltől hajnalig.* /Irodalmi forгатókönyv [és novellák.] / Magvető, 298 l.
- FÁBIÁN Zoltán: *Három kiáltás.* (Kisregény és rövid történetek.) 1961. Tánccsics, 193 l.
- FÖLDES Mihály: *Veszélyes élet.* 1965. Kossuth, 245 l. /T[arka] k[önyvek]/
- FÖLDES Mihály: *Viharos tavasz.* 1963. Kossuth, 239 l. /T[arka] k[önyvek]/
- FÖLDES Péter: *Felejthetetlen május.* 1954. Szépirodalmi, 385 l.
- FÖLDES Péter: *Hotel Drezda.* 1965. Móra, 425 l.
- FÖLDES Péter: *Mennyei páncélvonat.* 1962. Móra, 436 l.
- GERGELY Márta: *A mi lányunk.* 1963. Móra, 426 l.
- GODA Gábor: *Volt egyszer egy család.* 1967. Magvető, 399 l.
- GYÓRY Dezső: *A nagy érettségi.* 1960. Magvető, 354 l.
- GYÓRY Dezső: *Tűzvirág.* 1966. Magvető, 825 l.
- ILLÉS Béla: *Ég a Tisza.* [Bev. Kun Béla.] 5. kiad./ 1966. Szépirodalmi, 689 l.
- ILLÉS Béla: *Kárpáti rapszódia.* /16. kiad./ 1965. Szépirodalmi, 599 l.
- KAMJÉN István: *Mihály.* 1966. Szépirodalmi, 343 l.
- KÁROLYI Mihályné: *Ketten a forradalomban.* 1967. Európa, 491 l.
- KELEN Jolán: *Tiétek a világ.* 1960. Móra, 137 l.
- KARIKÁS Frigyes: *A harminckilences dandár.* (Válogatott elbeszélések.) 1960. Szépirodalmi, 230 l. /Kincses könyvek/
- KARIKÁS Frigyes: *Korbély János.* — /Petri Koczka Péter/ (Elbeszélések.) 1967. Szépirodalmi, 68 l.
- KISS Lajos: *Vörös város.* (Bev. Kun Béla.) [Röv. kiad.] 1959. Magvető, 535 l.
- KODOLÁNYI János: *Vízválasztó.* 1960. Magvető, 698 l.
- KOVAI Lőrinc: *A hét géppuskás.* 1967. Móra, 269 l.

- KŐSZEGI Imre: *A diákszázad becsülete.* 1956. Ifjúsági Kiadó, 406 l.
- LENGYEL József: *Prenn Ferenc hányattott élete.* /3. kiad./ 1963. Szépirodalmi, 325 l.
- MAJOR Ottó: *Magyar Atlantisz.* Regényciklus. [3.] Testamentum. 2. kiad. 1966. Magvető, 407 l.
- MÁTÉ György: *Távirat éjjélkor.* 1962. Móra, 281 l.
- MESTERHÁZI Lajos: *Pár lépés a határ.* 1958. Móra, 353 l.
- NEMES György: *Kilenc hónap.* 1961. Kossuth, 422 l.
- NAGY Lajos: *1919 május.* (Válogatott elbeszélések.) 1950. Szikra, 408 l.
- POGONYI Antal: *Ketten a sok közül.* 1961. Kossuth, 413 l.
- RIDEG Sándor: *Tűzpróba. — Sámson.* 1966. Szépirodalmi, 499 l.
- SÁNDOR József: *Ez volt a hajnal.* 1959. Móra, 206 l.
- SÁNDOR Kálmán: *Szégyenfa.* 1964. Szépirodalmi, 443 l.
- SINKÓ Ervin: *Optimisták.* Novi Sad, 1965. Fórum 1—2. köt.
- SZENCZEI László: *A várőr fia.* 1956. Magvető, 316 l.
- TATÁY Sándor: *Puskák és galambok.* /2. kiad./ 1965. Móra, 197 l.
- VERES Péter: *A Balogh család története.* /5. kiad./ 1967. Szépirodalmi, 1484 l.
- ZALKA Máté: *A bolygók visszatérnek.* 1966. Szépirodalmi, 1—2. köt.
- KOMJÁT Aladár: *Két világ mesgyéjén.* (Válogatott versek.) 1962. Helikon, 173 l.
- MADARÁSZ Emil: *Csihajda.* Legenda 1919-ből. 1953. Szépirodalmi, 40 l.
- MADARÁSZ Emil: *A dohányszínruhás.* Elbeszélő költemény. 1956. Szépirodalmi, 102 l.
- MADARÁSZ Emil: *Huszonég vörös rózsza.* (Elbeszélő költemények, versek.) 1959. Szépirodalmi, 287 l.
- MADARÁSZ Emil: *Legendák.* [Versek.] 1957. Szépirodalmi, 205 l.
- PETERDI Andor: *Üzenet.* Válogatott versek. 1905—1955. 1957. Szépirodalmi, 200 l.
- SZATMÁRI Sándor: *Históriás ének — 1919.* Verses krónika a Magyar Tanácsköztársaságról. 1959. Zrínyi, 109 l.
- SZÜDI György: *A forradalom katonája.* [Elbeszélő költemény.] 1951. Ifjúsági Kiadó, 63 l.
- VÁRNAI Zseni: *Így égtem, énekeltem.* Válogatott versek. Szépirodalmi, 534 l.

Színművek

- ILLÉS Béla: *Szívárvány.* 1959. Szépirodalmi, 110 l.
- NAGY Lajos: *Új vendég érkezett.* 1954. Népszava, 31 l. /Színjátékok könyvtára, 96./
- SÁNDOR Kálmán: *A harag napja.* 1952. Szépirodalmi, 92 l.

Versek

- CSUKA Zoltán: *Piros pünkösöd Pécssett.* (Elbeszélő költemény.) 1959. Táncsics, 78 l.
- KASSÁK Lajos: *Válogatott versei 1914—1949.* 1956. Magvető, 514 l.

Segédanyag irodalmi műsorokhoz, kiállításokhoz

- „A harcban nem szabad megállni...” A magyar munkásmozgalom képekben. 1848—1962. 1962. Kossuth, 302 l.
- GERELYES Ede — TARJÁNYI Sándor: *Dicső napok.* 1919. [Képanyag.] 1960. Párttörténeti Intézet — Legújabbkori Történeti Múzeum, 226 l.
- [Százharminchárom] *133 nap.* /Történelmi képek és arcképek./ 1959. Táncsics, 219 l.
- A népért éltek és harcoltak.* [Képanyag.] [1960.] Kossuth, 111 t.
- (PÉNTEK Gyula): *Beszélő kövek.* Budapest munkásmozgalmi emlékeiből. 1960.
- KISZ Budapesti Bizottság — Fővárosi Tanács, 163 l.
- (PURUCZKI Béla—FANCSALI Petronella—NOVÁK Tamásné): *Az utcák őrzik emléküket.* 1963. FSZEK, 157 l.
- (GÁBOR Imréné): *A Magyar Tanácsköztársaság plakátjai.* 1959. Kossuth, 27 l. 48 mell.
- GÁBOR Imréné — RUDAS Klára: *Újság-rajzok 1919* Forradalmi szatíra az egykorú újságok rajzaiban. 1959. Képzőművészeti, XI, 17 l. 55 t.

Turcsányi Antal ex librise

TISZAY Andor — MUNKÁCSI Piroska — REMETE László: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai*. Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény. 1959. FSZEK—OSZK, 299 l. 60 t.

[*Ötven*] 50 röplap-dokumentum. Fakszimilék a Magyar Tanácsköztársaság kiáltásának 40. évfordulójára. Kiállítások rendezéséhez. OSZK—FSZEK, 1959. 4 lev. 52 mell.

TISZAY Andor: *Könyvtárunkkal kapcsolatos képdokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság idejéből*. Képanyag. 1961. Franklin ny. 113—128 l. /Klny. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Evkönyve 1958—1959./

Robogj föl láznak ifjú serege. /Ajánló bibliográfia a KIMSZ megalakulásáról és a Tanácsköztársaság hős ifjúságáról./ 1968. FSZEK, 80 l.

(BIKÁCSI Lászlóné — HARGITAI Nándorné): *50 év és mai életünk gyermekszemmel*. /Ajánló jegyzék./ 1968. Úttörőszövetség — FSZEK, 27 l.

1918—1919. Jubileumi ünnepek /útmutató/. 1968. Népművelési Propaganda Iroda, 222 l.

Forradalmi ifjúsági napok. 6 irodalmi műsor. 1967. NPI, 108 l.

(HÁRSING Lajos): *Versek és ünnepek*. Szavalkönyv középiskolásoknak. [Antológia.] 1967. Zrínyi ny. 275 l.

(LUKÁCS József): *Legyen tiétek a világ, gyerekek!* Versek, prózai írások és dalok a Magyar Tanácsköztársaságról. 1959. Munkaügyi Minisztérium Módszertani Intézet. 122 l.

PÁNDI Pál: *Vörös zászlókkal*. Az 1919-es forradalom költészete. [Versek.] [1949] Athenaeum, 106 l.

(SERES József): *Május piros harangjai*. A Tanácsköztársaság tükröződése a magyar irodalomban. [Antológia.] 1962. Szépirodalmi, 483 l. /Iskolai könyvtár/ (SZENDRŐ Ferenc): *A tűz csiholói*. Forradalmi versek gyűjteménye szavalkónak. 1961. Tánácsics, 669 l.

A tűz márciusa. A Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulójának ünnepére. /Válogatás a Budapesti Irodalmi Színpad műsoraiból./ 1959. Tánácsics, 163 l. /Irodalmi Színpad. Műsorfüzetek, 1./

(VÉRTES Róbert): *Nemzeti és mozgalmi ünnepeink*. 1966. Kossuth, 197 l.

PÁLINKÁS József: *Népünk szabadságmozgalmának dalai*. 1919. 1959. Zeneműkiadó, 163 l.

Munkásének. 1919—1945. Magyar munkásmozgalom és zenekultúra a két világháború között. 1967. Zeneműkiadó, 280 l.

Összeállította: *Ecsedy Andorné és Gáliczky Éva*

A TV SZÍNHÁZI MŰSORÁHOZ AJÁNLJUK

Október—december

BARILLET, PIERRE — GRÉDY, JEAN PIERRE: *A KAKTUSZ VIRÁGA*. A József Attila Színház előadása.

Színkritikák: Kéry László = *Élet és Irodalom*, 1966. 23. sz. — Kürti Pál = *Magyar Nemzet*, 1966. máj. 27. — Rajk András = *Népszava*, 1966. máj. 27.

FÜST MILÁN: *CATULLUS*. A Madách Színház előadása. Az irodalmat lásd rovatunkban: 1968/6. sz. 409. 1.

GOLDONI, CARLO: *MIRANDOLINA*. A Kaposvári Csiky Gergely Színház előadása.

GOLDONI, Carlo: *Mirandolina*. Vígjáték. 1957. Bibliotheca, 106 l. /Népszerű drámák 30. [29.]

ua. *Goldoni válogatott vígjátékai*. 1955. Új Magyar, XXXV, 617 l. /A világirodalom klasszikusai./

ILLÉS Endre: *Goldoni és a Mirandolina*. = Illés Endre: *Krétarajzok*. 1957. Magvető, 466—474. l.

ISPÁNKI János: *Történelmi lecke Torinóból*. = *Nagyvilág*, 1966. 6. sz.

KÁRPÁTI Aurél: *A fogadósne*: [A Nemzeti színház előadása 1929-ben.] = Kárpáti Aurél: *Főpróba után*. Váloga-

tott színbírálatok 1922—1945. 1956. Magvető, 173—175. l.

RÉVAY József: *Goldoni és Magyarország*. = *Nagyvilág*, 1958. 3. sz.

Winkelbauer Pál ex librise

- SZAUDEK József: *Carlo Goldoni*. = Szauder József: Olasz irodalom — magyar irodalom. Tanulmányok. 1963. Európa, 128—167. l.
- SZAUDEK József: *Goldoni emlékiratai*. = Szauder József: Olasz irodalom — magyar irodalom. Tanulmányok. 1963. Európa, 168—184. l.
- HUBAY MIKLÓS: *NÉRO JÁTSZIK*. A Madách Színház előadása.
- BOR Ambrus: *Az író műhelyében*. Beszélgetés Hubay Miklóssal a magyar drámáról. = A Könyv, 1965. 6. sz.
- OSVÁTH Béla: *Hubay Miklós*. = Osváth Béla: Türelmetlen dramaturgia. Tanulmányok. 1965. Szépirodalmi, 177—182. l.
- JONSON, BEN: *VOLPONE*. A Kecskeméti Katona József Színház előadása.
- JONSON, Ben: *Volpone*. [Vígjáték.] (Stefan Zweig és Jules Romains átd. Ford. és kieg. Illyés Gyula.) 1966. Magyar Helikon, 95 l. — Új Könyvek — 660 544
- GÁBOR István: *A Volpone Miskolcon*. = Magyar Nemzet, 1963. júl. 3.
- KÁRPÁTI Aurél: *Volpone, avagy: A pénz komédiája*. [A Magyar Színház előadása 1938-ban.] = Kárpáti Aurél: Főpróba után. Válogatott színbírálatok 1922—1945. 1956. Magvető, 317—319. l.
- Színkritikák*: Kúrti Pál = Magyar Nemzet, 1965. okt. 22. — Pándi Pál = Népszabadság, 1965. nov. 9.
- MADÁCH IMRE: *CSÁK VÉGNAPJAI*. A Gyulai Várszínház előadása.
- MADÁCH Imre: *Csak végnapjai*. [Dráma.] = Madách Imre összes művei. 1942. Révai, 1. köt. Színművek.
- ARANY János: *Madách bevezetése a Kisfaludy Társaságban*. = Tanulmányok és kritikák. Válogatás a magyar irodalmi kritika anyagából. Vál., szerk.: Szilágyi Péterné. 1964. Szépirodalmi, 29—31. l.
- BARANYI Imre: *Madách Imre — 1964*. = Új Írás, 1964. 10. sz.
- BÓKA László: *Madách emlékezete, Madách hagyatéka*. — Freskóvázlat halála századik évfordulójára. = Kortárs, 1964. 10. sz.
- LUKÁCSY András: *Gyulai Várszínház 1967*. = Élet és Irodalom, 1967. 31. sz.
- LUKÁCSY Sándor: *Madách Imre*. = Könyvtáros, 1964. 10. sz.
- MITHOIS, MARCEL — ALDOBOLYI NAGY GYÖRGY — G. DÉNES GYÖRGY: *A FÉRJVADÁSZ*. Zenés komédia. A Kis Színpad előadása.
- Színkritikák*: Szántó Jenő = Népszabadság, 1967. ápr. 19. — Vajk Vera = Népszava, 1967. ápr. 21. — Zay László = Magyar Nemzet, 1966. okt. 11.
- NERUDA, PABLO: *JOQUIN MURIELA TŰNDÖKLESE ÉS BUKÁSA*. A Thália Színház előadása.
- ANDRÁS László: *Carino*. Pablo Neruda hatvan éves. = Nagyvilág, 1964. 9. sz.
- A költő sok élete*. Emlékek és emlékezések [Nerudáról.] = Nagyvilág, 1963. 7. sz.
- OSZTROVSZKIJ, ALEKSZANDR N.: *VIHAR*. A Thália Színház előadása.
- OSZTROVSZKIJ, Alekszandr N.: *Vihar*. Dráma. 1956. Új Magyar, 74 l. (Világirodalmi kiskönyvtár.)
- u. a. *Drámák*. 1962., Európa. /Orosz remekírók/
- DOBROLJUBOV, N. A.: *Orosz realizmus*. (Goncsarov, Turgenyev, Osztrovszkij.) 1950. Szikra, 284 l.
- HALASI Andor: *Vihar*. [A Nemzeti Színház előadása 1954-ben.] = Halasi Andor: A jövő felé. Válogatott kritikai írások, 1905—1963. 1964. Szépirodalmi, 442—446. l.
- NAGY Péter: *Oroszok nagy százada*. = Élet és Irodalom, 1967. 41. sz.
- Színkritikák*: Héja Zoltán = Népszabadság, 1967. okt. 7., — Mátrai-Betegh Béla = Magyar Nemzet, 1967. okt. 1. — Szombathelyi Ervin = Népszava, 1967. okt. 6.
- SZABÓ MAGDA: *KÍGYÓMARÁS*. A Déryné Színház előadása.
- HERMANN István: *Szabó Magda drámája a Jókai Színházban*. = Kortárs, 1960. 5. sz.
- ILLÉS Jenő: *Szabó Magda: Kígyómarás*. = Kortárs, 1963. 2. sz.
- WURMSER André cikke *Szabó Magdáról*. (Sajtóbeszámoló.) = Nagyvilág, 1968. 2. sz.
- TABI LÁSZLÓ: *ENYHÍTŐ KÖRÜLMÉNY*. A Madách Kamara Színház előadása.
- KATONA Éva: *Az Élet és Irodalom látogatóban Tabi Lászlónál*. = Élet és Irodalom, 1967. 42. sz.
- NAGY Péter: *A mesterség dicsérete*. = Élet és Irodalom, 1967. 17. sz.
- VAJDA György Mihály: *Vidám esték*. = Kritika, 1967. 4. sz.
- Színkritikák*: Kristóf Attila = Magyar Nemzet, 1967. febr. 11. — Szombathelyi Ervin = Népszava, 1967. febr. 24. — Varga Mária = Népszabadság, 1967. febr. 21.

Összeállította: Körtés Júlia

Gondolkozásban, költésben szabad akarok lenni. Cselekvésben ügyis eléggé korlátoz a világ.

Goethe

Rangemelés vagy csupán névváltozás?

1968 januárjában jelent meg a 105/1968. M. M. sz. utasítás a művelődési otthon jellegű intézmények továbbfejlesztéséről. A rendelet megjelenését osztatlan elismeréssel üdvözölték a népművelők. Elsősorban a kisközséges megyék népművelőinek okozott örömet a rendelkezés, mert a végrehajtása nyomán létrejövő klubkönyvtárak megnyitották az utat problémáik megoldásához. A könyvtárosok különösen a klubkönyvtárak hivatalos intézménnyé nyilvánításának örültek, mivel ezekben a *könyvtár egyenrangú társa a klubnak*, sőt alapjává válhat a kibontakozó, korszerű népművelés különböző formáinak is. Remélték, hogy a könyvtárak „rangemelésének” feltételei ezzel a kisközségekben is megteremtődnek, s lehetőség nyílik a tartalmasabb, színvonalasabb könyvtári munkára. A hagyományos könyvtári szolgáltatáson, a köcsönzésen kívül a könyvek, hírlapok és folyóiratok helybenolvasása, a klubélet, és sok más, hasonló tevékenység is szervesen kapcsolódhat a könyvtárhoz.

Az örömben azonban — a művelődési intézmények új besorolása után — több helyen öröm is vegyült. Mi az, ami ellen kifogást kell emelni?

Az első, hogy a besorolások végrehajtása során olyan intézmények is megkapták a megtisztelő és rangemelő klubkönyvtár címet, amelyekben a *legalapvetőbb működési feltételek is hiányoznak*. Az utasítás szerint, mint ismeretes, klubkönyvtárat az 1500 lakoson aluli településeken kell létrehozni úgy, hogy működéséhez legalább 1 klubhelyiség és 1 szabadpolcos könyvtárhelyiség rendelkezésre álljon. A helyiségek száma meg is van, de például a *könyvtárak alapterülete* nem elég ahhoz, hogy bennük a klubkönyvtár fogalmához kapcsolódó magasabb szintű tevékenység kialakítható lenne. Az alapterületre vonatkozóan nem állít normákat az utasítás — ez egyben hibája is —, de ismeretese a Művelődésügyi Minisztérium által kiadott „Alapelvek a művelődési otthonok és közművelődési könyvtárak telepítéséhez és építéséhez” című tervezet erre vonatkozó adatai. Ha már az utasításban nincs alapterületi norma, legalább hivatkozni kellett volna rá, mert az intézmények átsorolását a legtöbb helyen ennek figyelembe vétele nélkül hajtották végre. Az előzetes felmérésekben részt vevő könyvtárosok elfogadott hivatalos norma hiányában nem tudtak érvényt szerezni kifogásaiknak. Nézzünk néhány adatot.

Veszprém megyében az intézmények 69 százalékát sorolták át, és ebből 72 *százalék klubkönyvtár lett*. Ez az arány jóval felette van az országos átlagnak (az országos átlag 50 százalék körül van, a kisközséges megyékben ennél is alacsonyabb; 30 százalék körüli). És a könyvtárosok éppen ez ellen emelnek kifogást. *Miért kapják meg a klubkönyvtár nevet* olyan intézmények, melyek a legfontosabb követelmény, a megfelelő alapterületű könyvtárhelyiség hiányában eleve nem tudják a reájuk váró feladatokat teljesíteni? Hogy milyen kis alapterületű könyvtárak találhatók ezekben a községekben, azt a megye négy járásának ide vonatkozó adatai bizonyítják. Ezek szerint a *kezdthelyi*, a pápai, tapolcai és a zirci járásban az 1000-nél kevesebb lélekszámú községekben 20—25, az 1000 lakos felettekben pedig 24—33 m² az egy könyvtárra jutó alapterület átlaga. Az adatok szerint *egyetlen könyvtár sincs, ahol az alapelvekben között 35—55 m² nagyságú alapterület meg lenne*. A két szélső érték például a pápai járásban — az 1000 lakoson aluli településeken — 12, illetve 41 m². Nyilvánvaló nem lenne helyes mereven ragaszkodni a megadott normákhoz, mert néhány négyzetméteren nem múlhat a könyvtár munkája, de azt is tudomásul kell veni, hogy az alapterület megfelelő nagysága a működés alapfeltétele.

Ha az alapterületi minimumon kívül figyelembe vesszük a funkcióból eredő egyéb követelményeket is, újabb kifogást kell emelnünk. A könyvtár működésének szükséges feltétele, hogy *egy pontból ellenőrizhető legyen* az egész épületben folyó tevékenység. Az elképzelések szerint ugyanis vezetését *egy személy* fogja végezni. Ez a régi tervek (nagyterem szemlélet!) alapján készült művelődési otthonokban sehol sem valósítható meg. Átalakításokat viszont — anyagiak hiányában — csak egy-két helyen végeztek, vagy fognak végezni.

De ugyanígy nem valósítható meg a *helyiségek egybenyitása* sem. Pedig a kis alapterületű könyvtárak, klubok esetében ez feltétlenül szükséges lenne.

Van néhány olyan település is, ahol a könyvtár a klubtól, illetve a volt művelődési otthontól több száz méterre levő helyiségben működik (a pápai járásban 4 a tapolcaiban 9, a zirciben 2, a kezdthelyi járásban ugyancsak 2). Ebben az esetben hogyan tud a klub, az abban folyó tevékenység és a könyvtár szolgáltatása egymáshoz kapcsolódni? *Sokkal körütekintőbben kellett volna az átsorolásokat elvégezni és ragaszkodni bizonyos alapkövetelményekhez, normákhoz, mert ha nincsenek meg a működési feltételek, a kezdet kezdetén lejárattjuk a klubkönyvtár intézményét*. Pedig a jövő népművelési intézménye a kisközségekben csakis ez a forma lehet. Állítsunk mércét a községek elé, és legyen megtisztelő rang az, hogy a községben klubkönyv-

tár működik. A községi tanácsok és vezetők ennek érdekében szívesen hoznak áldozatokat is, s az áldozatvállalást a jelenlegi besorolások is bizonyítják. Például a pápai járásban a tanácsok a jövő évre 150 000 Ft támogatást ajánlottak fel a művelődési intézmények fenntartására. Ezt az összeget a tervidőszak befejezése után még a többszörösére is lehetne növelni, ha erre már most előkészítjük a tanácsokat. A következő két évben azért nem tudnak több segítséget adni, mert a jelenlegi tervekben nem szerepeltetnek ilyen jellegű kiadásokat. De azt is meg kell jegyezni, hogy a kisközségek saját erejükből nem tudják a szükséges összegeket előteremteni. Ezért az átsorolt intézmények közül 15% ideiglenes működési engedélyt kapott. Végezetül csak a szükséges feltételek megteremtése után, 1970—71-ben kaphatnak.

Amilyen eredményes volt a könyvtárak tanácsi kezelésbe adása az anyagi erők megnövekedése terén, ugyanilyen megerősödést lehetne elérni a klubkönyvtárak létrehozásával is.

Az átminősítések végrehajtásakor az a félelem is megalkuvást okozott, hogy a be nem sorolt intézmények részére nem lehet a költségvetésben fenntartási összeget tervezni, mint ez az elmúlt években végrehajtott egyéb besorolásoknál előfordult. Ezért a népművelési előadók, hacsak lehetett, besorolták valamilyen kategóriába az intézményt.

Szavá tesszük azt a hibát is — ez következménye az előbbinek —, hogy a klubkönyvtárak *munkatervében semmi változás* nincs az előző évekhez viszonyítva. A községi népművelők ugyanazon művelődési formák, módszerek és eszközök alkalmazását vették tervbe, mint azelőtt, pedig a klubkönyvtár módszerei eleve más jellegűek. Íme, itt a bizonyíték, hogy *csak a név változott*: a tartalom nem is nagyon változhat, mert ehhez hiányoznak a feltételek.

A klubkönyvtárak tartalmi munkájához, különösen a működés kezdetén, a járási szerveknek több segítséget kell adniuk. De képes-e a járási irányítás (népművelési felügyelő, járási könyvtár, művelődési központ) arra, hogy az egyszerre induló 20—30 intézménynek az elvi útmutatásokon felül gyakorlati segítséget is adjon? Pedig enélkül nehezen változnak meg a *népművelésben korábban alkalmazott sablonok*. A körzeti könyvtárak szolgáltatásaikkal nagy segítséget adhatnának ilyen tekintetben a klubkönyvtárak vezetőinek a munka színvonalának emeléséhez, de a *körzeti könyvtárak szervezése csaknem mindenütt megállt*.

Tóth Dezső

Az évvégi statisztikai jelentések elkészítése elé

A tanácsi közművelődési könyvtárak statisztikai jelentésével és munkanaplójával kapcsolatos problémák minden év végén izgalmat okoznak az összeállítóknak. Ennek fő oka az, hogy a nyomtatványokat minden könyvtár rendszerint túl későn kapja meg. Sőt, voltak olyan évek, amelyekben a munkanaplót már égen vezetni kellett volna, amikor a nyomtatvány megérkezett. Az évenkénti változások szintén aggasztották a könyvtárosokat: attól tartottak ugyanis, hogy ha az év első napjain az előző évihez hasonlóan gyűjtik az adatokat, akkor felesleges vagy elégtelen munkát végeznek. A statisztikai jelentések problémái a könyvtárvezetőket türelmetlen megjegyzésekre készítették, amelyeket a módszertani csoportok csokorba kötve tettek az illetékesek asztalára. Az itt következő tájékoztatással csökkenteni illetve kiküszöbölni kívánjuk a felmerülő problémákat.

A statisztikai nyomtatványok tervezése minden év márciusában azzal a feltételezéssel kezdődik, hogy csupán az előző évi nyomtatványok utánnyomását kell előkészíteni, s a kézirat áprilisban nyomdába mehet, fél év múlva — tehát legkésőbb november elején — pedig a könyvtárak megkaphatják a kész nyomtatványokat. A határidőket azonban az adatszolgáltatásban évenként bekövetkezett módosítások miatt eddig nem lehetett megtartani.

Így például az utóbbi években igen lényeges változtatásokra került sor, amelyek a forgalmi adatok mintavételi módszerének és összesítési rendszerének kialakítását célozták. Az új módszer most már megszilárdult és 1969-ben sem változik. A gyermekek és a felnőttek forgalmi adatainak elkülönítése is új követelmény volt, s ezzel sikerült európai viszonylatban is korszerű szerkezetet kialakítani. Szinte minden évben felmerül a könyvtárpolitika részéről néhány új elképzelés vagy néhány feltevés helyzetünk alakulásáról. Ezeknek megítéléséhez különböző számokra volna szükség, a rendelkezésre álló adatok azonban nem elegendők, új, addig nem gyűjtött vagy az eddigőtől eltérő rendszerezésű adatok kellenének. Az ilyen igények késedelmet okoznak, mert az új táblázatokat és az útmutatókat a könyvtárosok bevonásával meg kell vitatni, az értelmezési félreértéseket felderíteni és kizárni.

A bírálók legtöbbször a változások miatt emelnek szót. Az adatszolgáltatás változatlanosságát kérik számon. Ezért az 1968. évi jelentés változásaihoz némi magyarázatot kell adnunk, és ez nemcsak az ideit, hanem az előző változásokat is indokolja. Az első: *nem minden adatot szükséges minden évben gyűjteni*. Így például az újrakötött könyvek száma 1967-ben szerepelt a kérdések között, most néhány éven keresztül kimarad az a kérdés, s csak akkor kerül majd újra elő, amikor már feltételezhető, hogy a helyzet lényegesen megváltozott. A diafilmforgalmat az 1968. évi munkanapló tartalmazza. Ezt az évet azonban mintavételi évnek tekintjük, hogy a kapott adatok alapján az illetékesek 1969-ben tanulmányozhassák a diafilmek könyvtári jelentőségét és szerepét, és kidolgozhatják a diafilmek könyvtári felhasználására vonatkozó új irányelveket. Mindaddig azonban, amíg változás nem várható ennek a dokumentum-típusnak és forgalmának jelentőségében, a munkanaplóban nem szerepel forgalmi táblázata.

A *könyvtári szemlélet változása is közrejátszik a kérdések átfogalmazásában*. Így került a szövegbe az előző években a *látogatások száma* a kölcsönzők száma helyett. A korábbi években a beiratkozott olvasók számán kívül a könyvtár igénybevételeit bizonyító két legfontosabb adat a kölcsönzött kötetek száma és a *kölcsönző személyek száma volt*. Azóta el nem hanyagolható mértékben fejlődött a helybeni használat, és ezt már a statisztika sem hagyhatta figyelmen kívül. Ezért volt az ott-honi olvasásra kölcsönzőket és helyben olvasókat közös kategóriába egyesítő *látogatók* fogalmának bevezetésére szükség. A teljességhez hozzátartozik, hogy még ma is vitatkozunk a végleges szövegeken, mivel többen a *látogatók* kifejezésen a *beiratkozott olvasókat* értették, illetve értik.

Az 1968-as jelentésben az eddig *ismeretterjesztőnek* nevezett irodalomcsoport megjelölésére a *szakirodalom* kifejezést találjuk. A változást sokan és régóta szorgalmazták — a Könyvtáros hasábjain is —, a régi kifejezés azonban eddig a megszokottság miatt változatlan maradt. Most már általánosan elismerik, hogy a könyvtárak állományában a *nem szépirodalmi művek* jelentősége túlnőtt az ismeretterjesztésen, s a szakirodalom kifejezés az előbbit magába foglalja.

Az 1968. évi úrlapok — ellentétben a korábbi évek nyomtatványjaival — nem tartalmazzák a település lakosainak számát, mert a könyvtárosok többsége erről nem tudott pontos adatokat szerezni. Új adat viszont a *könyvtár jele*: ez olyan szám-csoport amely meghatározza a könyvtár helyét (megye, járás, város, kerület, község), fiók esetében annak sorszámát és a település nagyságrendjét. E jelrendszer alkalmazása a módszertani csoportok feladata lesz a Könyvtártudományi és Módszertani Központ külön útmutatása alapján.

Az utóbbi évek jelentéseinek összesítése során sok bonyodalmat okozott a *saját és a letéti állomány* adatainak közlése, illetve értékelése. A letéti rendszer eredeti jellege sok helyen annyira feledésbe merült, hogy a könyvtárosok egy része nem tud különbséget tenni a letétbe és az ajándékba kapott, tehát a letéti és a saját állomány között. Van olyan könyvtár, amelyben az Új Magyar Lexikon első három kötete saját tulajdon, a többi letét. Az ideit jelentés élére a saját tulajdonú állomány táblázata került, amelynek adatait minden könyvtár a saját csoportos leltárkönyve alapján közli. A jelentés rovatai megegyeznek a csoportos leltárkönyv rovataival (könyv, folyóirat, egyéb). A szakirodalmat a megszokott 5 kategóriába változatlanul összevonják. (Társadalomtudomány, természettudomány, műszaki, mezőgazdasági, egyéb szakirodalom.)

A megyei könyvtárak egy része ismételten szóvátette, hogy vannak olyan dokumentumaik, amelyeket nem leltároznak, így ezeket (mikrofilmek, füzetek, aprónyomtatványok stb.) a csoportos leltárkönyvek sem tartalmazzák. A jelentés útmutatója nem említi, hogy ezeket be kell-e számítani az *egyéb* rovatba. Ha igen, hogyan egyezhet az állomány két szempont szerinti bontásának végösszege? A leltárba vett állomány számadatainak hitelessége és egyértelműsége érdekében új kérdés került a jelentésbe: a leltárba nem vett *egyéb* dokumentumok száma. Az útmutató a dokumentumok darabszámának meghatározásával is foglalkozik.

Az *állománygyarapításra fordított összeg* táblázata bővült és megkísérli, hogy az előző években felmerült, egymással ellentétes értelmezéseket kizárja. Sokan bizonytalankodtak, hogy költségvetésből történő állománygyarapításhoz számításk-e vagy sem a póthitelből, illetve a költségvetés évközi módosításából eredő összegeket. A könyvtárak rendelkezésére álló beszerzési keret megítélése szempontjából elsősorban az az összeg fontos, amelyet az *egész év folyamán, tervszerű beosztással* költhet el a könyvtáros, mert a megjelenő irodalomból ennek figyelembevételével válogathat egyenletesen. Ezért a különböző alkalmi juttatások (póthitel, tervmódosítás, közsegfejlesztési alap, ajándék), amelyeket nem lehet tervszerűen az állománygyarapításra felhasználni, külön rovatba kerültek.

A *tiszteletdíjra* fordított összeg közlése 1968-ban elmarad, mert a tiszteletdíjas szerződések egyre több helyen váltják fel részfoglalkozású munkaviszonnyal. Felmerült az az igény is, hogy e helyett szerepeljenek a jelentésben a könyvtárosi munkára fordított összes, bérjellegű költségek, tehát mind a fő- és részfoglalkozású dolgozók jövedelme, mind a tiszteletdíjak, beleértve az előadói tiszteletdíjakat is. Így a könyvtárügy irányítói megismerhetnék azt a teljes összeget, amely a könyvtár valamennyi tevékenységének honorálására rendelkezésre áll az év folyamán. Az egyszerűsítés érdekében a kérdés mégsem került bele a beszámolóba. (Az az elképzelés, hogy a könyvtárak helyett a fenntartó tanácsok adnak jelentést a könyvtári célokra kifizetett valamennyi összegről, tehát nemcsak a bérekről.)

A *beiratkozott olvasók számának* közlése 1968-ban csupán formailag változik. A foglalkozás szerinti megoszlás adatai nemcsak a 14 éven felüli olvasókra vonatkoznak, hanem az összes olvasóra, vagyis a tanulók számához kell venni a 14 éven aluliakat is. Ezáltal a *korcsoportok szerinti kategóriák számadatainak összege és a foglalkozási adatok összege megegyezik* egymással. Arra az esetre, ha az 1969. évi munkanaplókat az előzetes biztosítékok ellenére mégis késve kapnak meg a könyvtárak, felhívjuk a figyelmet, hogy az 1969. évi jelentésben mind a korcsoport szerinti, mind a foglalkozás szerinti bontás bővül, s ezt már a beiratkozások alkalmával figyelembe kell venni. A régebbiről ismeretes „értelmiségi” kategória *szellemi dolgozó* megjelöléssel tér vissza. Az ide tartozók meghatározása az 1960. évi népszámlálási kiadványok jelölésének szó szerinti átvétele, ami lehetővé teszi az adatok viszonyítását a népszámlálási eredményekhez.

A korcsoportok új tagolása:

14 éves és fiatalabb	20—24 éves
15—19 éves	25 éves és idősebb.

A különböző korcsoportok eddigi meghatározásai vitathatók. Eldöntetlen kérdés volt, hogy ki tartozik a 14 éven felüli kategóriába. Gondot okozott, hogy a születés pontos dátumát hogyan kell figyelembe venni. Például 14 éven felülinek tekinthető-e az, aki a beiratkozás utáni hónapban tölti be 14. évét? A határozat értelmében a jövőben mind a beiratkozás, mind a születés hónapjától és napjától el kell tekinteni, s mindkét vonatkozásban csak az évszámot kell figyelembe venni. Így például 1969-ben a *14 éves és fiatalabb* elnevezésű kategóriába az 1955-ben és később születettek tartoznak, a *14 éven felüli* csoportba pedig az 1954-ben, illetve korábban születettek. Ez a beosztás megfelel a népszámlálási csoportosításnak, és az általános iskolai korhatárt is figyelembe veszi.

Az előző jelentésekben a gyermekkönyvtári adatokat a II. fejezetben kiemelten meg kellett ismételni. Ezek között a rendezvények megoszlására vonatkozó kérdés okozott gondot. A jövőben e kiemelt fejezet teljesen elmarad, s a gyermekkönyvtári rendezvények száma a felnőttekével közös táblázatba kerül, azzal azonos tagolásban. A műfaj szerinti megoszlás kimutatására csak két rovat szolgál: az egyikbe az irodalmi és művészeti tárgyú foglalkozások számát kell beírni, a másikba azokat, amelyek szakmai ismeretet nyújtanak.

A nyomtatványok idejében történő szétkülésére a Könyvtártudományi és Módszertani Központ mindent elkövetett. Ha a kiadó november közepéig mégsem szállítana, a KMK rotaprint lemezeket küld a megyei könyvtáraknak.

A járási könyvtárak módszertani munkatársai legkésőbb novemberben — tájékoztatásképpen — megkapják a nyomtatványok egy-egy példányát, mert a Nyíregyházi Megyei Könyvtár felajánlotta az ehhez szükséges sokszorosított munka elvégzését.

Urbán László

NYOLCVANADIK ÉLET-ÉVÉBEN, amelyből 55 év folytatódólagos könyvtári szolgálatban telt el, elhunyt dr. Herepey Árpád, a Kolozsvári Tudományegyetem Könyvtárának, majd a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának nyugalmazott igazgatója, aki 1910-ben. Kolozsvárott kezdte könyvtárosi működését. Később a Széché-

nyi Könyvtárban dolgozott, majd az 1947—50-es években a Műegyetemi Könyvtárat vezette. Igazgatása alatt került sor a második világháborús károk helyreállítására. (M. L.)

AZ ENCSI JÁRÁSBAN tovább folytatják a körzeti könyvtárak kiépítését. A kötetes könyvtárban főhiközelmúltban nyílt meg Fel-sővadáson, az újjáépített

művelődési otthonban az új körzeti könyvtár. A felújítás költségeit a körzeti tanács fedezte. Rövidesen körzeti könyvtárt kap a járás egyik legnagyobb körzete, a halmaji is. Az új intézmény a volt tanácsházát kapta meg hajlékul. A korszerűen berendezett, 5000 kötetes könyvtárban főhiközelmúltban nyílt meg Fel-sővadáson, az újjáépített

Tiszaszederkény könyvtárügyének egy éve

1967 júniusában a *Könyvtáros* cikket közölt Tiszaszederkény könyvtárügye címmel, melyben dr. Szabó Ernő az új, szocialista város könyvtári ellátottságáról adott képet. A cikkre akkor nem reagáltak az illetékesek, pedig a felsorolt tények a valóságnak megfeleltek, és a cikk írójának aggodalma a város könyvtári helyzetének látán vitathatatlanul jogos volt, javaslatai pedig igen ésszerűek, megszívlelendők. Úgy érezzük, érdemes megvizsgálni és elemezni Tiszaszederkény könyvtárügyét *ma*, visszapillantani az egy év előtti állapotokra, idézni a fent említett cikk megállapításait.

Legnagyobb eseménye az évnek a művelődési ház felépülése és üzembe állítása volt, mert ennek szerves részeként működik a könyvtár. A művelődési ház és a könyvtár fenntartója, a Tiszai Vegyi Kombinát és a támogató üzemek, szervek jól látták a könyvtár nehézségeit, és az év folyamán sokat tettek a feltételek megjavításáért.

„Lakásban működik, egyetlen hosszú helyiség, körülpolcozva, hátsó harmada a raktár. Ez az egyetlen terem, raktár, olvasóterem, dolgozószoba nélkül...” — írta Szabó Ernő a könyvtárról 1967-ben.

Az elhelyezési körülmények rendkívül megjavultak. A könyvtár mellett irodahelyiséget kaptunk, ahol feldolgozó és adminisztrációs munkánkat zavartalanul végezhetjük. A könyvtárból elköltözött a gyermekrészleg: a művelődési házban kapott két új helyiség teljes egészében a 14 éven aluli olvasóké lett. Korszerű, szép szabadpolcos kölcsönzőjük, kézikönyvtárunk van, sok társasjáték, televízió, rendszeres csoportos foglalkozások várják a gyerekeket, akik igen hamar megkedvelték a gyermekkönyvtárat. *Az olvasók száma az első félévben messze meghaladta az 1967. év végének eredményét.*

„... úgy lehetne biztosítani némi fejlődést, ha megtartanák a mostani helyet felőtt kölcsönzőnek és olvasóteremnek...”

A volt könyvtárhelyiség az elmúlt év második felében teljesen új berendezést kapott. Nagyon szép a bútorzata, az egész terem felnőtt, szabadpolcos kölcsönző lett, kikerült belőle a raktár. Az alagsorban két helyiséget kaptunk, ahol a duplumraktárat és a letéti könyvtárak csereállományát helyeztük el.

Részlet a gyermekkönyvtárból

Az újjáalakított könyvtár felnőtt részlege

A kézikönyvtári anyag és a folyóiratállomány az olvasó övezetben, a terem végében kapott helyet, az olvasóasztallal együtt. Helybenolvasási lehetőség tehát van, és ezt igénybe is veszik. Nagyon sokan járnak be a munkásszállásokról, hogy a napilapokat, folyóiratokat helyben olvassák.

„A könyvállomány... sem mennyiségileg, sem minőségileg nem éri el a városi szintet...”

Állományunk még ma sem kielégítő, de a legjobb úton fejlődik. Ebben az évben fél év alatt a könyvállomány 9300 kötetről 11 600-ra emelkedett! Új könyveinket részben a Vegyipari Dolgozók Szakszervezetének központi könyvtárától és a miskolci SZMT központi könyvtárától kaptuk, részben saját keretünkből vásároltuk. A művelődési

ház igazgatója rendkívül megértő és segítőkész, a lehető legnagyobb mértékben segíti a könyvtár munkáját, fejlődését.

„Hírlapválasztéka ugyancsak szegényes: csupán néhány napilap, képeslap, sportújság, ifjúsági lap...”

A könyvtárba járó folyóiratok száma megháromszorozódott, jelenleg a felnőtt részlegbe mintegy 100 féle lap és folyóirat jár, a gyermekkönyvtárba járó lapok száma 15.

Még egy örvendetes esemény: az új művelődési házban, ahol csak gyermekkönyvtár működik, most nyílik meg a folyóiratolvasó mintegy 70 féle folyóirattal. A folyóiratok számának további emelése az igényektől és az anyagi lehetőségünktől függ. Itt említjük meg, hogy rendszeresen szervezünk ankétokat, melyekre a napilapok, folyóiratok szerkesztőit, újságíróit hívjuk meg.

„A központi könyvtárat egy főhivatású és egy két és félórás munkatárs vezeti...”

A személyi feltételek is megjavultak, a könyvtár dolgozóinak száma jelenleg: három főfoglalkozású könyvtáros (jövőre négy lesz) és egy heti 15 órában dolgozó részfoglalkozású. A könyvtárosok szakmai felkészültsége jónak mondható: egy dolgozó egyetemet végzett a magyar-könyvtár szakon, hárman (a részfoglalkozású is) középfokú könyvtárosképző tanfolyamot végeztek.

A cikkben említett Szederkény-Ováros könyvtára már rendszeresen kap tőlünk szakmai, módszertani segítséget és letéti csereanyagot.

Hogy a tárgyi és személyi feltételek megjavulása mennyire kihat a könyvtári munka minden területére, azt az alábbiak is mutatják:

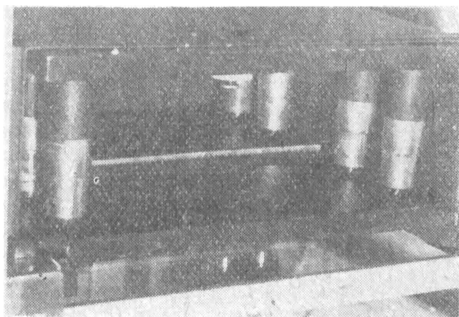
Az olvasók száma ez év első felében már csaknem elérte az elmúlt év végének eredményét. A kölcsönzött köteteknek 30%-a ismeretterjesztő irodalom. A Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ Eseménynaptárának felhasználásával rendszeresen készítünk kiállításokat a könyvtárban és a művelődési házban egyaránt. A rádió és televízió műsorához rendszeresen ajánlunk irodalmat. A művelődési házban 1968. második negyedévében az alábbi rendezvényeket szerveztük: Jancsó Adrienne önálló előadójestje, irodalmi est a költészet napja alkalmából (Mezei András költő és neves előadóművészek részvételével), irodalmi est Várnai Zseni közreműködésével, Koncz Gábor önálló előadói estje. Irodalmi rendezvényeink igen látogatottak és nagy sikerűek voltak.

A város távlati fejlesztési tervének ismeretében nincs okunk aggodalomra a jövőben sem. A művelődési intézmények és velük a könyvtár is együtt fejlődnek majd a várossal.

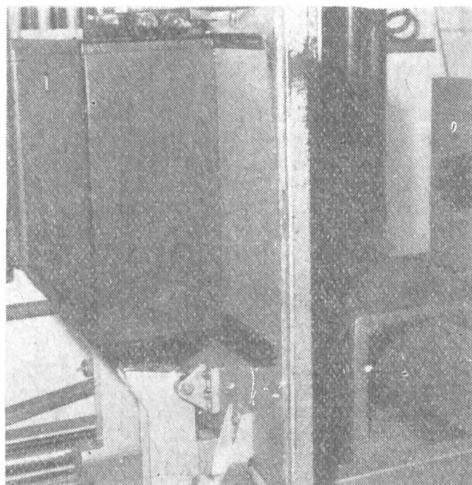
Sotkó Józsefné
a Tiszaszederkényi Városi Könyvtár vezetője

A Pylorys xerox-másológép alkalmazási területének bővítése

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának fotólaboratóriuma és mikrofilmtára fennállása óta mintegy 16 000 rendelést teljesített. Mivel az igénylők száma évről évre növekszik, viszont a különböző méretű könyvek és folyóiratok másolására alkalmas automata xerox-gép rövid időn belül való beszerzésére nem volt kilátásunk, felvetődött a Pylorys xerox-másoló átalakításának gondolata.

Ez a lengyel gyártmányú xerox-gép csak egyleveles nyomtatványok vagy legfeljebb vékony folyóiratok másolására alkalmas, ezért Emődi Lőrinc, a Budapesti Műszaki Egyetem vezetőknélküli híradástechnikai tanszékének műszerésze saját ötlete és terve alapján a Pylorys-t átalakította oly módon, hogy nyolc darab

rugós, teleszkópszerű hengert épített be a gépbe (1. kép), amellyel 160 mm mélységváltozás érhető el. A nyolc rugós hengert a felvételi lemez hátoldalára szerelt dobozban helyezte el (2. kép). A felvételi lemez 229×324 mm-es kivágása lehetővé teszi, hogy a kinyitott állapotban 16 centiméternél nem vastagabb kötetekből is akadálytalanul, a könyvtári dokumentumok sérülése és károsodása nélkül kellő számban készíthessük a xerox-másolatokat.

Sass Lászlóné

Azok a könyvek, amelyek legnagyobb hatással voltak rám, rendesen olyanok, hogy utánuk egyszerre más szemmel véltem látni a világot. Olvasás közben az az érzésem, mintha valakivel beszélgetnék, aki nagyon, szinte fájdalmasan őszintén elmond nekem mindent.

Kner Imre

Bor István ex librise

Szeretik-e a könyvet Lovasberényben? — kérdezi egy aránylag terjedelmes cikk címében Balázs Katalin, a Fejér megyei Hírlap cikkírója. Írásából megtudjuk, hogy Lovasberényben ebben az évben egyetlen fillért sem költenek a községi könyvtár állományának fejlesztésére, mert minden pénz a vízmű építésére kell. De tulajdonképpen nincs könyvtárunk sem, hisz nem tudják hová tenni a könyveket. Miután a könyvtárnak sehol sem akadt helye, a párttitkár a pártházban adott egy szekrényt, ahol áttekinthetetlenül hegyén-hátán hever 3457 kötet könyv. Megtudjuk, hogy 528 beiratkozott olvasónál jelenleg 411 kötet könyv van kinn. A fiatalok és a közép-korosztály keveset olvas, mert „a fáradságos napi munka mellett, főleg nyaranta nem mindig jut már idő az olvasásra. A tv persze sok mindent pótol, nem kell lebecsülni a szerepét”. Megtudjuk, hogy az emberek vásárolnak is könyvet — a földművelésszövetkezeti ruhalótlban. Havonta „talan ezer forint értékű könyv is gazdát cserél, de a téli hónapokban felszökik ez az összeg havi 3—4 ezer forint-ra is”.

Ilyen képet mutatnak a cikk adatai! S mi a szerző végkövetkeztetése? Szeretik-e hát a könyvet Lovasberényben? — teszi fel újra a kérdést. Szeretik, barátjuknak tartják — adja meg rá a feleletet.

De hát ki szereti? — könyvtelenek vagyunk kérdezni mi. Hiszen a községben a könyvvásárlás minimális, a könyvtár forgalma — kedvezőtlen helyzet miatt — rendkívül alacsony, a tanács pedig, amelynek elsősorban kellene gondos-

Könyvtártant magyar nyelven elsőnek Toldy Ferenc akart írni, a „magyar irodalomtörténetírás atyja”, az Egyetemi Könyvtár igazgatója. Úgy tervezte, hogy a könyvtárakkal kapcsolatos problémákat mind részletesen ismerteti, de könyvének — sajnos — csak a bevezető részei készültek el. Ezek az *Athenaeum* 1843-as évfolyamában jelentek meg. Munkájának negyedik fejezete a könyvtárosi hivatás szépségét és a könyvtárosi pálya fontosságát költői szárnyalással írja le:

Minden könyvtárnak két lényeges alkotó része van, egy anyagi: a könyvek... s egy szellemi: a könyvtárnok. Ez t. i. valóságos lelke, életerejé minden bibliothékának. Ő tartja fenn, ő neveli tudományrendszeresen, hogy folyvást organikus test, s ne mechanikus halmaz legyen; ő tételezi fel a gyümölcsözését, aszerint mint használtatására hatni, sőt helyes rend eszközése, tudományos segédajstromok készítése, sőt az intézet kincsei közzétételével is annak hasznát az esetlegesen, helyhez szorítottan, múlandón túl emelve, időn és téren át, egész irodalmunkra és jövőendő korokra is elszármaztatni tudja.

Történetiratilag bebizonyítható, miképpen a könyvtárak csak ott és akkor adtak életjelt, ahol és amikor az igazgatás, mely a könyvtárnokban van személyesítve, egész mértékben megfelelt hivatásának. Szomorúan igaz levén másfelül, hogy a gondatlan igazgató gyakorta nemcsak gondatlan, hanem ennél több is: sárkány, mely a tudomány kincsein megközelíthetetlenül hever; fukar, ki elássa, mi a köznek van szentelve; a láncon tartott házórhöz hasonló, mely a nyájában közelítő vendéget is elriasztja küszöbétől. Mert vagy kényelme vesztéségtől és gondatlansága fölfedezésétől tartván, ezer fogással kifárasztja a tanulni és kutatni kívánót, vagy magának akarja kivívni a legégrekiáltóbb egyedűrséget, mely létezik. Igenis, a könyvtárnok az, ki a könyvtárnak vagy megőlö betűje, vagy verőszíve, ő képes a leggazdagabb gyűjteményt holttetemmé lelketlenülíteni, mint képes azt, ha magát nem ragyogó, de annál melegítőbb hivatásának egész lélekkel és szívvel odaadja, élő hatalommá emelni. Példa mindkettőre van. Közép itt nincsen.

Toldy maga is például szolgált. Közel négy évtizedes könyvtárosi pályája alatt hivatásának „egész lélekkel és szívvel” adta oda magát, és mindent megtett, hogy az Egyetemi Könyvtárat „élő hatalommá” emelje.

V. M.

kodnia a jó olvasási feltételek megteremtéséről, nem teljesíti feladatát.

Kár tehát mellébeszélni:

Lovasberényben, ebben a gazdag nagyközségben méltatlan a könyvkultúra állapota, rendkívül hiányosak a rendszeres olvasás társadalmi feltételei.

A SZOVJET IRODALOM FORGALMA EGY MEGYEI KÖNYVTÁRBAN

A Szolnoki Megyei Könyvtárban 1967-ben figyeltük a történelmi regények forgalmát és a különböző olvasórétegek irántuk megmutatkozó érdeklődését. (L. Szathmáry Györgyné: A történelmi regény a könyvtár gyakorlatában c. cikkét a *Tiszatáj* 1967/6. számában.) Az elmúlt év utolsó öt hónapjában a szovjet irodalom olvasottságát mértük föl. A téma különösen érdekesnek ígérkezett, mert a magyar nyelven megjelent szovjet könyvtermés egészét vettük megfigyelés alá. 1967. augusztus 8—1967. december 31-ig a szabadpolcos kölcsönzőben kiemelt polcot létesítettünk, s ezt naponta újra feltöltöttük. A csoportokat a következőképpen osztályoztuk:

- I. Regények a) történelmi (pl. Bugyonnij: Lovasroham, Csapigin: Sztjepan Razin, Solohov: Cserdes Don)
- b) társadalmi (pl. Ehrenburg: Olvadás, Konyeckij: Holnapi gondok. Sztjelmah: A nagy rokonság)
- c) II. világháborús (pl. Bondarjev: Az utolsó ágyúlövések, Cukovszkij: A balti égbolt, Pausztovszkij: A haza füstje)
- d) életrajzi (pl. Andruscsenko: Usakov, Vinogradov: Paganini, Tinyanov: Arina meg a líceum)
- e) kalandos-fantasztikus (pl. Ribakov: A halál oka: mérreg, Nyemcov: Árnyék a föld alatt, Jefremov: Androméda kód)
- II. Verseskötetek
- III. Elbeszélés-antológiák
- IV. Politikai ismeretterjesztő művek (pl. Lenin, az ember, Birjuszov: A vörös nyíl a Krimre mutat, Batov: Égő földek, lángoló folyók)

Naponta megállapítottuk, hogy hány olvasó hány szovjet művet vitt ki, hasonlóképpen mutattuk ki azt is, hogy ezek az olvasók melyik olvasó kategóriához tartoznak.

Megfigyeléseink eredményeit a következő táblázatok mutatják:

1. táblázat

Könyvtípus	Olvasói kategóriák								
	mun- kás	értel- miségi	hív., alk.	műsz. alk.	ipari tanuló	tanuló	egyéb	htb.	nyugd.
Történelmi	16	22	23	7	12	234	4	9	31
Társadalmi	75	56	87	33	25	303	20	46	99
II. világháborús	32	20	41	28	21	145	9	15	26
Életrajzi	7	7	9	3	1	31	1	5	10
Kalandos-fantasztikus	23	15	53	29	29	229	7	33	38
Verses kötetek	6	9	1	2	—	50	3	—	—
Elbeszélés-antológiák	11	3	1	—	—	29	—	2	1
Pol. ism. terj.	9	5	6	4	5	39	2	1	6

A legnagyobb érdeklődés a szovjet társadalmi regények iránt mutatkozik. Ezt a tényt természetesen kell tekintenünk: az újjászületett szovjet irodalom mind hitelesebben ábrázolja korunk szocialista társadalmának valóságát, s így szélesebb körben vonzza az olvasók érdeklődését is. A kikölcsönzött történelmi regények számával kapcsolatban hasonló megállapítást kell tennünk. A 42:166 arány ugyanis kb. megfelel a szovjet könyvkiadásban a történelmi regények és a társadalmi regények arányának. A kalandos-fantasztikus regények iránti érdeklődés — amely persze az ifjú olvasók részéről a legerősebb, mint azt előbbi táblázatunk is mutatja — beleillik ezekbe az arányokba. A politikai ismeretterjesztő és az életrajzi művekről szintén ugyanezeket mondanánk el.

Feltűnő viszont a verseskötetek és az elbeszélés antológiák iránt mutatkozó gyenge érdeklődés. Az antológiák esetében hivatkozhatunk arra a tapasztalatra, hogy az olvasók általában nem keresik a sokszerzős műveket. (Ez nemcsak a szovjet, hanem a mai magyar, a nyugati és a klasszikus irodalomra is vonatkozik.) Legtöbbször meghatározott írók művei iránt érdeklődnek. Az a tény viszont, hogy a szovjet vers olvasóink között még nem népszerű — miközben más műfajok iránt érzékelhetően fokozódik az érdeklődés — arra figyelmeztet bennünket, hogy e téren tennivalóink vannak. Az okot nem kereshetjük a szovjet költészetben, hiszen a XX. kongresszus óta nemcsak a próza, hanem a költészet is megújult. Az sem igaz, hogy olvasóink általában nem érdeklődnek a versek iránt. Ellenkezőleg, arról számolhatnánk be, hogy az utóbbi időben mintegy „divattá” vált a versolvasás: elsősorban a mai magyar költőket keresik.

Tájékoztatásul és összehasonlítási alapul közlünk néhány összefoglaló adatot is:

3. táblázat

Az olvasók száma		A kikölcsönzött művek száma összesen	Ebből a szovjet irodalom kötetforgalma és %-a	
Augusztus	2601	8 384	384	4,5
Szeptember	2774	10 289	462	4,4
Október	2934	11 103	494	4,4
November	2922	10 709	435	4,—
December	3107	11 787	510	4,3
Összesen:		52 271	2285	4,37

Ezekben a számokban feltűnő az *egyenletesség*. Nem csupán az a jellemző, hogy nincsen lényeges eltérés az egyes hónapokban a könyvtárban megfordult olvasók és az általuk kikölcsönzött kötetek száma között, hanem az is, hogy a kikölcsönzött szovjet irodalmi művek %-os aránya nem ingadozik. Ebből részint arra következtethetünk, hogy könyvtárunknak jól kialakult, standard olvasótábora van, részint pedig arra, hogy ugyanilyen kialakult, standard olvasórétegünk érdeklődik rendszeresen és állandóan a szovjet irodalom iránt.

Ezzel a 4,3%-nyi aránnyal sem lehetünk azonban elégedettek. Az ideális arány véleményünk szerint megegyezne azzal a %-os mutatóval, amely egész könyvtármányunkban a szovjet szépirodalmat képviseli. Ez az arányszám jelenleg 7% körül mozog. A továbbiakban tehát a forgalomban is ennek az arányszámnak elérésére kell törekedni.

Tanulságos az olvasókatételek kölcsönzési számainak egybevetése is. Feltűnő az ifjúság érdeklődése a szovjet irodalom iránt. A számok ebben a kategóriában kiugróan nagyok. Ezt részben az a körülmény is indokolja, hogy olvasóinknak csaknem 1/3-a tanuló; az arányszám azonban még ezt figyelembe véve is igen jó. Különösen arra kell felfigyelnünk, hogy legtöbbször a társadalmi regények kategóriájából

kölcsönöztek, amely kategória a legközvetlenebbül tükrözi korunk élő kérdéseit. Az is jellemző, hogy október és november hónapokban, mikor az 50. évforduló megünneplése és annak előkészületei folytak, a szovjet művek kölcsönzőinek többsége az ifjúságból került ki. Kétségtől sokat kölcsönöztek a fantasztikus-kalandozó regényekből is, ami — életkori sajátosságaikból adódóan — természetes és egészséges jelenség. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a háztartásbeliek, *arányukat tekintve* ebből a kategóriából többet kölcsönöztek, mint fiatal olvasóink. Igaz, hogy ők is számszerűen legtöbbit a társadalmi regényekből vitték ki. Megfigyeltük azonban, hogy ők ebből a típusból az ún. „szerelmes regényeket” válogatták, melyeket az irodalom egészében is külön kategóriának tekintenek. (Még a klasszikusoknál is.)

Érdekes az értelmiségi és munkás, valamint a hivatali és műszaki alkalmazottak kölcsönzési számainak összehasonlítása: nagyjában-egészében azt állapíthatjuk meg, hogy a munkásolvasók érdeklődési szintje nem alacsonyabb a többi rétegénél. Minden olvasmánytípus iránt a többihez hasonló arányban érdeklődnek, s ez azt jelenti, hogy műveltségi igényeik nem maradnak el az íróasztalnál dolgozó emberek igényei mögött.

Lengyel Gézáné

BESZÉLGETÉS BUGA LÁSZLÓVAL

Dr. Buga László orvost rengeteg ember ismeri: a rádióban minden héten lehet hallani izes stílusban, meleg hangon elmondott, könnyen követhető orvosi tanácsait. Nyomatásban is gyakran találkozhatunk nevével: egy sereg egészségügyi könyv írója, csaknem ötezer újságcikk szerzője és az *Egészség* című folyóirat főszerkesztője. Ha ezekhez az adatokhoz hozzávesszük a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat egészségügyi választmányában végzett munkáját, és azt a tízezernél több levelet, amelyekkel a *Szabad Föld* hasábjain küldött orvosi üzeneteket, akkor fogalmat nyerhetünk népművelő tevékenységének kiterjedt voltáról. Ezért tüntette ki Bugát 1966-ban a minisztertanács a Munka Érdemrend ezüst fokozatával, ez év augusztusában pedig a Művelődésügyi Minisztérium a „kiváló népművelő” címmel.

Úgy képzeltem, hogy orvosi praxisának túlnyomó részét falun töltötte. Tanácsai ugyanis a falusi élet alapos ismeretéről tanúskodnak, és — jól lehet mindenkinek szólnak — elsősorban az elmaradottabb egészségügyi viszonyok közt élő parasztságon akarnak segíteni. Mikor munkahelyén, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat központjában felkerestem, első kérdésemmel efelől érdeklődtem.

— Sokkal régebben forrtam össze a falusi étellel, még gyermek- és ifjúkoromban, abban az Esztergom környéki falucskában, ahol anyám, apám közel fél századig volt néptanító. Orvosi tanulmányaimat Szegeden végeztem, és a doktorátus elnyerése után ebben a Tisza-parti városban kerültem a sebészeti klinikára „félkolbászos orvos”-ként.

— Mit jelent ez a fura kifejezés?

— A klinikának több orvosra volt szüksége, mint ahányat a költségvetés engedélyezett. Ezen úgy segítettek, hogy egy állásra két műtősnövendéket neveztek ki. Fizetés nem járt vele, csak lakás és ellátás. Kinevezésem után egyik kollégámmal osztoztam egy parányi szobán és a kosztón. Levest, főzeléket kaptunk eleget, de a darabszámról kipurcított ételekből csak egy adag járt kettőnknek. Ha kolbászt főztek vacsorára, fél-fél jutott egyikünknek. Innen az elnevezés.

1939-ben, 33 éves koromban lettem csak falusi körorvos Muzslán. Szülőfalum is a körzetemhez tartozott. 1944-ig dolgoztam itt, akkor baloldali kapcsolatok, zsidóbújtatás és az ellenállási mozgalomban való részvétel miatt a nyilasok számonkérő széke elé kerültem, és bizony nem sokat adtam volna az életemért. Ez azonban csúnya idő volt, nem szeretek beszélni róla.

— Mikor kezdett írni?

— Még gyermekkoromban. Szüleim minden évben több iskolai előadást rendeztek, de nehezen jutottak megfelelő jelenetekhez, vidám versekhez. Írtam hát számukra ilyeneket, s ezekből egy csokrot 1925-ben Érsekújváron „Tavaszi ünnep” címmel kinyomattak. Több költeményes kötetem jelent meg, pihenésképp ma is írok verseket. Első egészségügyi írásaim muzslai körorvosságom idejéből származnak. Főleg az uradalmak felháborítóan elmaradt egészségügyi viszonyait támadtam, így például azt, hogy az aratóknak nem volt illemhelyük, mosakodásra százan összesen két lavort kaptak... Sok lapba írtam, így az Esztergom Vármegyébe, a Kis Újságba, az Igazságba, a Szabad Szóba, az Egészségbe, és megalakulásától kezdve mindmáig a Szabad Földbe. A rádióban 1940 nyarán hangzott el az első előadásom.

— Úgy hallottam, hogy élmunkás kitüntetést is kapott.

— 1945-től Tokodon éltem mint községi és bányorvos, ott ért ez a kitüntetés. Azután Körmentre kerültem járási főorvosnak, majd Szombathelyen lettem a városi tanács egészségügyi osztályának a vezetője. Onnan hozott a fővárosba, az Egészségügyi Minisztérium felvilágosító osztályára Rátkó Anna, aki tollforgató orvost kérészt. Nem szívesen jöttem. Engem főleg a gyakorlati munka érdekelt mindig, s itt irányító, ellenőrző és szervező feladatokat kaptam.

— Sokat hallottam kiterjedt levelezéséről. Válaszol-e valamennyi levélre?

— Eddig kb. 50 000 levelet kaptam. Mindegyiket végigolvastam, megvan a nyilvántartásuk is! Aránylag kis részükre, amelyek bizalmas közléseket tartalmaznak, levélben felelek. Azok, akik a Szabad Föld címére írnak, ebben a lapban kapják meg a személyre szóló tanácsokat. A levelek többsége a rádióhoz érkezik. Ezeknek a küldői sok azonos vagy legalábbis hasonló problémára szeretnének útbaigazítást kapni. Ezért tárgykörök szerint csoportosítom kérdéseiket, s így adok rájuk választ a rádióban.

— Milyen viszonyban van az orvostársadalommal? Helyeslik-e azokat az egészségügyi tanácsokat, amelyeket ad?

— Eleinte elég sokan féltékenykedtek, és irigykedtek rám, de azután meggyőződhetek, hogy előadásaimmal nem akarom a saját praxisomat növelni, mert ilyen nincs is. Sohasem riasztom el az embereket a doktoroktól. Ellenkezőleg: a beteg és az orvos közti viszonyt igyekezem javítani. Szeretném, ha az orvosok nem kollégát látnának bennem, hanem néptanító-újságíró, aki hallgatónak, olvasónak a tapasztalatairól beszél, és elmondja nekik például azt, hogy ahol ritkán mosnak kezet, ott sokkal több a bélbetegség. Tanácsaim nem tudományos értekezések. Nem is lehetnek azok, mert sok mindennel foglalkozom, s így nincs időm arra, hogy egy-egy tárgykörben elmélyedhessek.

A közegészség- és járványtan szakorvosa vagyok, de az igazi szakom a tudománynépszerűsítés, az egészségügyi felvilágosítás és a nevelés. Egyéb problémámról én is másoktól tájékozodom, kikérem a szakértők, professorok vagy kutatók véleményét. Például mielőtt a méhcsípés káros vagy hasznos voltáról beszéltem, számos kiváló orvostársam véleményét hallgattam meg, hogy világosságot derítsek erre a sokat vitatott, bonyolult kérdésre. Távdiagnózist csak sarlatánok csinálnak, ezért gyógyszert, kezelési módot sohasem ajánlok.

— Miről szólnak akkor orvosi tanácsai?

— Főleg a rendszeres életre intenek, és legfeljebb arra figyelmeztetnek, hogy bizonyos panaszok orvoslására csak az alapbetegségek (gennyes mandula kivétele stb.) után kerülhet sor. És küzdök a régi falusi „orvos az orvos” szemlélet ellen, amely nincs tekintettel az orvostudomány specializálódására. Felhívom a figyelmet arra, hogy bonyolultabb betegséggel szakorvoshoz forduljanak, sőt bizonyos esetekben kérjék két szakorvosnak, például sebésznek és ideggyógyásznak együttes vizsgálatát.

— Azáltal, hogy figyelmessé teszi az embereket a különböző bajokra, nem nevel-e egyeseket hipochonderré?

— Aki hajlamos arra, hogy képzelt beteggé váljék, az nálam nélkül is hipochonder, azzá teszi a szomszédasszony vagy bárki más. Itt is hall valamit erről vagy arról,

ott is, s ez már elég ahhoz, hogy felfedezze magán a szóban forgó betegség jeleit. Viszont az embereknek tudniok kell, hogy egyik vagy másik tünet betegségre utal, aki tehát ilyent érez, vizsgálta meg magát. Hasznosabb, ha öt ember közül négy feleslegesen megy a rendelésre, mintha az ötödik, aki valóban beteg, nem vizsgáltatja meg magát idejekorán, s így a gyógyítást csak olyankor lehet megkezdeni, amikor ez már soká elhúzódik, vagy esetleg elkésett.

— Ránk, könyvtárosokra is ráfér a jó tanács. Mit csináljunk, hogy megőrizzük egészségünket?

— Amikor az olvasókkal érintkeznek, kölcsönöznek, könyveket ajánlanak, vigyázzanak arra, hogy a cseppfertőzést megelőzzék, elkerüljék! Szellemileg közel kerülhetnek a közönséghez, de testileg mindig tartsanak egy kis távolságot! Második tanácsom a háromszor aláhúzott tisztaság. A kölcsönadott könyvek könnyen fertőződnek, s a levegőtől-naptól elzárt lapok közé került mikroorganizmusok soká megőrizhetik életképességüket. Különösen fontos az étkezés előtti kézmosás! Harmadik tanácsom a munkaidő utáni kikapcsolódás, kis séta, a tüdő kiszellőztetése és a megfelelő táplálkozás. A könyvtárosi pályát sokan könnyűnek tartják, a fertőzési lehetőség azonban jóval nagyobb, mint másutt, s ezért vigyázni kell a megfelelő ellenálló képesség megőrzésére. Tudom, hogy sokan elnézően fognak mosolyogni tanácsaimon, mint köztudomású bölcsességen. Nincs is bennük semi új, mégis hasznosak, mert könnyen megfélekedezik róluk az ember.

— A Buga-könyvek a higiéniaról, a betegségek megelőzéséről szólnak. Van köztük olyan is, amely kimondottan a betegeknek ad tanácsokat?

— Az eddig megjelentek kivétel nélkül a külső ártalmak elleni védekezést ismeretik. Most fogja megjelentetni a Medicina kiadó a „Gyógyító szó” című új könyvet. Ez a betegek részére készült. Természetesen nem gyógykezelést ajánlok benne, hanem a családot tájékoztatom arról, hogy hogyan viselkedjék, ha beteg van a háznál. A beteget pedig azzal segítem, hogy az orvos iránti bizalomra és előítársainak követésére intem.

— Szívesen vállalja az előadások tartását?

— A hosszabb, tudományos jellegű előadásoktól fázom, ez nem az én reszortom. Az ötperces rádiótanácsokat és a falusi előadásokat azonban szeretem, örömmel beszélek egyszerű embereknek.

— Előadásainak igen nagy a sikere. Mivel tudja lekötni az orvosi kérdésekhez egyáltalán nem értők érdeklődését?

— Igyekszem mindig közérthetően beszélni, érveimet a hallgatók gondolkozásmódjához szabom. Mondok rá egy példát. Egyszer cigányzenészeknek kellett alkohollelles előadást tartanom. Bevezetőül nem arról tájékoztattam őket, hogy egy bizonyos mennyiségű szesz elfogyasztása után hány százalékkal emelkedik a véralkoholtartalma, és hogy ez mennyivel csökkenti a reagáló képességet. Ehelyett az egyik hallgatónak adtam egy hegedűt: hangolja fel. Órával a kezemben mértem, hogy mennyi ideig bajlódott a hangszerrel. Ezután megittattam vele egy pohár rumot, majd megismételtetem a feladatot. Újból mértem az időt, és kiderült, hogy a második esetben csaknem kétszer annyi ideig tartott a hangolás. Ebből kiindulva magyaráztam el azután, hogy a hallást mennyire rontja az iszákosság, és hogy egy-két ittas muzsikus az egész zenekar értékét leronthatja.

— Sok embert ismer, sok levelet kap, sok vidéket bejárt. Így megbízható képet kaphatott arról, hogy egészségügyi népnevelésünk milyen eredményeket ért el?

— Tennivaló természetesen még bőven akad, de már eddig is sok sikerről számolhatok be. A higiéniai gondolkozásmód alapjaiban változott meg, ma már divat az egészség. Különösen a fiatalokban bizom, náluk még nagyobb a fejlődés, ők már egészen más úton járnak, mint apáik. Apróság, de nagyon jellemző, hogy egyszer miként pirítottak rám. Falun jártam és sofőrömmel együtt meghívtak pár falatra az egyik házba. Leültünk, és éppen hozzá akartunk látni a kenyérhez, sonkához, amikor a házigazda 6—7 éves kislánya rámszólt: „A bácsi beszél annyit a rádióban a tisztaságról, és kézmosás nélkül ül le enni!”

— Búcsúzóul egy utolsó kérdést. Hogy látja doktor úr a saját pályáját? Megelégedett vele? Nincsenek kielégítetlen ambíciói?

— *Nincsenek. Egyetemi katedrára, tudományos babérokra sohasem törekedtem. Kőlyökkoromban arra vágytam, hogy anyám-apám példájára néptanító legyek. Ezt a célt orvos létémre is sikerült megvalósítanom. Az ország egészségügyi néptanítója lettem. A legnagyobb boldogság számomra, ha falun jártamban salátává, ronggyá olvasott könyveimbe dedikációt kérnek. Rádielőadásaimat sokan hallgatják, és a levelekből tudom, hogy szerény tanácsaimat sokan megfogadják. Ismernek, szeretnek, és hisznek nekem. Lehet ennél nagyobb öröm és eredmény? Miért törekedjem egyébre? Szerintem a legszebb dolog az, ha valaki az embereket megtaníthatja az egészséges életre... az embereket és az unokáit, akik már hárman vannak.*

Vértesy Miklós

BUGA LÁSZLÓ 1945 ÖTA MEGJELENT MUNKAI

- Vezérfonal az egészségügyi tennivalók a mezőgazdasági munkák idején című előadáshoz. 1952. Művelt Nép, 26 l.
- Engedd megszületni gyermeked! 1952. Művelt Nép, 52 l.
- Hogyan gondoskodik államunk a dolgozó anyáról és gyermekéről? 1953. Művelt Nép, 38 l.
- Egészségvédelem az óvodában. (Munkaközösséggel) 1953. Tankönyvkiadó, 106 l.
- Orvosi almanach. 2. kiad. 1956. Egészségügyi Min. 132 l.
- Egészségügyi tennivalók a mezőgazdasági munkák idején. 1956. Művelt Nép, 36 l.
- Az egészségért mindenki felelős. (Völgyesi Ferencsel együtt.) 1957. Medicina, 44 l.
- Gazdasszonyok könyve. (Hegyháti Judittal együtt.) 1957. Minerva, 166 l.
- Jó egészség falun, tanyán. 1—2. köt. 1957—59. Medicina.
- Korszerű házi betegápolás. (Munkaközösséggel.) 1960. Magyar Vöröskereszt, 216 l.
- Jóegészség könyve. 1961. Gondolat, 283 l.
- Hogyan védekezünk az influenza ellen? 1962. Táncsics, 26 l.
- A cukorbetegség diétája. (Csongor Istvánnal együtt.) 1963. Medicina, 24 l.
- Egészség az esztendőben. 1964. Medicina, 300 l.
- Élet, egészség, betegség. (Regöly-Mérei Gyulával együtt.) 1965. Gondolat, 180 l.

A KÖNYVFORMÁTUM SZEREPE AZ OLVASÁSBAN

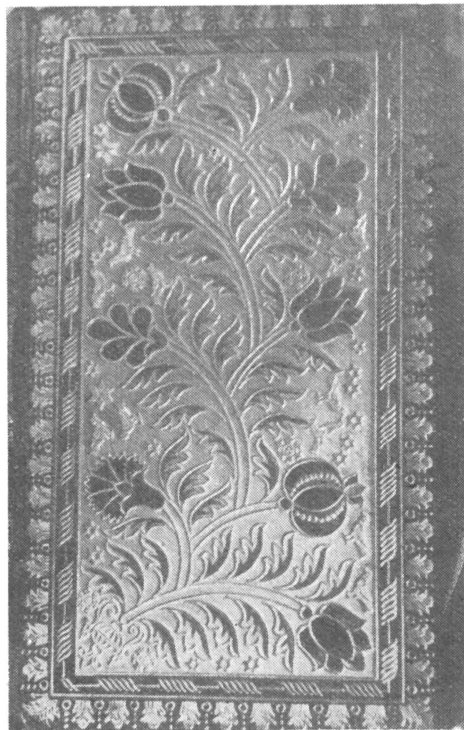
Az „olvasó népert” mozgalom új időszerezésű ad minden olyan kutatásnak, amely az olvasás lélektani feltételeivel foglalkozik. Nemrég jelent meg *Mándi Péter* könyve: *A könyv és közönsége*, mely az új gazdaságirányítás szemszögéből vizsgálja a két tényező kapcsolatát, elsősorban a piacutató szemével. Az új gazdasági mechanizmus számos olyan tényezőre irányította rá a figyelmet a *kereslet és kínálat* szempontjából, amivel eddig — legalábbis az utolsó 20—25 évben — nemigen törődtek. Neveztesen arra is, mi a szerepe az olvasásban és a könyvvásárlásban a könyvek kiállítása mellett azok formátumának. És milyen körülmények követelik, hogy megvizsgáljuk a formátum szerepét a könyv és közönsége, az olvasó és az olvasás kapcsolatában?

A történeti áttekintést nem nélkülözhetjük, s közben, amíg elérkezünk korunkig, magától bomlanak ki napjaink problémái s tárul föl a kérdés jelentősége.

A köz- és magánkönyvtárakban ma egyik legnagyobb gondot a könyvek elhelyezése okozza. Régen csak a közkönyvtáraknak kellett küszködniök raktározási nehézségekkel, ma ezekkel — a lakások szűk volta miatt — a családi könyvtáraknak is szembe kell nézniök. A nagy állami könyvtárak raktáraiban a könyve-

ket régtől fogva külső méretük szerint helyezték el, ez azonban kizárja a témaszerinti csoportosítás lehetőségét, ami különben magánkönyvtárban sem mellékes követelmény. A régen „divatos” fólió nagyságú könyv méretén egészen a kolibri típusú, pár cm-es könyvekig igen gazdag a választék a formátum tekintetében, s ennek előnye az egyhangúságtól való mentesség, de hátránya, hogy lehetetlen a polcközök teljes kihasználása.

De ha az olvasás lélektana szempontjából nézzük a kérdést, a könyv mérete akkor sem közömbös. Ma elképzelhetetlen, hogy fólió nagyságú könyvet kölcsönözzön valaki a könyvtárból, hacsak nem különös kivételként. Valamikor, a könyvkészítés hajnalán, amikor a papiros ívét egyszer hajtották össze, mint a pergamentlapokat, az így keletkezett fólió nagyságú könyv igen sok előnnyel járt. Például, nem volt könnyű ellopni még a malaclopó alatt sem. De súlya miatt olvasása kényelmetlenné vált. A papiros jóval vastagabb lévén a mainál, súlya is nehezebb volt, amit növelt az erős fatabla kötés és a sok rézkapocs. Mindezek otthoni olvasását is megnehezítették. Vízszintes asztalon nem lehetett olvasni, ezért olvasótámaszt készítettek e célra. Az ilyen nagy könyvet oda lehetett lán-

Petőfi Almanach 1909. Mérete: 14,5×8 cm

colni a könyvtár pulpitusához, súlya, nagysága egyaránt mozdulatlanúságra kárhóztatta. Nem lehetett egykönnyen becsomagolni az útipoggyászbá, nem is szánták ilyen célra.

Rá is jöttek az emberek ezekre a formátumbeli nehézségekre, s igyekeztek kisebbíteni a könyveket. Már az ösnyomtatványok között is akadt negyedretű, ami az egyszer összehajtott ív (fólió) még egyszeri összehajtásából keletkezett. Praktikus szempontból e könyv még mindig ormótlanul nagy, holott mind kevésbé dísz tárgy.

A reformáció századában, ha a könyv nem is válik mindennapivá a néptömegek számára, de azért már az igényesebb iparosok, kereskedők, közhivatalnokok közül is sokan olvassák, veszik, és viszik magukkal útjaikra, nem is csak árucikként, hanem mint léleküdtöt. Ismét a szükséglet kényszeríti a könyvet arra, hogy kisebb legyen. Az átalakulás, a változás társadalmi-gazdasági okai sokkal ismeretebbek, semhogy itt foglalkozni kellene velük. Jövünk a középkorból, a humanizmuson, a reneszánszon át a reformáció századába. *Ahogy a könyv szerepe nő a társadalomban, mérete annak arányában követi a változást, húzódik össze, úgysis mondhatnók, hogy alakját tekintve is de-*

mokratizálódik. A reformáció századának könyvei között a legtöbb már kisebb a mai nyolcadretű könyveknél. Vége a könyv „röghöz kötöttségének”, lélektanilag is előnyös a hatása: hamar végére érni egy-egy oldalnak, az ember nem fárad el olyan könnyen, mert gyakrabban kell fordítania. Erzi, hogy halad, ami mindig kellemes. Erasmus, Luther, Melancthon könyvei ebben a breviárium formátumban jelentek meg. Agitációs céllal. Tehát nem véletlenül.

De aztán változik a társadalmi szellem. Az ellenreformáció barokk pompája megnyújtja, terjengössé teszi a címekeket, befuttatja vele az egész címlapot, sokszor jut belőle még a másik oldalra is. A könyvnek sugározni kell az egyház megállapodott helyzetét, dogmatikus szilárd-ságát, s ezt a könyv ünnepi külső tekintélyének is ki kell fejeznie. Másrészt a század az enciklopédikus elemzések és összefoglalások százada s a tudás biztonsága a formátumban is kifejeződik; a XVII. században az előzőhöz képest újra *megnőnek* a könyvek. A negyedretű válik uralkodóvá, mert az ösnyomtatványok mérete kényelmetlen lenne. Ez a negyedretű nemcsak tekintélyes, hanem még mindig kényelmes is. Helyet hagy a szép és széles margónak, a széljegyzeteknek, a könyvdíszeknek, a különösen kedveltté váló rézmetszeteknek. A hosszú verssorok is elférnek a maguk sorában. Ugyanakkor másfajta könyvek, főleg imádságos

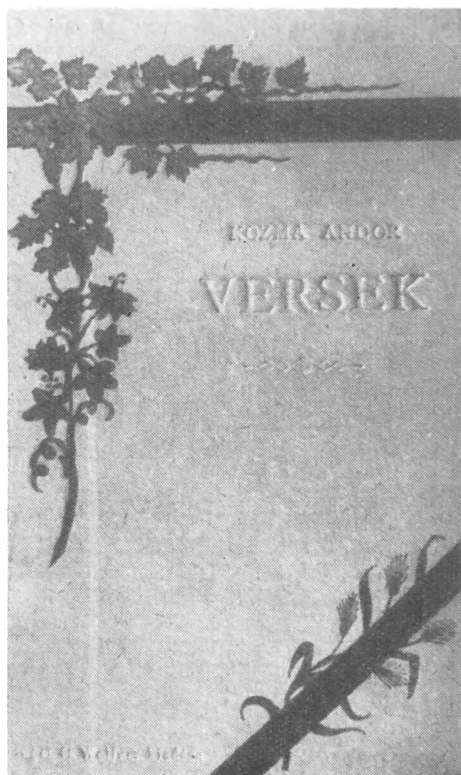
16×12,5 cm méretű zsebformátum

könyvek, de még klasszikusok és tudományos művek is megjelentek egészen kicsi formátumban. (Elzevirek, Josephus Flavius műve 1610-ben $12,2 \times 7,7$ cm-es nagyságban.)

A XVIII. században a viszonylag több békét élvező társadalom olvasórétegei kényelmesebben élnek, tehát megint az intimebb méretű könyv nyomul előtérbe. A mai nyolcadrénél, azaz A/5-ösnél valamivel nagyobb, a kb-i B/5-ös formátum kezd uralkodóvá lenni. Ezen már oldalanként kevesebb a szöveg, ami ismét élénkebbé teszi az olvasást. E formátum nemcsak az olvasásra előnyösebb, hanem hat a szövegre is. Nem lehet terjengős, hosszú mondatokat használni, mert nincs rosszabb, mint lapokon át keresni előre vagy hátra a mondat elejét vagy végét. Több bekezdés, több rövidebb mondat sűríti az olvasó élményét, gyorsítja a „fogasztást”.

A könyv alakja nemcsak a prózára hat, hanem a lírára is. Kölcsönhatásról is beszélhetünk: a rövidsoros lírai versek kisebb, a hosszú verssorok nagyobb, szélesebb, négyzetesebb formátumot igényelnek.

Új réteg kapcsolódik az olvasásba: a

16×11 cm méretű zsebformátum

modernebb értelemben vett *polgárság*. Ennek körében is kezd „divattá” válni az olvasás, a könyv ezért megszűnik ünnepléses nagyságú műalkotás lenni. Kecsebb lesz, nem kevésbé művészi, mint a negyedréttűek, sőt sokszor éppen finomkodó. Pajkos, csintalan, könnyedén szellemes, mivel az intim tartalomhoz nem is illik a nehézkes forma. A rokokó századában vagyunk, Voltaire és Rousseau korában. Nevetséges volna írásaikat negyedrétt alakú könyvekben tálni. A formátum megint alkalmazkodott a mondanivalóhoz. A könyv kezd elszakadni a családi könyvtártól, az emberek magukkal viszik a kirándulásra, erdőkre, mezőkre. A kötés még elegáns, gazdagon aranyozott, ez drágítja a könyvet. Rézmetszetek díszítik, ez sem olcsó mulatság.

Következik a *fűzött* könyv kora. A biedermeier idején a külső forma leegyszerűsödik, de nem veszti el nemességét. A címlapon is, a könyvben is kevesebb lesz az illusztráció, a könyvdíszből sok egészen el is tűnik. A klasszicista könyv stílusa ez, Kazinczy Ferenc koráé, akinek könyvművészeti érzékét azóta is csodáljuk. A formátumban nincs különösebb változás, de divatba jönnek az almanachok, az évkönyvek, a zsebkönyvek.

E korszak könyvkészítői különösen figyelembe vették a nők igényeit. A számukra készült iparcikkek a történelem folyamán mindig is kisebbek voltak, filigránabbak, finomabbak, törekenyebbek, intimebbek. Ez áll a könyvekre is. Elég összehasonlítani mondjuk az Auróra vagy a Hébe köteteit Kazinczy, Vörösmarty vagy Széchenyi könyveivel — a különbség máris kiderül. A *Hitel*, ajánlása ellenére sem az akkori nők számára készült. A *Tavas*, az *Auróra* — már inkább. A nők egyik része ebben a korszakban még megengedheti magának, talán a férfiagnál inkább, hogy heverészve olvasson. Vagy akár séta közben a parkban, vagy a fák alatt ülve, térden tartva a könyvet, esetleg a varróasztalon. Nagy alakú, testes könyvek erre a célra nem lennének alkalmasak.

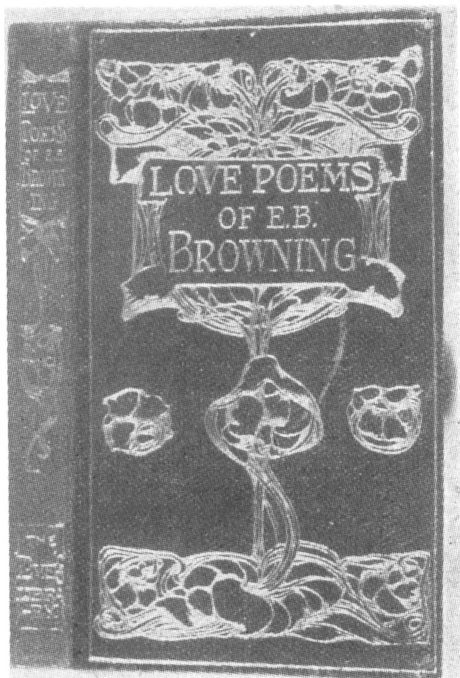
A XIX. század második fele a stíluszavarok kora. Az *eklektika* uralkodik, amelynek a könyvművészetre gyakorolt hatása közismert. Nemcsak a könyvkészítés újul meg a preraffaeliták kezdeményezése nyomán, hanem a könyv-szörny-szülöttek is elszaporodnak.

Kialakulnak a *tartalomnak megfelelő méretek*. Más alakot kap a tudományos mű, mást a szépirodalmi, s mindegyik annak a közönségnek megfelelően, amelynek számára készül. Megjelennek az album alakú díszkiadások — például Arany János összes költeményei a Franklin ki-

adásában — teljesen értelmetlenül, mert ezeket éppúgy nem lehetett kényelmesen olvasni, mint ahogy a gyufásdoboz kicsinységű „kolibri” könyveket sem. De hát gazdag és magabiztos a kor, bírja a dús aranyozást, az illusztrációkat, nemcsak Zichy Mihály, hanem Ferenczy Károly, Iványi-Grünwald Béla, Réti István és társai ecsetjéből is. Elég utalni Kis József vagy Bródy Sándor festők által illusztrált könyveire. A díszkiadások monumentális hatásra törnek, s azt csak a nagy formátum révén érhetik el. Szobadísz lesz az effajta könyv, amelybe csak időnként lehet belelapozni, mert az ilyen könyvgóliátokat még forgatni is nehéz. Érthető tehát, ha visszahatásképpen a kisebb méretű könyvek is elszaporodnak. Az *Olcso Könyvtár*, a *Magyar Könyvtár*, a *Tevan Könyvtár* kisméretű, zsebbe való, füzetes termékei, melyek könnyen kezelhetők, sajnos minden ékességet nélkülöznek. (Ékességen nem éppen illusztrációt vagy könyvdíszít értéket, ami a XIX. század második felétől a preraffaeliták és a szecesszió révén újra benyomul a könyvművészetbe, hogy azután — reakcióképpen — az 1920-as évek közepén a stuttgarti könyvkiállításról egyenesen kitiltják az illusztrált és díszített könyvet, jeleül az elfogultság másikké véletlenek.)

Az első világháború után nálunk szinte a senmiből nő ki az amatorkönyvek kultusza, s ez a formátumokban is gazdag változatot eredményez. A Genius, a Rózsavölgyi, a Pantheon, a Dante, a Viktória kiadó több ezres példányban ontja a tizenhatodret alakú könyveket. E kiadványok mellett a Kner nyomda magyar klasszikusai a francia ötös formátum egyik változatát idézik, kissé megnyúlnak és megkeskenyednek (19,5 × 11 cm). A legsikerültebb tömegsorozatot, az ún. kéksorozatot az Athenaeum dobja piacra, benne Móricz és Krúdy több művével (16 × 11 cm). Az 1930-as évek vége felé ismét nőnek könyveink. Az átlagkönyv, főleg a regények, a mai A/5-ösnek felelnek meg, ha nem is milliméterre. Az átlagkönyv védőlapján megjelenik a reklám. Újra keresettebb a kötött könyv, a jobb papír, az illusztrált kiadás.

A második világháború után több mint tíz évek kellett eltelnie ahhoz, hogy a magyar könyvkiadásban új könyvművészeti fellendülés kezdődjék. A könyvek évről évre szépülnek, s ma már a formátumot illetően sem panaszkodhatunk egyhangúságról. És éppen ebből fakadnak a mai problémák. A mai olvasó és könyvvásárló választását ezek a külső tényezők is befolyásolják. Újra megjelennek az egykötetes *összes művek*, amiket a tudósokon kívül vajmi kevesen forgatnak, és mégis jó, hogy vannak. Olvasni csak asz-

Mérete a gerinccel együtt 13,5×7,5 cm

tal mellett lehet őket, azonban előnyük, hogy nem foglalnak el nagy helyet. De a szűk otthonban nehéz elhelyezni például a nagyméretű képzőművészeti kiadványokat, melyeknek behemót formátumát sem indokolja semmiféle józan érv. Legkevésbé a színes reprodukciók, amik sokkal kisebbek a lapnál, amelyre ragasztják őket. E góliátok szépek, csak éppen nem praktikusak.

Ami pedig a tömegkönyvet illeti, a hazai könyvkiadás még mindig nem találta meg, vagy nem tudta széles körben népszerűsíteni azt a formátumot, amely kielégíti a legfőbb követelményt, a jól olvashatóságot, és amely külsőleg is eleget tesz a puritán eszközökkel készült művészi könyv kívánalmainak, anélkül, hogy drága volna. A Szépirodalmi Kiadó sárga Olcso Könyvtárát nem ok nélkül és — mint a megújult sorozat bizonyítja — nem hiába támadták annyian, éppen formai okok miatt. A Magyar Helikon sokféle mérettel kísérletezett, de egyik sem vált elég népszerűvé. Legújabb sorozata újabb kísérlet az olvasók megnyerésére, bár ismét csak azokat tartva szem előtt, akik eddig is olvasták és vásárolták a könyveket. A papírkötéses változat nyilván a szélesebb közönség megnyerését célozza, ez azonban a lehető legrosszabb kötésfajta, aminél még a lakkozott karton is tartósabb és kevésbé kényes. Már

korábban számos kiadó indított paperback-sorozatot, elég utalni az Albatrosz, a Minerva és a Kozmosz címet viselő vállalkozásokra. A tartalom és a kiállítás minőségét tekintve legsikerültebbnek az Európa Zsebkönyvtár látszik, s újabban a Magvető és a Szépirodalmi közös Zsebkönyvtár sorozata.

A mai tömegkönyvnek bármilyen méretben készüljön is, el kell férnie a zsebben — a zsebkönyv fogalom maga is erre utal. A Világirodalom Gyöngyszemei sorozat ezt a követelményt tartja szem előtt. A méret pedig már legtöbbször meghatározza a szöveg terjedelmét is: a zsebkönyv többnyire nem igényelhet több napi vagy heti olvasást.

A mai tömegkönyv általában elfér a női retükülben, a nyílonszatyóban és a kisebb fajta aktatáskában. A szöveget egy-egy hosszabb utazás két végpontja között el

lehet olvasni. Az ilyen könyv kivihető a strandra, útitárs lehet a kiránduláson s a pihenést nyújtó szabad időben.

Úgy tetszik, hogy korunkban a formátum és a kiállítás révén lehet legkönnyebben hozzáférkőzni az olvasóhoz és a vásárlóhoz, s ezt a szempontot ma már a világ egyetlen pontján sem becsülik le. *Ezért, ha a formátum jó megválasztása és népszerűsítése hozzájárulhat a könyvek terjedéséhez, akkor lélektani szempontjait is figyelembe kell venni.*

S az sem lenne hiábavaló, ha a könyvtárosok ehhez a kérdéshez hozzáfűznék tapasztalataikat, így segítvén az életre kelő piackutatásnak, mert a legmegfelelőbb könyvméret kialakítása messzemenően támogathatja az „olvasó népért” mozgalmat.

S z i j R e z s ő

VITA A KÖNYVTÁRAK SZÓRAKOZTATÓ SZEREPÉRŐL

Magyarország 19 éven felüli lakosságának 67,1%-a egyáltalában nem olvas. Ezért is elsődrendűnek kell tekintenünk a mennyiségi, az olvasók számát növelő célkitűzéseinket. Könyvtárunk, a 27. sz. Szabó Ervin Könyvtár egy tavalyi vizsgálatából kiderült, hogy a 903 újonnan beiratkozó olvasó közül 378 még semmilyen könyvtárnak sem volt tagja. Az összes újonnan beiratkozók által felsorolt legnépszerűbb szerzők listája így alakult: Jókai 81, Berkesi 54, Hugo 36, Verne 33, Dumas 31, Hemingway 24, Zola 22, Tolstoj 20, Rejtő 18, Shaw 13, Móricz 12, Passuth 12, Szilvási 12 stb. Ezek a tények is bizonyítják véleményünket, hogy szükség szerű a kiadásra kerülő szórakoztató, félponyva stb. művek könyvtári vásárlása. Ez a szükségszerűség azonban, hangsúlyozom, csupán gyakorlati megfontolás, a könyvkiadás és könyvterjesztés és az ezen épülő olvasási gyakorlat által nyújtott realitások felismerése. Noha e művek könyvtári beszerzését javaslom — ha már kiadták őket —, nem tartom hasznosnak e művek megjelentetését, mivel az olvasók nagy részét szükségtelen vargabetűvel juttatják el az értékesebb irodalomhoz.

Könyvkiadásunknak az olvasmányos, de értéktelen irodalom helyett új eszközöket kell találnia a kezdő olvasók megnyerésére. Jó példa erre a Szépirodalmi Könyvkiadó Képes Regénytár című sorozata, amely értékes, klasszikus művek ajánlásával próbálja meghódítani a kezdő olvasót. Könyvtáron belül legkézzelfoghatóbb feladatunk az, hogy a csupán

„szórakoztató” művek kispéldányszámú beszerzése mellett *nagy példányszámban vásároljuk meg az olvasmányos, szórakoztató, de irodalmi értékkel is rendelkező műveket.* Így bármikor tudunk ajánlani a Berkesit, Rejtőt kérőknek olyan művet, ami aligha okoz csalódást számukra. Csak próbaként tíz Szabó Ervin fiókkönyvtárban érdeklődtünk néhány ilyen, ajánlás szempontjából szóba jöhető műről. (Boullé: Híd a Kwai folyón, Capote: Hidegvérrel, Hemingway: Akiért a harang szól, Kirst: Tisztgyár, Mailer: Meztelenek és holtak, Merle: A sziget, Raffai: Egyszál magam, Roberts: Északnyugati átjáró, Shaw: Oroszlánkölykök.) Kiderült, hogy e regények közül három mű összesen négy példányban volt bent a tíz könyvtárban együttvéve. Ez a valószínűleg általános tény rendkívül megnehezíti a könyvtáros munkáját.

Nem lehet a beszerzési keret gátja annak, hogy ezekből a művekből annyi példányt vásároljunk, hogy alkalomadtán ajánlani is tudjuk az olvasónak, s ne az értéktelen művekkel együtt gyűjtjük rájuk is az előjegyzéseket. Módszeres állománygyarapítással mindezt el lehet érni. Láthatjuk, a felsorolt művek között is akad jó néhány, ami már többszöri kiadásban is megjelent, akad közöttük egészen olcsó kiadvány is, mégsem tudták a könyvtárak megfelelő példányszámban megvásárolni.

A r a t ó A n t a l

KÖNYVEK A KÉT FORRADALOMRÓL

„Sokszázezer fül egyerre fülel. Szemek figyelnek, vigyáznak, gyűjtanak. Lábak szakadatlanul topognak, marsolnak. Az élet megváltozott, a házak, az utcák megváltoztak, az egész világ megváltozott.”
(Kiss Lajos: Vörös város)

Kortárs írók, történelmi szerepvállalók és egyszerű szemtanúk, kései leszármazók, kik az eseményeket csak hírből és könyvből ismerik — egymást váltó nemzedékek szólnak nekünk az őszirózsás forradalomról és a Tanácsköztársaságról. E művek jó része emigrációban született, és csak a felszabadulás után kerülhetett a magyar olvasók elé. A személyi kultusz és a koncepciók perék idejében pedig csak torzítva jelenhettek meg könyvek erről a témáról. Ezért érhető, hogy a színvonalas és a valóságot hitelesen feltáró új művek keletkezési dátuma többnyire az 1958 utáni évekre esik.

A korszakról szóló művek cselekménye eltérő társadalmi környezetben játszódik le, különbözők az időszínpontok is. Veres Péter *Szegények szerelme* például 1913 őszével indul, Kádár Karr Erzsébet az antimilitarista diákmozgalom ébredésével, Lengyel József a frontfelbomlás katonaszökevényes napjaival, Földes Péter a Vyx-jegyzék születésének drámai pillanataival indítja művét.

Van az osztrák—magyar monarchiáról egy közismert mondané, mely szerint a monarchia abszolutizmusát „a slamposság enyhítette”. Ez pregnáns megfogalmazást nyer Veres Péter *Szegények szerelme* c. regényében. A szerző az egyszerű frontkatonára szemével tekint vissza a fejtelenségre, a rendtelenségre, a vonatokat befogadni nem tudó állomásokra, a gulyáságyú nélkül elinduló katonai alakulatokra, a csapatjukat hiába keresgélő katonákra, de legfőképp a „legendás csatavesztők”-re, a Potiorek, Dankl és Auffenberg-féle tábornokokra, a János főhercegekre, akik nekivezették huszárezredeiket az orosz nehéztüzérség gyilkos lövedékeinek.

Ennyi „rendtelenségből”, elkeseredésből és nyomorból csak forradalom születethetett. A tömeg, mely ezt megvívta, még nem szocialista. Csak épp elege van a háborúból. Még szövik és lázad csupán. Tudja azt, hogy mit *nem* akar, de azt még nem, hogy mit kíván. Kádár Karr Erzsébet szocialista diákjai és Galilei-körbeli ifjai, Kiss Lajos Népszálló-beli lakói és üzemi munkásai az ébresztők, az előre mutatók a káosz-nak ebben a tisztá elrendezést kívánó történelmi óráiban. Lelkesek és hisznek ezek a fiatalok, gondolataik túlőnének saját sorsukon. Forradalmi odaadásukat a *Győnyörű ősz*-ben Lékai János fejezi ki legmegrendítőbben: „Nekem jó, nem félek semmitől sem. Tüdőm legfeljebb három hónapig bírja. Életem a forradalom rendelkezésére áll.”

Az őszirózsás forradalom napjai elevenednek meg előttünk Kádár Karr Erzsébet és Veres Péter regényeiben. A rozettát leszaggató katonák, a lánchídi csata, a menetszázadot visszatartó nép, az Astoria-szálló erkélyéről szónokló politikusok, a gyárból fegyveresen kiözönlő munkások, mind színhatározó elemei ezeknek a napoknak.

Veres Péter, aki maga is ugyanazt érezte, amit a sokszázezer, mundérba öltözött, egyszerű ember, munkás és paraszt, mély bensőséggel ábrázolja ezt a lelkiállapotot:

„A boldogság ritka érzését ismerik meg az emberek most — köztük Jani is —, azt a boldogságot, amit csak a történelem ritka pillanataiban ismerhetnek meg, mert általában valamilyen rend nyomása alatt, mindig valamilyen meglevő hatalom bűrája alatt éltek. Ebbe születnek bele sok-sok nemzedékek mint bogarak a pincébe, és nem is tudják, hogy a szabadság napja ragvog a világ felett. Most hát nem férnek a bőrükbe. — Szabadság! Nincs káplár, nincs király, nem parancsol senki és ez olyan csodálatos jó érzés.”

Valamiféle anarchisztikus boldogságot éreznek az emberek, hogy nincs szükség már semmiféle rendre, hatalomra, minden megy majd magától. A lesújtott reakció még az első szélhűdés állapotában hever, az antanthatalmak még a várható zsákmányon civakodnak: a tömegeken a béke szent és talmi illúziója ömlik el.

A hatalom szinte ajándékként hullt az ellenzéki arisztokrata és polgári politikuskok ölébe, akik azonban a hozzájuk társult reformista szociáldemokratákkal inkább csak úsztak a hatalom áráján, mintsem azt kormányozni próbálták volna. Politikai főzöcskéjük fölött frappáns kritikát gyakorol Bóka László *Nandu*-jának garabonciás arisztokratája, Szentgály-Güssing Ferenc gróf, aki mint volt oroszországi hadifogoly sokkal többet tud náluk arról, hogy mi is megy végbe a világban.

Mihály gróf (Károlyi Mihály) mint puritán politikus és kaszinóbecsületben felnevelt arisztokrata azt mondja:

„Az uralkodó tisztában van azzal, hogy mi vagyunk az egyetlen szilárd pont, amelyre támaszkodhat és tudja, hogy mi forog kockán.”

Mire Ferenc gróf: „Értem, értem. Szóval ti még traktáltok a Majestättel. Lenin fiai nem fognak velem tárgyalni, sőt attól félek, hogy veletek sem, hanem cselekedni fognak.”

Októbertől márciusig folyik a birkózás a magántulajdon lényegét kétségbeesetten és brutálisan védő polgári rend és a továbblépni kívánó forradalom között. Ennek a harcnak állomásait mutatja be sokrétűen, de a munkásosztály szemszögéből Kiss Lajos, a töretlen forradalmár és tehetséges munkásiró regényében, a *Vörös város*-ban, mely 1930-ban jelent meg a Szovjetunióban, Kun Béla előszavával.

Öröm tölti el és aggodalom üli meg a munkásokat a Tanácsköztársaság létrejöttének pillanatában. Olcsó és baljós győzelemnek érezték. Örültek az új forradalomnak, de aggódtak a pártkompromisszum miatt. Az elragadtatást fékezi a félelem és ez a félelem így fogalmazódik meg sokakban:

„Legyőztük a szocdemeket. — És a legyőzöttekkel szövetséget kötöttünk. Visszatudtuk nekik a fele hatalmat. A nagyobbik felét. De egyáltalán legyőztük-e őket?!”

De az idő nem enged töprengést. Alighogy megszületett, máris halálos veszedelemben forog a Tanácsköztársaság. A cseh és román burzsoázia csapatai rátámadtak Magyarországra. A magyar hadsereget áruló, vagy jó esetben közömbös tisztek vezetik és a frontokon mindenfajta háborútól megcsömörlött közkatonák állnak. A végveszély pillanatában azonban megmozdulnak a budapesti üzemek munkásai. Munkásezredek alakulnak, melyeknek első diadalai szinte egybe esnek fegyveres kiképzésük azonnali próbatételeivel. Hősi harcuk mégis magával ragadja a közömbösök jó részét is. Földes Péter *Mennyei páncélvonat* című regényében olvassuk egy tiszt noteszéből:

„Meglepő, a fejüket vesztett katonák rövid habozás után visszatértek az állásokba... A rend helyreállt. Magam is úgy dolgoztam, hogy még a lelkemet is kitettem. Úgy látszik, mindannyian meg vagyunk fertőzve már a győzelem akarásával... Vajon miért, hisz ezt a rendszert nem pártolom...”

Lengyel József novellából regénnyé kerekített műve, a *Prenn Ferenc hányatott élete* két érdekes kérdést vet fel. Az egyiket, a központi hős, Prenn Ferenc személye jelképezi: Lehet-e a vagányból, szökött katonából, lumpenproletárból a forradalom hű katonája? Képes-e ilyen emberformálásra az új rend? Minden bizonnyal, ha ez a rend végleges marad. Prenn Ferenc izgágasága most haszos energiává válhat. Nyugtalan szelleme a Vörös Újság kiadóhivatalától a frontra, majd veszélyes felderítőtevékenységre ragadja. Megvallja politikai feletteseinek múltja sötét foltjait. Igen, ha az új rend végleges lenne... Mikor azonban a forradalom csillaga leáldozik, Prenn is letörve, kiégve halad a börtön felé, melynek udvarán Korvin Ottót, László Jenőt és társaikat kivégzik. Prenn Ferenc nézi a kíváncsi emberek tömegét — a föld alá bújó új harc már nem az ő ügye.

A másik kérdés: megőrizheti-e a hatalom birtokosa emberi tisztaságát? Igen, ha mentes az önos céloktól, hiúságtól és karrierizmustól. Cserny Józsefet, a Lenin-fiúk parancsnokát azonban az önimádat, a matróz-kivagyiság, a forradalmi terrornak a szabadosággal való kényelmes és frivol felcserélése képtelenné teszi arra, hogy akkor is hős maradjon, amikor nincs kinek parancsolnia, sőt egyedül és kiszolgáltatottan kell felvennie a régi rend vészbíráival szemben a harcot. Cserny sorra beárulja volt fegyvertársait, egy-egy szava halált jelent a besúgott számára. Aljasságát azzal takargatja, hogy a „vezetők úgymégt megcsöktek”. Emberi összeomlása akkor válik teljessé, mikor a letartóztatottak között ott látja felettesét, Korvin Ottó belügyi népbiztost, aki itt maradt és kész szembenézni a biztos halállal. Cserny előtt volt bajtársai kiköpnék, bírái és kintói pedig, miután már nem használhatják, eldobják. Cserny József a forradalom és ellenforradalom frontjai között az árulás senkiföldjén várja be szörnyű végét.

A felfelé ívelő napokban egy szabadkai fiatalember érkezik Budapestre. Az események gyors foszforeszkálásában kissé vaksin tapogatózik, de a fiatalág tiszta meg nem alkuvása biztosabbá teszi lépteit. Egyetlen műben sem kapjuk meg oly hitelesen annak a Galilei-körön, antimilitalista mozgalmon, Adyn felnőtt értelmi-

ségnek a rajzát, mely a forradalmak agitátora, vezérkara és közvitéze volt, mint Sinkó Ervin *Optimisták* c. regényében.

Ez az értelmiség a szabadkai fiatalemberrel, Báti Józseffel együtt a forradalom másnapját már elég egyszerűen, mint a technikai haladás és az új, szervezett társadalom szintézisét képzelte el. Addig a remélt másnapig azonban ezernyi erkölcsi és lelkiismereti problémával viaskodott. A szakadatlan cselekvés bor nélküli mámorában élt nappal, és ha éjszaka volt — és módja adódott rá — a zaklatottság alvasképtelen állapotában reggelig vitázott, hisz a szó nem kevésbé volt kedves számára, mint a tett.

Ennek az értelmiségnek, melyhez Báti-Sinkó is tartozott, egyik legsúlyosabb problémája a forradalmi terror kérdése volt. Mikor szabad erőszakot alkalmazni, és mikor méltatlan ez az emberhez? Hogyan lehet ölni, hogy ne vaduljon meg az ember tőle, és mikor bűn az újjal szemben, ha nem alkalmazza a megtorlás eszközeit?

Blaha, Sinkónak ez a pompásan formált figurája kecskeméti városparancsnokként türelemmel, ostoba naivitással, válogatás nélkül mindenkit meg akar győzni, és ezzel a Kunfi-féle, „forradalmat humanizálni” kívánó elmélet paródiáját nyújtja. Mikor Blaha Sinkónak a maga módszere nagyszerűségéről áradozik, ez így felel neki:

„... Láttam, hogy Daninak (Csernyről van szó) grófi koronákkal díszített fehérnemű van a szekrényében, láttam, hogy cézári pózzal veti meg a hátát az autóban, mert tudja, hogy nézik. Nem mindenki Szamuely. A legtöbbet tönkreteszi, korrumpálja, lealjasítja, hogy embereket látnak halálfélelemben remegni maguk előtt, s velük remegnek.” „Tessék vagy kiállni a sorból, vagy pedig igenis irtalmatlanul tudomásul venni, hogy egyelőre még a poklon keresztül vezet az út.”

Faluról és kisvárosról tudósít Rideg Sándor regénye, a *Tűzpróba*. Olyan tájon, ahová csigaszánon érkeznek a hírek, de egyúttal nemegyszer nagyobb ribilliót kiváltva. Amikor a háború kitör, a „Vesszen Szerbia!” itt talán még harsányabban hangzik mint máshol, a kiábrándulás is dühösebb indulatokat vált ki és egyben minden személyesebb jellegű. Az ősi becsapottság, mely a történelmi sorsfordulók idején újabb és újabb tápot ad mindennemű paraszti bizalmatlanságnak, a gyors mámorok után még gyorsabban kergeti vissza a népet a hitetlenségbe. A parasztok, zsellérek, csak a kormánybiztosi szóból, de még inkább az első szalonnaosztásból értik meg, hogy ezúttal óérettük történnek a dolgok. Mindenfelé rekvirálások folynak, „minden üres kamrába benéztek, s messze elkerülték a béresházak környékét”. Most már a legjegesebb bizalmatlanságnak is fel kellett oldódnia.

Május elsején ünnepeltek, majd katonát adtak a Vörös Hadseregnek, júliusban a learatott búza azzal biztatta őket, hogy ha képesek kitartani, maguknak szeghetik meg majd a kenyeret. De a román királyi hadsereg átkelt a Tiszán, a Tanácsközársaság megbukott, és a néptől búcsúzó kiáltványában új és szörnyű áldozatokról szólt. Közben az urak már készítették az ünnepélyes fogadtatást a bevonuló románoknak. Aztán egyszerre csak „a vasút nyárfás kanyarulatából előtoppant az utolsó vörös páncélvonat” és tüzes poklot szórt a már vidadni készülő román katonákra és úri civilekre. Két percig tartott a szörnyű ütközet, aztán a vonat megindult, „mint aki messzire megy a történelem fekete ködébe”.

A bérestanyákon azt suttogták, hogy a románok mögött fehérgárdisták és csendőrök járnak...

„... A vidám nyári esték jó íze meghalt. Sem emberi szó, sem leányhoz kívánczó dal nem vegyült az árnyéktalan sötétségbe. De a házak megvakult ablakszemei mögött régi meséket mondtak egymásnak a reménykedő emberek, és sötétségbe temetkezve várták a hajnalt...”

* * *

A két forradalomról szóló művek legtöbbje az események egy-egy részletét ragadja ki. Összességükben azonban számos fehér foltot tüntetnek el a forradalmak irodalmi térképéről. A művek szerzői témáik és egyéniségük szerint ábrázolják a kort. Pillanatfelvételeik azonban folyamatos filmkockákká egészülnek ki. Események és hordozóik: a Lánchídi csata, a gyűjtőfogházban kötött paktum, a Visegrádi utcai párház, a szolnoki és a felvidéki csaták, az ellenforradalom tobzódása Szegeden, munkáshősiesség és tisztí árulás, május elsejei felvonulás és toborzás a vörös hadseregbe, Ludóvikás puccs és Mauthner-gyári ellenforradalom, a maguk negatív és pozitív hőseivel: Clemenceau, Friedrich István, Horthy fővezér és Mardarescu tábornok, túlhan pedig Lenin, Kun Béla, Szamuely Tibor, Landler és Stromfeld és megannyi más — történelmi nagyságot felvető, de szennyet is felkavaró — sorsforduló testesül meg alakjukban és szerepükben.

Az események és politikai döntések mögött pedig ott az élő ember a forradalom napját és másnapját érintő nem könnyű problémákkal: szabad-e ölni a forradalmár-

nak?; askétizmüst vár-e tőle a történelem, vagy megenged-e neki mindenkinek kijáró csendes örömeiket?; lehet-e pesszimista a forradalmár?; lehet-e lumpenproletárból az eszme katonáját faragni?; a harcos materialista hite a forradalomban vajon más hit-e, mint az istenfélő jámboré? — megannyi probléma, különböző művészi fokon megszólaltatva.

Ötven év telt el a világformáló események óta. Eseményekben gazdag fél évszázad, melyben győzelmeik és bukások követték egymást. Fasiszta elnyomás és partizánharc; forradalmi világnézetet megcsúfoló személyi kultusz és megújítható szocialista demokrácia korszakai váltották egymást. A kétségek és remények közt azonban tisztán emelkedik ki az orosz február és a szovjet október, az ószirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság márciusa: mint emléktábla és útjelző.

Dr. Szalai György

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Bóka László: Nandu (regény). Szépirodalmi, 1963. 1—2. köt.
Földes Péter: Mennyei páncélvonalat. Móra, 1959.
Illés Béla: Eg a Tisza. Szépirodalmi, 1966. Új Könyvek 661 430.
Kádár Karr Erzsébet: Gyönyörű ősz (regény). Magvető, 1958.
Kiss Lajos: Vörös város. Magvető, 1959.
Lengyel József: Prenn Ferenc hányatott élete (regény). Szépirodalmi, 1963.
Rideg Sándor: Tűzpróba — Sámson. Szépirodalmi, 1966. Új Könyvek 661 032.
Sinkó Ervin: Optimisták. Novi Sad, 1965. Fórum. 1—2. köt. Új Könyvek 660 219.
Veres Péter: A Balogh-család története (regénytrilógia.) Szépirodalmi, 1967. Új Könyvek 670 177.

KÖNYVEK AZ OLIMPIÁKRÓL

Pierre de Coubertin báró, francia pedagógus és történész 1889-ben megbízást kapott kormányától a testnevelés ügyének tanulmányozására. Munkája során világszerte széles körű adatgyűjtést végzett. A különböző sportágak közötti éles ellentétek, az egészségtelen versenyszellem és a sportéletben egyre erősebben jelentkező üzleti befolyás ellensúlyozására az egész világot átfogó, rendszeresen ismétlődő versenysorozat bevezetését javasolta. 1892. november 25-én a párizsi Sorbonne-on tartotta meg *Az olimpia reneszánsza* című előadását, melynek nyomán 1894. június 23-án megszületett a határozat: mintegy másfélezer éves szünet után fel kell újítani az olimpiai játékokat.

Közismert, hogy az olimpia (vagy ahogy régebben mondták: olimpiász) görög eredetű. Az első versenyjátékot az időszámítás előtt 776-ban tartották. Az olimpia egyidőben időszámítás alapul is szolgált. *Timaios* i. e. III. századi görög történétíró összefoglaló munkájában az események időrendjét a 776-tól négyévenként számított olimpiai játékokhoz kapcsolta. Mind a régi görög, mind a mai, modern olimpiák éve *szökőév*. Olümppia városát, a versenyek színhelyét — ahol i. sz. 67-ben még *Néro* római császár is indult a versenyekben, és a versenybírák megfélemlítésével 6 érmet nyert — 395-ben a görögök pusztították el.

A romok alól a múlt század végén kiásott városban 1896 óta Zeusz isten szobrának olajágakkal díszített talapzatán minden negyedik évben fellobban az

olimpiai láng. Minden alkalommal egy görög papnőnek öltözött leány gyújtja meg a napsugarak segítségével a fákllyát, amelyet váltó vizs az olimpia színhelyére. (Ezúttal Mexico Citybe, Mexico állam fővárosába.) 1896-tól 1964-ig, Tokióig hivatalosan 18, a háborúk miatt azonban valójában csak 15 olimpiászt tartottak meg.

Az 1968. október 12. és 27. között 19 sportágban megrendezett mexikói olimpiai játékokkal kapcsolatban a magyar közönség tájékoztatására a kiadók derekas munkát végeztek. Könyvtáros elfoglaltsággal mindenekelőtt egy hatalmas terjedelmű, az európai sportkézikönyvek közül alaposágával és áttekinthetőségével kiváló adattárat kell dicséretileg elemeznünk. Ilyen szeretettel, gondossággal, a vitás, homályos részletek tisztázása iránti odaadással és szakmai hozzáértéssel összegyűjtött és megírt kézikönyv ritka a sportirodalomban. A három szerző, *Kahlich* Andre, *Gy. Papp* László és *Sz. Subert* Zoltán az 1896-os (athéni), az 1900-as (párizsi) és az 1904-es (St. Louis-i) valódi olimpiai eredményeket például hivatalos bajnoki eredménylista híján csak türelmes összehasonlító munkával tudta összegyűjteni. 10 éves kutatómunkájuk alatt 23 ország olimpiai bizottságával, 45 nemzetközi vagy nemzeti sportszövetséggel és több száz külföldi szakértővel kerültek kapcsolatba. Tevékenységük eredménye az *Olimpiai Játékok 1896—1968*. címmel megjelent kézikönyv. Első 30 oldalát rövid olimpiatörténeti bevezető és a könyv használatát könnyítő különféle

útmutatások töltik meg. Ezután következnek az eddigi nyári és téli olimpiai játékok eredményeinek ismertetése, *Athéntől Tokióig* illetve a *Grenoble-i* téli játékokig. Minden egyes részt 1—2 oldalas, szöveges áttekintés előz meg. Ebben mindig külön kiemelik a magyar sportolók szereplését és sikereik vagy sikertelenségük körülményeit. Ezeket a rövid szöveges részeket a versenyszámok első három helyezettjének neve és eredménye követi. A kötet érdemi részét a XIX. mexikói nyári olimpiai játékok műsortáblázata zárja, melyet a sport iránt érdeklődők vagy a lelkiismeretes könyvtárosok az olimpia lezajlása után a teljesség kedvéért akár ki is tölthetnek. Mindehhez a gondos szerzők érdekes kiegészítő táblázatokat csatoltak, az olimpiai eskümondók s az olimpiai játékokon indult magyar versenyzők nevének felsorolásával. A kiegészítő képanyag is érdekes, bár nem eléggé gazdag.

A gyermek- és felnőttkönyvtárak csoportos foglalkozásain egyaránt kitűnően használható a lengyel Eugeniusz *Skrzyppek: 500 kérdés-felelet a sport világából* címmel megjelent gyűjteménye. A szokásos kérdés-felelet összeállításoktól — előnyére — abban különbözik, hogy 50 témakörének feleleteit akár egybefüggően is olvashatjuk: az egy-egy témakörön belül található 10—10 kérdés kerek, öszszetartozó egészet alkot. A felvetett témák között sok kuriózum akad. Az *Olimpia és művészet* című fejezetből például meglepő tények tűnnek ki. Az ógörög költők, Bakhülidész, Szimonidész vagy Pindarosz olimpiai ódáiról az egyetemen és főiskolákon is esik szó. De az, hogy *Euripidész*, a drámaíró és *Platón*, a bölcselő különböző görög birkózó és ökölvívó-bajnokságokon több győzelmet arattak, talán még az irodalomtörténészek számára is meglepő.

Mező Ferenc: *Az olimpiai játékok története* című művének 1928. évi győzelmét a szellemi versenyben a magyar sportkedvelő közvélemény számontartja, hiszen bővített kiadásai (*Az újkori olimpia Athéntől Melbourneig*, és *Az újkori olimpia Athéntől Rómáig*) az 1956-os, illetve 1959-es magyar könyvpiac keresett újdonságai voltak. *Hajós* Alfréd kétszeres olimpiai úszó-bajnokságának fénye viszont kissé elhomályosította az 1924. évi párizsi olimpián szerzett második helyének értékét, melyet egy klasszikus stadiónterrel érdemelt ki. (Ő az egyetlen magyar sportember, aki mind a fizikai, mind a szellemi versenyben érmet szerzett.) A kötet 36., 47. és 48. fejezete a dolgok keletkezésének körülményeit tisztázni szerető sportrajongókat érinti kellemesen, hiszen a sporteszközök, versenyzési szo-

kások és az általánosan használt sportszakkifejezések eredetét és történetét magyarázza meg. Külön elismerés illeti *Takács* Lászlót a magyar vonatkozású témakiegészítések ötletességéért.

„Édes szívem, ezért ha te
Dallani vágysz küzdelmeket,
Ne kutass a nagy aetheri árban
Oly csillag után, mely a nap sugaránál
Ragyogóbb lehet és melegebb
S lantod ne kívánjon Olympia verse-
nyeinel derekabbat”

— idézi a *pindaroszi* ódát *Keresztényi* József *Az olimpiai története. Olimpiától — Mexikóig* c. könyve mottójaként. Gördülékeny és olvasmányos stílusban, adatokban gazdagon és kitűnő tárgyismerettel, nemcsak az újkori olimpiai játékokat, hanem a régi görög versenyeket, sőt a lovagi tornákat, az olasz reneszánszban és a francia klasszicizmusban divatos versenyeket is bemutatja. (Ez a könyv különleges, bár, sajnos, túl rövidre fogott része.)

Újdonságokat tartalmaz a modern olimpiai kezdeteiről szóló fejezetben a *Magyarok és az olimpia* című rész is. A milenárius ünnepekkel kapcsolatban például felvetődött, hogy az első olimpiázt Budapesten rendezték meg. 1912-ben a monarchikus császári kabinetnek az a javaslata keltett izgalmat, hogy az osztrák és magyar atléták egy csapatban szerepeljenek a nemzetközi versenyen. 1923-ban Bartók Bélát is meghívták a művészeti zsűribé. Keresztényi mindenre kiterjedő figyelmét bizonyítja annak az újra meg újra előkerülő kérdésnek pontos megválaszolása is, hogy valóban arany-e az aranyérem? Az első játékok alkalmával például a győztes ezüstérmet kapott. 1908-ban és 1912-ben valódi aranyból készült a bajnoki érem. 1928-tól azonban már csak 6 gramm arannyal futtatott ezüstérem jár a bajnoki dobogó legfelső fokára kerülő sportolónak. A könyv illusztrációs anyaga — mind a régi, mind az újkori részben — változatos és ötletes.

Ugyanezt a témakört csevegőbben, az élményszerűsége, frissége törekvően dolgozza fel *Barcs* Sándor *A modern olimpiai regénye* című könyvében. Először 1964-ben jelent meg, de kiegészítéssel most magában foglalja a tokiói olimpia eseményeit is. Sikere ellenére a komoly sportrajongó előnyben részesíti Mező Ferenc vagy Keresztényi tisztább stílusú, áttekinthetőbb összeállításait, Barcs ugyanis olyan komolyan veszi művének címét, hogy eligazodást, visszalapozást se-

gító tartalomjegyzéket sem mellékel hozzá! Vonzóereje nem is alaposságában, hanem a rengeteg bennefoglalt anekdótában, jellemző apróságban, ügyes sport-

történeti miniatűrben és a versenyek hangulatának érzékletes felidézésében van.

Islai Zoltán

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- BARCS Sándor: A modern olimpiák regénye. 2., bőv. kiad. 1968. Sport, 202 1., 22 t. (Uj Könyvek 680470)
- KAHLICH Endre — Gy. PAPP László — SUBERT Zoltán: Olimpiai játékok. 1896—1968. 1968. Sport, 411 1., 13 t. (Uj Könyvek 681494)
- KERESZTÉNYI József: Az olimpiák története. Olümpiától — Mexikóig. 1968. Gondolat, 168 1., 20 t. (Uj Könyvek 681425)
- SKRZYPEK, Eugeniusz: 500 kérdés-felelet a sport világból. 1968. Sport, 296 1. (Uj Könyvek 681604)

kézikönyvtár

LÁTOGATÓBAN

Kortárs magyar írók vallomásai

Öt esztendő óta az *Élet és Irodalom* rendszeresen küld „látogatóba” kiváló riportereket, olykor írókat, lektorokat, tanítványokat vagy pályatársakat azokhoz a magyar írókhoz, akik éppen az olvasói érdeklődés középpontjába kerültek, vagy akik rangos munkásságra tekintethetnek vissza. Ezeket a vallomásokat gyűjtötte össze az Erki Edit szerkesztésében megjelent kötet. A névsor nem teljes, a legnagyobbak közül is hiányoznak néhányan, ki azért, mert idegenkedik az interjúadástól, ki pedig azért, mert a kötet lezárása után nyilatkozott.

A bemutatott 51 író kendőzetlen őszinteséggel szól művészi, politikai nézeteiről, az őt éppen foglalkoztató gondolatokról és műhelygondokról, csaknem kivétel nélkül mindenki elmondja — többnyire kárhózzátó — véleményét a kritikáról, s van aki életére, emlékeire is visszatekint.

Az interjú „társszerzős” műfaj: kelten hozzák létre, a kérdezőnek csaknem akkora a szerepe, mint a választ adónak. A legjobb interjúkban mindig a legfontosabb problémákra esik a kérdés-reflektorfénye. A választ is kevesen adják kerek és pontos fogalmazásban, olykor a sokágú beszélgetés egészéből szűrődik ki a lényeges mondanivaló. Az interjú készítője önti aztán végleges formába az író szavait: ha kellőképpen háttérben tud maradni, ha a megfogalmazott válasz jellemző az interjú alanyára, akkor sikerül jól a közös termék. A beszélgetések jórésze rendelkezik ezekkel az eredményekkel: a mai magyar irodalom sokszínűségét jellegzetes arcélek felvillantásával tárja elénk.

Ez a kötet a könyvtárosok kezében jó segédeszköz, hiszen író—olvasó találkozó

rendezésekor, vagy ha az olvasók valaki után érdeklődnek, itt rövid pályaképet, bibliográfiát is találnak és végül Reismann János mesteri fényképeit. Mivel interjúorozatról van szó, illet pedig a *Könyvtáros* is közöl, ajánlatos, hogy a könyvtáros a kézikönyvet kiegészítse azokkal a lapunkból vett interjúkkal, melyek a kötetből hiányoznak. Elsősorban természetesen azokkal, melyek immár mindörökké hiányozni is fognak, az író halála miatt (Áprily Lajos, Tamási Áron, Rideg Sándor). A többi, a kötetben nem, de a *Könyvtáros* évfolyamaiban megtalálható írók (Benedek István, Csorba Győző, Féja Géza, Fodor András, Győry Dezső, Jobbágy Károly, Keresztury Dezső, Sükösd Mihály, Rab Zsuzsa) talán még megszólalnak a várható folytatásban, ám a mindkét helyen megtalálhatók esetében is teljesebb képet ad az összehasonlítás. A *Könyvtárosban* közölt interjúk könyvtárosokhoz szólnak: a teljes pályakép felvázolására törekednek és a kérdezettek gyakran faggatják az olvasónevelés, az olvasóval való kapcsolat kérdéseiről, míg az *És* interjúi inkább az irodalmi világ, a műhelygondok, bírálói visszhang, csoportok és mesterek, stílusirányzatok problémáit feszegetik.

A kitűnően használható kézikönyv tanárok, a szépirodalom iránt különösen érdeklődők számára is segédkönyv jellegű lexikonszeretet tölt be. Akiről valamit tudni akarunk, megkeressük benne, de a kötetet egyvégtében olvasni szinte lehetetlen, mert a sok hasonló kérdésre adott különböző vagy összecsengő válasz egybemosódik emlékezetünkben. Hibája éppen az, ami a lapban való megjelenés vonzóereje: az aktualitás. Az időszerű gondolatok sokszor elévülnek, egyik-másik író szavait olvasva tudjuk, hogy

újabb műveiben már másképp vélekedik az egykor vitatott kérdéstről; időtállóan leginkább a nagy öregek élet-útjukat summázó szavai maradnak meg.

Egyoldalúvá teszi a kötetet az is, hogy csak a szemléleti sokféleséget mutatja, de a nemzedékit nem: a legfiatalabb nyilatkozók is elmúltak 40 évesek.

Mivel az interjú a megismerés nagy segítsége a jelenben, s érdekes kortörténeti dokumentum lesz a jövő kutatói számára, joggal kívánhatjuk, hogy ez a kezdemény ne maradjon folytatás nélkül. (Gondolat, 415 l. 30 Ft. Új Könyvek 680 933.)

Bozóky Éva

KISLEXIKON

Mivel a nagy, sokkötetes lexikonokat nem mindenki tudja megvásárolni, igény van a legfontosabb közismeretek tömörebb összefoglalására. Egykötetes lexikont készíteni tehát szükséges; ámde voltaképpen reménytelen vállalkozás. Reménytelen, mert a tudnivalók roppant sokfélesége nem teszi lehetővé, hogy egy-egy címszó alá valamelyest is kielégítő magyarázat kerüljön, s a kurtára szabott ismertetőkbe alig fér be egyéb, mint egy-két közhely.

Erről a pusztá matematikával is kiszámítható következményről győz meg az Akadémiai Kiadó egykötetes lexikona. 941 lapján annyi mindennek kellett összezsúfolódnia, hogy mást, mint a legáltalánosabb általánosságot semmiről sem mondhat. Toulouse-Lautrecről, születése és halála évszámán kívül, csak annyit tudhatunk meg belőle, hogy „francia festő, grafikus”; Fenyő Lászlóról csak ennyit: „költő”. Ezért aligha érdemes a lexikont felütni; ilyen elemi közlés legföljebb egy keresztretjvényfejtőt elégít ki, de még az is nehezen húz hasznot a lexikonból, hiszen a rejtvényben rendszerint éppen a nevet kell kitalálnia.

Nyugodjunk bele, hogy ez elkerülhetetlen, mintegy műfaji velejárója az egykötetes lexikonoknak, és vizsgáljuk csupán azt, hogy szűk keretei közt mégis mit tud nyújtani lexikonunk, s amit nyújt, megfelelő, főként pedig arányos-e.

Az *Amerikai Egyesült Államok* szócikk a legnagyobb terjedelműek egyike: 113 sor és egy táblázat, melyhez még 14 illusztráció és egy színes térkép járul. A szöveg tartalmazza a legszükségesebb földrajzi, gazdasági, történeti stb. adatokat, kielégítőnek mondható. Hasonló vagy még nagyobb terjedelem jutott a *Magyarország*, *Szovjetunió* stb. szócikkeknek. *Amerikai irodalom* címszó azonban nincs a lexikonban (mint ahogy magyar, szovjet stb. irodalom sem), ezekről tehát az olvasó nem kap semmiféle összefoglaló ismertetést.

A *francia forradalomról* rövid, de helytálló szöveg tájékoztat, s megtaláljuk

a lexikonban, a betűrend megfelelő helyén, a főbb szereplők, Babeuf, Danton, Desmoulins, Hébert, Marat, Robespierre, Saint-Just stb. nevét is. Hiányoznak azonban a francia forradalom legfontosabb történetírói (Mathiez, Lefebvre stb.), vagy ha benne vannak, nem derül ki az ismertetésből, hogy nevezetességüket a francia forradalom történetíróiként szerezték (Michelet, Mignet stb.) Ezt a hiányt mint aránytalanságot is szóvá kell tenni: más szakmákból sokkal kevésbé jelentős személyek is benne vannak a lexikonban (pl. Sadoul filmíró), mint amilyen jelentősek a maguk területén a kimaradt történészek.

Az *utópista szocializmus* szócikk erősen kifogásolható. Maga a meghatározás is; nagyobb baj, hogy képviselői közül a szöveg egyet sem említ, s így a pársoros ismertetés történetitlen, a levegőben lebeg. A korai szocialisták és kommunisták egyébként is nagyon hiányosan kerültek be a lexikonba: Buonarroti, Enfantin, Leroux, Pecqueur, Weitling stb. nevét hiába keressük a betűrendben.

A *művészek* általában nagyon rosszul jártak. Még Michelangelo is csak négy sort kapott, Dürer hármát, és természetesen semmit sem lehet megtudni róluk azonkívül, hogy festők stb. voltak. Courbet ismertetése mindössze ennyi: „kiváló francia festő”, Toulouse-Lautrec esetében (mint láttuk) még az egyébként stereotíp „kiváló” is elmaradt, amiből némi rosszmájúsággal arra lehetne következtetni, hogy a lexikon talán nem is tartja kiválónak. Tintorettről, Cézanne-ról legalább megtudjuk, hogy a barokk, ill. a posztimpreszionizmus képviselője volt; Caravaggio, Chagall és számtalan más művész stílusirányáról azonban hallgat a lexikon, ami súlyos módszertani hiba.

Kifogásainkra, melyek nagyobb részt hiányokat hánytorgatnak fel, azt mondhatnák a lexikon szerkesztői és írói: a kötött terjedelem többet nem tett lehetővé. Igenis tett. A lexikon ugyanis sokszor bőbeszédű, önmagát ismételteti, vagy fölösleges dolgokat közöl; ha ezt

elkerüli, aránylag sok helyet nyerhetett volna. A „Nobel-díjas”, „Kossuth-díjas”, „az MTA tagja” unos-untalan való ismételtetése például több száz meddő sorral terheli a szöveget; miért nem takarították meg? Gyakori a szöszaporító fogalmazás, amilyen pl. *Sherman*-ról olvashatunk: „tábornok, az Egyesült Államok hadvezére, a polgárháborúban az északiak egyik vezetője.” A háromtagú ismertetésből a középsőt bizvást elhagyhatták volna. Más, fontosabb tudnivalók helyét foglalja el az ilyen semmitmondó tautológia is: „*Tokaji borok*: a tokaj-hegyaljai borvidék borai.” Egyáltalán: a nem tudományos, hanem köznyelvi jellegű címszavak esetében erősen rostálni kellett volna. Minek a *tojás*-ról ugyanannyi (kilenc) sort közölni, mint *Bartók*-ról, a *kaporról* többet, mint *Illyés*-ről, a *detektívről* dupláját, mint *Déry Tibor*-ról, az *árnyékszékről* többet, mint a reformkor nagy festőjéről, *Barabás Miklósról*? Továbbá miért kellett *Peidl Gyulával* három szócikkben is foglalkozni (*Peidl Gyula*, *Peidl-kormány*, *Magyar Tanácsköztársaság*), összesen 24 sorban, noha mind a három helyen ugyanazt mondják róla, s amikor II. Rákóczi Ferencnek csak

18, Vasvári Pálnak csak 7 sor jutott, Móricz Zsigmondnak pedig mindössze három?

Nem mentes a következetlenségektől sem a lexikon. Brassót magyar nevén, Kolozsvárt a C betűnél (Cluj) találjuk meg benne, Marosvásárhelyt sehol (Mönchengladbachot és Mulhouse-t viszont igen). Van *eperjesi vésztörvényszék* és *Eperjes-Tokaji hegység* címszó, *Eperjes* nincs (szlovák nevén sincs). Madách és Arany egy-két műve megemlítettik, *Petőfi* munkái közül egy sem. A wales-i Cambriai hegységről megtudjuk, hogy 200 km hosszú, a Mátra hosszúságáról nincsen adat. A tigrisről és az orrszarvúról közlik, mely vidéken él, az oroszlánról és a sakálról nem. Kerényi Károly és Szent-Györgyi Albert esetében értesülünk, mikor vándoroltak ki, műveikről, fölfedezéseikről nem.

A legkülönbébb típusú hibák olyan tömege hemzseg a lexikonban, hogy sikerült munkának a legnagyobb jóindulattal sem nevezhetjük. (Akadémiai, 944 l. 195 Ft. Új Könyvek 680 748.)

Lukácsy Sándor

könyvtári szakirodalom

A KOMÁROM MEGYEI KÖNYVTÁROS

Két füzetben, 90 oldalnyi információ a közművelődési könyvtári munka gyakorlatáról: elegendő indok, hogy a nyilvánosság előtt beszéljünk az új Komárom megyei Könyvtárossról. Elődje néhány évvel ezelőtt megszűnt, s átadta szerepét a megyei könyvtár évkönyvének. Az évkönyv azonban, bármilyen kitűnő is, nem pótolhatja a szakmai híradót, mely természeténél fogva könnyedebb, gyorsabb s ily módon a tájékoztatásnak, a tanításnak s a mindenkor aktuális szervezési munkáknak egyaránt hatásos eszköze. A megyei könyvtár e felismerésnek a jegyében indította meg újból a híradót, mint a megyei könyvtárközi bizottság időszakos kiadványát. Mi pedig örültünk, hogy megszületett, örülünk, hogy másodszori jelentkezése életképességről tanúsodik. A beköszöntőben a megyei tanács művelődésügyi osztályának vezetője megismertető feladatot ró a lap szerkesztőire: *vállalják a tájékoztatást a megye népművelésének helyzetéről és problémáiról*, vagyis a könyvtári műhelymunka, a könyvtári élet sokféle gondjai mellett legyen figyelmük a kulturális neveléssel foglalkozó rokonterületekre is.

Hogyan felelt meg eddig a lap a követelményeknek?

A tartalom színessége, változatossága társai között a jobbak csoportjában jelöli ki helyét.

Szerkezetiileg tagolt, a különböző rendű-rangú információk jól elválnak egymástól. A rovatok között s azokon belül könnyű az eligazodás, az olvasó nem kényszerül felesleges munka végzésére, hogy kiválassza azt, ami neki kell.

Szerkesztés szempontjából az első szám jobb. A második számban kissé összekeveredik a rovatok profilja. Nézetem szerint nem szabad a *Műhely* rovatot megterhelni *tudósítás* jellegű anyagokkal. A szakszervezeti könyvtárosok versenyre, a gyermekkönyvtárosok továbbképzése, a szakvizsgát tett könyvtárosok köszöntése semmiképpen nem idevaló, hanem a hírek közé, illetve — ha már ilyen van — a *Magunk között* rovatba. A Műhelynél maradvá: szívesen olvastuk az állományelemzési tájékoztatókat a járási és községi könyvtárak mezőgazdasági szakkönyv-állományáról, valamint a községi könyvtárakban levő társadalom-

tudományi szakirodalomról. Érdekesek az ünnepi könyvhét tapasztalatairól szóló beszámoló tanulmányai és az új dorogi könyvtár első esztendejének működési tapasztalatai is. A folyóiratok könyvtári hasznosításáról szóló cikk részletesebb lehetett volna. A kérdés évek óta napirenden van; szeretnénk, ha — éppen a folyóiratok révén — kialakulna a közművelődési könyvtárak körül egy igényekben maibb közönség a sok „valami jót kérő” regényolvasó mellett. Ezért a tudatosan gyűjtött és fegyelmezett elemzett tapasztalatok erről a témáról különösen becsesek nemcsak a megye, hanem az ország könyvtárossága számára is. Az esztergomi városi könyvtárról szóló ismertetés olvasmányos, de műhelyírássá az tehetné volna, hogyha a szerző az épület genezise helyett vagy mellett arról írt volna többet, hogy a könyvtár és az épület „találkozása” milyen feladatok elé állította a könyvtárosokat, és hogyan oldották meg azokat. Szerintem a Műhely rovatot úgy kell felfogni, mint a módszertani munka *folyamatának* a bemutatóját, míg a módszertani útmutatást, tehát a gyakorlatra való agitativ hatást hordozó írásokat — fontoságuktól függően — vagy ki kell emelni vezércikknek, vagy — mint ahogy a második számba érezhető e szándék — be kell tenni a Fórum rovatba. A fórum — miként a klasszikus eredeti értelemben — lehet a kiérlelt gondolatok hirdetésének, népszerűsítésének is a helye, nemcsak a különféle szervezési munkákról szóló beszámolóknak. Mindkét számban érdekes, olvasmányos az *Útközben* rovat. Élményekben gazdag kiszállásokról, külföldi vendégek látogatásáról, tanulmányutakról készültek beszámolók. Ezek között is üdítő két népművelő-könyvtárszakszaki gyűjtésről szóló beszámoló.

tári munka során szerzett első benyomásaikról.

A *Jogszabályaink* rovatban a könyvtárak közös fenntartásáról szóló 4/1965. MM. sz. rendelet alkalmazásáról, majd a termelőszövetkezeti törvény és a tsz-ek alapszabályainak kulturális összefüggéseiről és a szabályokban rejlő fejlesztési-támogatási lehetőségekről olvastunk. A könyvtárosok és a népművelésben dolgozó munkatársak jogi ismereteinek bővítése, a munkájukkal közvetlenül kapcsolatos jogszabályok helyes megértése, nem egyszerűen általános műveltség kérdése (az is!), hanem a kulturális feltételek bővítésének, javításának hatáson eszköze, tehát az alkalmasság kötelező feltétele. Ebben segítenek a szerkesztők a megye könyvtárosainak. Helyesen teszik.

A két szám híryanagából szépen összeállítható a könyvtári hétköznapok képe. Csak az a baj, hogy mivel két megjelenés között legalábbis negyedév telik el, a hír már nem igazi hír. (Nem az ilyen típusú kiadványok műfaja.) Hadd tanácsoljam a tatabányaiaknak, próbálkozzanak a krónikás formával. Ez lehetőséget ad, hogy egy fonalra fűzve, színes, közvetlen hangon elmondják a hálózat eseményeit.

Végezetül még annyit, hogy bár a bevezetőben elmondtam az általános szerkesztési erényekről szóló dicsőretet, itt is felhívjam a megyei könyvtárak, a megyei könyvtárközi bizottságok figyelmét a Komárom megyei Könyvtárosra, amely a tájékoztatásnak, a szakmai közvélemény formálásának és a hálózatok közötti együttműködés erősítésének jó eszköze. Tipográfiajának a nemes egyszerűség jegyében való felülvizsgálata még az esztétikai nevelésnek is jó eszközevé teheti.

Szente Ferenc

TAKÁCS MIKLÓS: ÚTMUTATÓ A HELYISMERETI GYŰJTEMÉNYEK KEZELÉSÉHEZ ÉS A HELYISMERETI BIBLIOGRÁFIAI MUNKÁHOZ

Nagyon fontos és igazán hiánypótló művet jelentett meg a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, amikor kiadta a helyismereti irodalom gyűjtésével, kezelésével és feltárással foglalkozó módszertani útmutatót. Helyes az is, hogy az útmutató elkészítésével Takács Miklós könyvtárigazgatót bízták meg, hiszen a helyismereti irodalommal kapcsolatos könyvtári tevékenység tekintetében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár után minden bizonnyal a Szombathelyi Megyei Könyvtár rendelkezik a legtöbb tapasztalattal.

A Hazafias Népfőnt és más szervezetek égisze alatt működő honismereti

szakkörök, valamint az azokban tevékenykedő, a társadalom minden rétegét képviselő emberek nagy száma mellett sok egyéb tényező is bizonyítja, hogy az adott tájegység, vagy település természeti földrajzi, közigazgatási, gazdasági vagy éppen kulturális múltjának és jelenének tudatos ismerete mindinkább társadalmi szükségletként — és igényként is — jelentkezik. Az általános iskolákban fontos tantárgy lesz a szülőföld ismerete. A középiskolákban néha már túlzásokkal is találkozhatunk, ugyanis helyenként olyan feladatokkal bízzák meg tanulóikat, vagy engedik, hogy olyan feladatokat vállaljanak, amelyek

elvégzése valóságos kutató tevékenységet követel. Öröm látni viszont, hogy a felsőfokú tanintézetek mind többször jelölnek meg helyi témát hallgatóik szakdolgozatának tárgyául. A párt és állami szervek vezetői és munkatársai naponta tapasztalják, hogy a szocializmus építésében akkor járunk el helyesen, ha múltunkat és jelenünket tudatosan és rendszeresen feltárjuk és elemezzük, ha előrehaladásunk eredményeit és dinamikáját terveinkkel és elképzeléseinkkel következetesen összevetjük. Az utóbbi években különösen megnövekedett a helyismereti tevékenység iránti igény. A hazai és nemzetközi munkásmozgalom különböző évfordulói elsősorban a történeti kutatást lendítették fel. A felszabadulás közelgő 25. évfordulója pedig jelenlegi helyzetünk rendkívül alapos feltárására ösztönöz.

A könyvtáraknak a „legtekintélyesebb szerepet” kell kapniuk, és *vállalnia*okban ebben a munkában. Össze kell gyűjteni, rendezni, feltárni és rendelkezésre bocsátani a helyre vagy tájra vonatkozó irodalom teljességét. A megyei könyvtárak több-kevesebb következetességgel és eredménnyel eddig is végezték ezt a munkát. Volt azonban olyan könyvtár, amelyik mindent összegyűjtött, de a szakszerű és sokoldalú feltárára nem fordított gondot. Másutt főként reprezentatív bibliográfiák és kiadványok megjelentetésével foglalkoztak. Takács Miklós útmutatójában gyakorlati tapasztalatok alapján bizonyítja, hogy a gyűjtés, a rendezés és feltárás egyaránt fontos. A feltáratlan vagy nem elég sokoldalúan feltárt helyismereti gyűjtemény csak nagyon korlátozottan tölti be feladatát. Kétségtelen, hogy a helyismereti munka nemcsak nagyon sok gondot és törődést, hanem széles körű ismereteket, szenvedélyes ügyszeretet és sok időt is követel.

A megyei könyvtárak már rendelkeznek olyan személyi és egyéb feltételek-

kel, hogy az útmutatóban javasolt módon rendezzék helyismereti gyűjteményüket. Úgy érzem, hogy addig nem beszélhetünk a megyei könyvtárak magas színvonalú tájékoztató tevékenységéről, amíg a helyismereti irodalomból nem tudunk tudományos igényességgel tájékoztatni. Az útmutató hangsúlyozza a különböző intézmények közötti együttműködés fontosságát, mégpedig nemcsak a helyismereti gyűjtemény kialakításában, hanem a feltárásban is. Több megyében ez az együttműködés még a tanácsi közművelődési könyvtári hálózatban sem teljesen megoldott feladat. Néhány nagyobb város — noha nem megyeszékhely — meglehetősen nagy földrajzi terület természetes gazdasági és kulturális központja. Ezek vonzáskörzete néha sokkal nagyobb a közigazgatásilag hozzá tartozó területnél (Pápa, Nagykanizsa, Baja, Sopron stb.). Ismert okok miatt most még nem tudják azt vállalni, amit a megyei könyvtárak, de a jövő útja mindenképpen az, hogy az adott gazdasági és kulturális tájegység vagy vonzáskörzet sokoldalú helyismereti gyűjteményeit — beleértve a könyvtárit is — e könyvtárakban kell kialakítani.

Bizonyos megyékben rendkívül fontos a szoros együttműködés megteremtése a nem tanácsi hálózatba tartozó könyvtárakkal is. Gondolok itt a régi helyismereti gyűjteményrel rendelkező nagyobb egyházi könyvtárakra és olyan tudományos könyvtárakra is, mint például a keszthelyi Helikon Könyvtár, amely a Balaton, vagy a zirci Reguly Könyvtár, amely a Bakony irodalmát gyűjti.

Takács Miklós gondosan összeállított útmutatója ráirányítja a figyelmet ezeknek a feladatoknak elvégzésére, s ezzel elősegíti, hogy a könyvtárak helyismereti tevékenysége országosan arányossá váljék. (Népművelési Propaganda Iroda, 46 l. 3,50 Ft)

Varga Béla

bibliográfiák

PERIODICA HUNGARICA

Latin címmel, angol, finn és svéd nyelvű előszóval jelent meg a magyar időszakos kiadványok bibliográfiája Helsinkiben. Az összeállítás a 18—19. századi folyóiratokat éppúgy felsorolja, mint a ma is élőket, bizonyos szakterületeket azonban kirekeszt: nem szerepelnek benne a teológiai, vallástudományi, orvosi,

közgazdasági, műszaki, katonai és sporttal foglalkozó folyóiratok.

A jegyzék készítője négy héten át dolgozott az Országos Széchenyi Könyvtárban, ekkor gyűjtötte össze a címanyag túlnyomó részét, de felhasználta a régebbi magyar folyóiratbibliográfiákat is. Céljának — az előszó szerint — a „leg-

fontosabb" folyóiratok feltárását és lajstromba foglalását tekintette, és ennek értelmében igyekezett szelektálni. Az ilyen válogatás rendkívül nehéz, így nem csoda, hogy ezúttal is csak részben mondható sikerültnek. Nyugodtan melőzhető volna pl. az 1911-ben megjelent „Zsilvölgyi Iskola”-t, az ötvenes években minden megyében közre adott „Falusi népnevelő” füzetet, és még jó néhány hasonlót.

A bibliográfia szakrendben, egy-egy szakcsoporton belül betűrendben sorolja fel a periodikákat. Szakcsoportosítása némiképp eltér a nálunk szokásostól: a könyv- és könyvtártudományt helyezi előre, utána következnek az általános tartalmú folyóiratok, ezt követik a filozófiai, pszichológiai, pedagógiai, majd a nyelv- és irodalomtudományi, művészeti, történelmi, néprajzi, földrajzi, ezután előbb a matematikai, utánuk a többi természettudományi, és legvégül a jog- és államtudományi, statisztikai és szociálpolitikai periodikák. Ez utóbbiak elválasztása az egyéb társadalomtudományi anyagtól nem tekinthető szerencsés megoldásnak.

A jegyzék hasznos útmutatóul szolgálhat a magyar anyaggal foglalkozó, illetve ebben tájékozódni kívánó skandináv szakemberek számára, és minthogy jelzi azt is, hogy a folyóiratok közül melyik

található meg a finn könyvtárak állományában, segítségével áttekintést kaphatunk a magyar periodikák finnországi elterjedtségéről is. A lelőhelyet jelölő szig-lák tanúsága szerint idegen nyelveken megjelenő folyóirataink és az MTA kiadványai csaknem kivétel nélkül megtalálhatók valamelyik finn könyvtárban, ezeken kívül leggazdagabban a nyelv- és irodalomtudományi folyóiratok vannak képviselve (*Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, Nyelvtudományi Közlemények, Kortárs, Kritika, Nagyvilág stb.*).

A bibliográfiai szakirodalom vonatkozásában az összeállításnak nincs különösebb jelentősége, gyakorlati célokat szolgáló kompiláció csupán. Nem tekinthető katalógusnak, mivel nem egy könyvtár állományát rögzíti; nem lelőhely-jegyzék, hiszen a felsorolt címek túlnyomó része nem található meg Finnországban; mint a magyar folyóiratok bibliográfiája nem teljes, mert bár vegyesen tartalmaz kurrens és már megszűnt periodikákat, — mint láttuk — többszö-rösen szelektál: bizonyos tudományterületeket teljesen kirekeszt magából, de a többiek esetében is válogat. (Composuit Martti Kahla. *Helsingiae*, 1968. Tieteeillisten Seurain Kirjasto. VII, 68 levél, egyoldalasan nyomva).

Pálvölgyi Endre

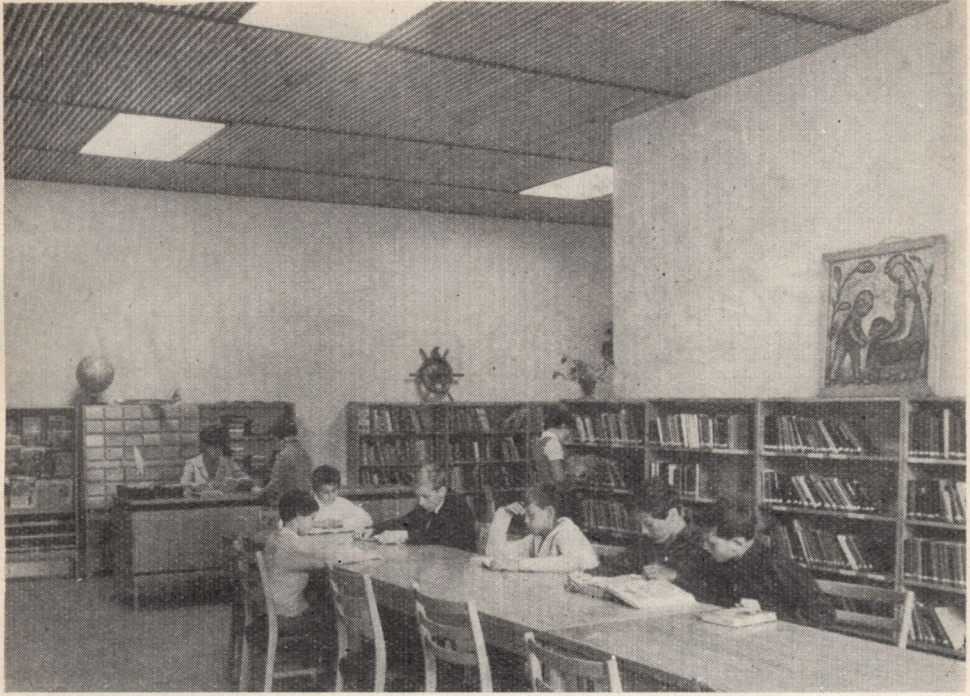
Könyvtári kiadványok

„PIRKADÁSA A MAGYAR ÉGNEK...” címmel népművelőknek szóló műsortanácsadót adott ki a Tatabányai Megyei Könyvtár. Az előszó felhívja a figyelmet a Jubileumi ünnepek 1918—1919. c. központi (NPI) útmutatóra és hangsúlyozza, hogy ez a füzet elsősorban azt egészíti ki helyi anyaggal. A sokszorosított füzet játék-, dokumentum- és diafilme- ket, színműveket és verseket sorol fel, majd a legfontosabb szak-, illetve szépirodalmi művek jegyzékét közli. A hármas évforduló megyei irodalma az összeállítás végén található.

„ROBOGJ FÖL LAZNAK MEMOÁROK 1918—19 IFJÚ SEREGE” — ez az **Ady-idézet** a címe annak a jubileumi bibliográfiának, melyet a Szabó Ervin Könyvtár a fiatalok részére állított össze a KIMSZ megalakulásával és a Tanácsköztársaság ifjúságával kapcsolatos irodalomból. Tételei jórészt megegyeznek a Forradalmak kora c. ajánló jegyzék tételeivel, de bő annotációival jobban tájékoztatja az olvasókat a felsorolt művek tartalmáról. Használhatóságát fokozza, hogy feltünteti a felolvasásra alkalmas könyvrészeket, s így műsorok, fejtörők, vetélkedők rendezői számára is jó segédeszköz.

című jegyzékében az Egri Megyei Könyvtár az ajánlott könyveken kívül folyóiratokban megjelent tanulmányokat is felsorol. A szép papíron kiállított, igényes, annotált jegyzéknek hibája, hogy Károlyi Mihályné 1963-ban folyóiratban megjelent emlékezését vette fel a szerzőnek 1967-ben kiadott könyve helyett, másrészt Szamuely Tibor halálózási évét az annotáció tévesen közli, amikor így ír Szamuelyné Szilágyi Jolán könyvéről: „A visszaemlékezés férje életútjának (1933-ig) leírása mellett a szerző életének fontosabb szakaszát is ábrázolja...”

Felső képünkön: az új Veszprémi Megyei Könyvtár gyermekrészlege (MTI Fotó — Rác felv.), alul: az emeleti könyvkiválasztó tér a katalógusokkal.

